

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Факультет політичних наук
Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

Дипломна робота магістра
**МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ В СИСТЕМІ СПІЛЬНОЇ
МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС**

Виконав:
студент VI курсу, групи 691м
спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Семенов Геннадій Юрійович

Керівник: д. іст. н., професор
кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики
Тригуб Олександр Петрович

Рецензент: к. іст. н., доцент
кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики
Богданова Тетяна Євгенівна

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	I-XIV
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	11

1.1. Понятійно-термінологічне забезпечення та теоретичні підходи до вивчення міграційної політики Німеччини у міжнародно-політичних дослідженнях.....11

1.2. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження.....16

1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження.....34

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В МІГРАЦІЙНІЙ СФЕРІ.....	40
---	-----------

2.1. Спільна міграційна політика Європейського Союзу: зміст та форми.....40

2.2. Правові аспекти міграційної політики Німеччини в правовій системі ЄС.....44

2.3. Міграційна політика Німеччини у вимірі трансформацій міжнародних процесів міграції.....50

РОЗДІЛ 3. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ФОРМАЛІЗАЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС.....	58
---	-----------

3.1. Еволюція міграційної політики ФРН у процесі становлення міграційної політики ЄС.....58

3.2. Тенденції у розвитку міграційних процесів у Німеччині: роль міжнародних організацій.....68

3.3. Партнерство та співпраця у вирішенні міграційних питань: досвід Німеччини та перспективи спільної дії.....74

РОЗДІЛ 4. ІНТЕГРАЦІЙНІ ДРАЙВЕРИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НІМЕЧЧИНИ.....81

4.1. Німецькі міграційні програми: ефективність та виклики.....81

4.2. Проблематика мігрантів та біженців у Німеччині: інтеграція, соціальні аспекти та перспективи.....87

4.3. Організаційно-правовий механізм регулювання співробітництва Німеччини та країн не членів ЄС в міграційній сфері.....93

ВИСНОВКИ.....101

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ

ДЖЕРЕЛ.....109

ДОДАТКИ.....124

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ООН – Організація Об'єднаних Націй

БAMФ (BAMF) – Федеральне відомство з питань міграції та біженців

TFEU – Договір про функціонування Європейського Союзу

UNHCR – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців

ІОМ – Міжнародна організація з міграції

OECD – Організація економічного співробітництва та розвитку

EUAA – Європейське агентство з питань надання притулку

GDP – Глобальний договір про безпечну, впорядковану і легальну міграцію

FAZ – Frankfurter Allgemeine Zeitung

SZ – Süddeutsche Zeitung

NIP – Національний інтеграційний план

BMAS – Федеральне міністерство праці та соціальних справ (Німеччина)

Destatis – Федеральне статистичне відомство Німеччини

ZuwG – Закон про імміграцію (Zuwanderungsgesetz)

FKEG – Закон про імміграцію кваліфікованих працівників (Fachkräfteeinwanderungsgesetz)

ЕС – Європейська Комісія

EP – Європейський Парламент

NGO – Некомерційна організація

ВСТУП

Актуальність теми. Міграційні процеси стали однією з найбільш обговорюваних тем у політичному, соціальному та академічному середовищі сучасної Європи. Протягом останніх десятиліть Європейський Союз зіткнувся з новими викликами, які загострили потребу у формуванні спільного підходу до врегулювання міграційної політики. Події «арабської весни», війна в Сирії, нестабільність у країнах Африки та Близького Сходу, а також повномасштабне вторгнення Росії в Україну істотно вплинули на інтенсивність міграційних потоків, загостривши питання безпеки, інтеграції та соціальної стабільності.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує міграційна політика Німеччини — однієї з ключових держав Європейського Союзу, яка не лише приймає найбільшу кількість мігрантів, але й активно впливає на формування нормативного поля і стратегічних орієнтирів спільної міграційної політики ЄС. Її досвід, успіхи і труднощі віддзеркалюють як переваги, так і внутрішні суперечності європейського підходу до міграції.

Актуальність дослідження посилюється й тим, що Німеччина, незважаючи на високу інституційну потужність, зіштовхується з рядом викликів у реалізації принципів солідарності, справедливого розподілу відповідальності між державами-членами ЄС, а також у забезпеченні ефективної інтеграції мігрантів у німецьке суспільство. У той час як Європейський Союз прагне до уніфікації міграційної політики, зростає потреба в аналізі національного досвіду та його кореляції із загальноєвропейськими нормами та стандартами.

Таким чином, вивчення міграційної політики Німеччини крізь призму функціонування спільної міграційної політики ЄС дозволяє не лише глибше зрозуміти особливості національної політики, але й оцінити ефективність європейських механізмів управління міграційними процесами в умовах глобальних трансформацій.

Об'єктом дослідження є міграційна політика Європейського Союзу, як система взаємопов'язаних інституційних, правових та політичних механізмів управління міграційними процесами на наднаціональному рівні.

Предметом дослідження виступають особливості формування та реалізації міграційної політики Німеччини в контексті функціонування спільної міграційної політики ЄС, з урахуванням її впливу на європейську нормативну базу, внутрішньополітичні дискусії та практики інтеграції мігрантів.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1999 року по 2025 рік. *Нижня межа* обумовлена набранням чинності Амстердамським договором, яким вперше було започатковано спільну міграційну політику Європейського Союзу як сферу наднаціонального регулювання. Саме з цього моменту ЄС отримав повноваження у питаннях притулку, контролю за зовнішніми кордонами та правового статусу громадян третіх країн. Німеччина, як одна з ключових країн-членів Союзу, почала поступово адаптувати власну правову базу та практики до нових європейських норм. Водночас, для глибшого розуміння передумов формування міграційної політики, у роботі залучаються також події 1980–1990-х років, коли Німеччина вже стикалася з викликами, пов'язаними з трудовою міграцією, возз'єднанням родин і прийомом шукачів притулку.

Верхня межа дослідження обумовлена сучасним етапом розвитку міграційної політики Німеччини та Європейського Союзу, зокрема у контексті повномасштабної війни в Україні, нових хвиль вимушеної міграції, загострення ситуації на зовнішніх кордонах ЄС, а також реформування Пакту про міграцію та притулок, запропонованого у 2020 році та актуалізованого у подальші роки. Цей часовий зріз дає змогу простежити не лише еволюцію підходів Німеччини до регулювання міграції, але й її активну участь у трансформації загальноєвропейської політики у відповідь на нові безпекові, соціальні й політичні виклики.

Територіальні рамки дослідження охоплюють, насамперед, Федеративну Республіку Німеччину як одну з провідних держав Європейського Союзу, яка відіграє ключову роль у формуванні спільної міграційної політики. Особлива увага приділяється внутрішнім механізмам Німеччини щодо прийому, інтеграції та регулювання міграційних процесів, а також їхньому зв'язку з наднаціональними ініціативами та правовими актами ЄС.

Крім того, дослідження охоплює інституційний простір Європейського Союзу, включаючи діяльність Європейської Комісії, Ради ЄС, Європейського Парламенту та відповідних агентств, що беруть участь у розробці й реалізації міграційної політики на загальноєвропейському рівні.

Метою дослідження є виявлення особливостей формування та реалізації міграційної політики Німеччини в контексті становлення та розвитку спільної міграційної політики Європейського Союзу, з акцентом на інституційні, правові та інтеграційні аспекти співпраці.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються такі **завдання**:

1. проаналізувати ключові терміни, поняття та наукові підходи до вивчення міграційної політики в сучасних міжнародно-політичних дослідженнях;
2. охарактеризувати джерельну базу та оцінити рівень наукової розробки теми в українській і зарубіжній літературі;
3. визначити основні теоретико-методологічні підходи до аналізу міграційної політики в умовах регіональної інтеграції;
4. дослідити процес становлення та основні форми реалізації спільної міграційної політики ЄС;
5. проаналізувати місце та правові основи міграційної політики Німеччини у правовій системі Європейського Союзу;
6. з'ясувати, яким чином трансформації міжнародних міграційних процесів впливають на зміст політики ФРН;

7. простежити еволюцію міграційної політики Німеччини в межах формування спільної європейської стратегії;
8. проаналізувати роль міжнародних організацій у регулюванні міграційних процесів у Німеччині;
9. охарактеризувати механізми партнерства Німеччини з іншими країнами у сфері міграції та оцінити перспективи спільної дії;
10. оцінити ефективність національних міграційних програм, виявити основні виклики, пов'язані з інтеграцією мігрантів і біженців у німецьке суспільство;
11. проаналізувати організаційно-правові основи співробітництва Німеччини з країнами, що не входять до ЄС, у міграційній сфері.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі міграційної політики Федеративної Республіки Німеччини в контексті формування та реалізації спільної міграційної політики Європейського Союзу, що досі не отримало системного висвітлення в українській міжнародно-політичній науці.

У межах магістерської роботи:

1. вперше здійснено спробу поєднання аналізу національного досвіду Німеччини з наднаціональним виміром спільної міграційної політики ЄС, з акцентом на їхній взаємозалежності та впливі один на одного;
2. конкретизовано етапи трансформації німецької міграційної політики в умовах змін глобального безпекового середовища та європейських політичних процесів;
3. розширено уявлення про ефективність правових та інституційних механізмів, що застосовуються Німеччиною у регулюванні міграційних потоків;
4. уточнено роль міжнародних організацій та партнерств у формуванні сучасного міграційного порядку денного ФРН;

5. систематизовано виклики, що постають перед Німеччиною у сфері інтеграції мігрантів, із залученням актуальних програм, законодавчих ініціатив і статистичних даних.

Методологія та методи дослідження становлять сукупність філософських та наукових підходів до розуміння проблеми, що було обумовлено метою та завданнями дослідження. Комплексний характер дослідження міграційної політики Німеччини в контексті спільної міграційної політики Європейського Союзу зумовив необхідність міждисциплінарного підходу до аналізу явища, яке поєднує політичні, правові, інституційні та соціальні аспекти.

Під час даного дослідження були використані такі принципи: об'єктивності, системності, термінологічний принцип. Важливими стали наступні підходи: комплексний, аксіологічний та інституційний. Відзначимо, що інституційний підхід дозволив виявити специфіку функціонування німецьких органів державної влади та європейських інституцій у сфері міграції, а також проаналізувати механізми їхньої взаємодії у межах спільної політики.

Основним методом дослідження є проблемно-хронологічний та системний – для аналізу еволюції міграційної політики Німеччини у взаємозв'язку з трансформаціями в міграційній стратегії ЄС, як на національному, так і наднаціональному рівнях. Для отримання цілісного уявлення про динаміку змін, особливості правового регулювання та інституційного супроводу політики, застосовано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування його результатів у науковій, освітній та аналітичній діяльності. Здобуті в ході дослідження узагальнення й висновки можуть бути використані при підготовці навчальних курсів із міжнародних відносин, зовнішньої політики

держав Європейського Союзу, регіональних інтеграційних процесів, а також міграційної політики та безпеки.

Окремі положення та аналітичні спостереження можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових досліджень, зокрема з тематики міграційної політики в умовах кризових явищ, ролі держав-членів ЄС у формуванні спільної політики, а також питань інтеграції та соціальної адаптації мігрантів.

Крім того, результати дослідження можуть становити інтерес для державних органів, неурядових організацій, аналітичних центрів та міжнародних інституцій, які займаються розробкою, моніторингом і вдосконаленням політики у сфері міграції та інтеграції.

Апробація результатів дослідження. Частина теоретичних положень та висновків цього дослідження знайшла відображення у виступах на 3 конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Місцеве самоврядування: вітчизняний і європейський досвід» (м. Полтава, 27 лютого 2025 р.); V Всеукраїнська науково-практична конференція «Політичні трансформації сучасного суспільства» (м. Полтава, 22 лютого 2024 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття» (м. Житомир, 7–8 грудня 2023 р.).

Публікації. За темою магістерської роботи опубліковано 4 праці, з них – 1 наукова стаття у фаховому журналі категорії «Б» («Кейс міграційної кризи 2015 року: наслідки для безпеки Німеччини» в журналі «Старожитності Лукомор'я») та 3 тези і матеріали вищезазначених конференцій.

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 127 сторінок, з них основного тексту – 108 сторінок. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, 12 підрозділів, висновків, списку джерел та літератури (132 найменування українською, німецькою та англійською мовами) та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Понятійно-термінологічне забезпечення та теоретичні підходи до вивчення міграційної політики Німеччини у міжнародно-політичних дослідженнях

Міграційна політика — одна з тих тем, яка в епоху глобалізації не втрачає актуальності, а навпаки — набуває нових відтінків і вимірів. У випадку Німеччини ця політика є не лише елементом внутрішнього порядку денного, а й важливою складовою зовнішньої політики, з огляду на її роль у Європейському Союзі. Тому дослідження цього феномену вимагає чіткої термінологічної основи та обґрунтованого теоретичного інструментарію.

Одним із базових термінів, безумовно, є саме поняття «міграція», що у найзагальнішому вигляді описується як переміщення людей через державні кордони з метою постійного або тимчасового проживання. Проте в науковому дискурсі це поняття варіюється залежно від контексту: демографічного, правового, безпекового чи політичного. Як зазначають Гейн де Хаас та Стівен Каслс, міграцію не можна зводити до суто економічного феномену — вона завжди містить у собі й соціальні, культурні, політичні виміри.¹

Важливо розмежовувати поняття «мігрант» та «біженець». Згідно з Конвенцією про статус біженців 1951 року, біженець — це особа, яка змушена залишити країну походження через переслідування за політичними, релігійними або іншими ознаками. Мігрант же може змінювати місце проживання з особистих, професійних чи економічних причин. Це розрізнення критичне, оскільки статус біженця надає особливі права та зобов'язання для держав, зокрема відповідно до Женевської системи захисту.

Термін «нелегальна (або нерегулярна) міграція» часто зустрічається у політичних і безпекових дослідженнях. Йдеться про переміщення осіб, що порушують законодавчі вимоги щодо в'їзду, перебування або

¹ de Haas H. Migration and Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Review*. 2010. Т. 1, № 44. С. 227–264.

працевлаштування. Цей термін широко застосовується у дебатах навколо контролю кордонів, боротьби з торгівлею людьми та реформування системи надання притулку. При цьому деякі дослідники, зокрема Сара Коллінсон, вказують на політичну забарвленість самого поняття — його використання часто сприяє сек'юритизації міграційного дискурсу.

Центральним поняттям у дослідженні є «міграційна політика», що в західній літературі трактується як система заходів держави щодо регулювання потоків мігрантів, їхнього прийому, інтеграції або повернення. Джеймс Голліфілд у своїх працях наголошує: це не просто політика «контролю кордонів», а складна взаємодія між державним суверенітетом, правами людини, міжнародними зобов'язаннями та внутрішніми політичними викликами. Саме в Німеччині, як вважає дослідник, чітко проявляється ця багатовекторність, адже держава поєднує гуманітарний підхід із прагматичними міркуваннями безпеки.

У спробах пояснити динаміку цієї політики сучасна наука звертається до низки теоретичних підходів. Один із них — багаторівневе врядування, розроблене Гері Марксом і Лісбет Хуг. Відповідно до цієї моделі, управління міграцією у Німеччині є результатом взаємодії кількох рівнів — національного, європейського та міжнародного. Наприклад, Дублінська система, що регулює прийом біженців у ЄС, або діяльність агентства Frontex формують наднаціональне середовище, у межах якого Німеччина змушена адаптувати свою внутрішню політику. Це особливо актуально після міграційної кризи 2015 року, коли німецький уряд вимушено ініціював зміни як на національному, так і європейському рівні.²

Інший важливий підхід — теорія «м'якої сили» Джозефа Ная. У випадку Німеччини це проявляється в політиці «відкритих дверей», культурної інтеграції та програмах підтримки мігрантів. Безкоштовні мовні курси, курси громадянської освіти, спеціальні медіапроекти — усе це

² Hooghe L., Marks G. Multi-Level Governance and European Integration. Chappel Hill : Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2001. 167 c.

спрямовано на формування позитивного образу держави, що поважає права людини. Більш того, ці інструменти м'якої сили використовуються і у зовнішній політиці — наприклад, у програмах співпраці з країнами походження мігрантів.³

Водночас у німецькій політиці присутній і елемент «жорсткої сили», як її описує Джонатан Зілке. Це, зокрема, обмеження на в'їзд, депортації, посилений контроль на кордонах. Після 2015 року Німеччина була змушена посилити перевірки, вдосконалити систему реєстрації мігрантів, зокрема через проєкт EASY, і навіть укласти двосторонні угоди щодо повернення осіб без права на перебування.

Ці дві логіки — м'якої та жорсткої сили — поєднуються у рамках концепції сек'юритизації, запропонованої Баррі Бузаном. У межах цього підходу міграція може бути подана як «екзистенційна загроза», що вимагає надзвичайного політичного реагування. У Німеччині цей підхід став особливо помітним у дискурсі правих партій, зокрема AfD, та у політичних рішеннях щодо обмеження соціальних виплат для деяких категорій мігрантів.

Не менш важливим є економічний підхід, широко представлений у працях Стівена Каслса та Марка Міллера. Вони наголошують на тому, що держави, включно з Німеччиною, дедалі більше схильні розглядати міграцію як інструмент демографічної компенсації та підтримки економічного зростання. Наприклад, прийнятий у 2020 році Закон про імміграцію фахівців відкрив двері для висококваліфікованих працівників із країн, що не входять до ЄС.⁴

Інший, менш утилітарний, але не менш важливий підхід — гуманітарний. Він ґрунтується на принципах захисту людської гідності, міжнародного права і моральної відповідальності. Саме цей підхід домінував у риторичі Ангели Меркель у 2015 році, коли вона заявила: «Ми впораємося»

³ Nye Jr J. S. *Soft Power*. *Washingtonpost*. *Newsweek Interactive*, LLC. 1990. No. 80. P. 153–171.
URL: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/page/joseph_nye_soft_power_journal.pdf.

⁴ de Haas H., Castles S., Miller M. J. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. *Cambridge University Press*, 2020. 456 p.

(Wir schaffen das). Цей підхід, хоч і був критикований, продемонстрував готовність Німеччини діяти на основі етичних імперативів, навіть попри політичні ризики.

Окремої уваги заслуговує також інституційний підхід, який дозволяє розглянути міграційну політику Німеччини через призму функціонування її державних структур, нормативно-правових механізмів та адміністративних процедур. Як зазначає Даніель Тім у праці «Європейське міграційне право», саме ефективна взаємодія між федеральними відомствами (зокрема BAMF — Федеральним відомством з питань міграції та біженців), муніципальними органами влади та громадськими ініціативами забезпечує реалізацію політики на практиці. Інституційний підхід допомагає краще зрозуміти, як ухвалені рішення імплементуються в реальність, які існують «вузькі місця» та як формується політична відповідальність.⁵

У науковому обговоренні також все частіше з'являється підхід соціальної справедливості, який досліджує, наскільки міграційна політика є інклюзивною щодо вразливих груп, таких як жінки, діти, ЛГБТК+ біженці або особи з інвалідністю. Зокрема, Крістіна Босвелл у своїй книзі «Етика міграційної політики» наголошує на тому, що підхід до інтеграції має бути не лише функціональним, але й морально виправданим, з урахуванням потреб усіх груп. Це особливо актуально для Німеччини, яка після 2015 року прийняла значну кількість біженців із культурно відмінних регіонів, включаючи Сирію, Афганістан, Ірак.⁶

Сучасні дослідження дедалі більше включають у себе і дискурсивний підхід, який аналізує, як саме міграція репрезентується у політичному, медійному та громадському дискурсі. Наприклад, Ізабель Гертнер аналізує риторику ХДС/ХСС під час канцлерства Ангели Меркель і показує, як навіть невеликі зміни у формулюваннях можуть змінювати суспільне сприйняття мігрантів — від «жертв» до «загроз» або «інтеграційних партнерів». Цей

⁵ Tim D. *European Migration Law*. Oxford University Press, 2023. 432 p.

⁶ Boswell C. *The Ethics of Refugee Policy*. Routledge, 2005. 240 p.

підхід є надзвичайно важливим, оскільки політична риторика безпосередньо впливає на емоційний клімат у суспільстві й рівень соціальної напруги.⁷

Не менш значущим є і постколоніальний підхід, який останнім часом усе частіше застосовується в аналізі німецької міграційної політики. Він дозволяє подивитися на сучасні процеси крізь призму історичних нерівностей, колишніх колоніальних відносин і структурної дискримінації. Хоча Німеччина не була провідною колоніальною імперією, постколоніальні дослідження (як-от у працях Міхаєли Бенсон і Нандо Сігони) показують, як міграційна політика сьогодення може відтворювати системні упередження щодо мігрантів з країн Африки, Близького Сходу чи Південної Азії.

Також зростає увага до регіонального підходу, який аналізує взаємодію федерального уряду Німеччини з окремими землями та муніципалітетами. Система децентралізації Німеччини передбачає, що саме землі відповідають за інтеграційні програми, розміщення біженців, мовні курси тощо. Це створює неоднорідність практик і варіації в рівні інституційної спроможності, що, своєю чергою, впливає на рівень інтеграції в різних регіонах країни. Такий підхід є особливо релевантним для аналізу внутрішніх викликів німецької міграційної політики.

Нарешті, у дослідженнях міграційної політики Німеччини актуальним стає і підхід «політики ідентичності». Він дозволяє з'ясувати, як міграція трансформує уявлення про національну спільноту, хто вважається «своїм» або «чужим», які ознаки визначають належність до німецького суспільства. У цьому сенсі праці Джеймса Хемпшира або Джойс Мушабен ілюструють, як глибинні зміни в політиці ідентичності можуть або сприяти інтеграції, або, навпаки, провокувати політичний розкол.⁸

Таким чином, сучасна міграційна політика Німеччини не може бути зрозуміла через призму лише одного підходу. Вона — багатовимірна,

⁷ Gärtner I. Germany as 'a Country of Integration'? The CDU/CSU's Policies and Discourses on Immigration during Angela Merkel's Chancellorship. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2021. Vol. 47, No 9. P. 1807–1825.

⁸ Mushaben J. M. A Spectre Haunting Europe: Angela Merkel and the Challenges of Far-Right Populism. *German Politics and Society*. 2020. Vol. 38, No 1. P. 7–29.

динамічна, глибоко вкорінена як у європейські, так і у внутрішньополітичні процеси. Теоретичне осмислення цієї політики потребує комплексного аналізу, який враховує як міжнародно-правові зобов'язання, так і морально-етичні дилеми, політичні наративи, інституційну архітектуру та реальні соціальні практики.

1.2. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження

Міграційна політика Німеччини посідає важливе місце у сучасних міжнародно-політичних дослідженнях, що пояснюється її суттєвим впливом на формування спільної міграційної політики Європейського Союзу. Саме Німеччина неодноразово ставала епіцентром гострих міграційних викликів — від інтеграційних проблем до масштабних криз, як-от ситуація 2015 року. Це зумовило появу значного масиву літератури, яка охоплює юридичні, інституційні, соціальні й гуманітарні аспекти міграційної політики. У фокусі дослідників — не лише історичні передумови її формування, а й сучасні трансформації під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників.

Українські дослідники

В українському науковому дискурсі ця тематика також отримала ґрунтовне висвітлення. Помітною є праця Тамари КОРТУКОВОЇ, яка у своїй дисертації «Правове регулювання спільної імміграційної політики Європейського Союзу»⁹ ґрунтовно аналізує нормативно-правову базу ЄС у сфері міграції. Авторка визначає імміграційну політику як сукупність правових інструментів, покликаних регулювати переміщення осіб, протидіяти нелегальній міграції, а також сприяти інтеграції мігрантів. Особливу увагу дослідниця приділяє гармонізації національного законодавства з *acquis communautaire*, що є актуальним і для країн-

⁹ КОРТУКОВА Т. О. Правове регулювання спільної імміграційної політики Європейського Союзу : дис. ... д-ра філос. наук : 293 «Міжнародне право» / Київський університет права НАН України; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021.

кандидатів, зокрема України. Вона також наголошує на складності адаптації судової та інституційної систем до вимог правової інтеграції, що постає як стратегічний виклик для всього пострадянського простору.

Зі свого боку, Ольга Малиновська у монографії «Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України»¹⁰ акцентує увагу на управлінських викликах, що стоять перед країнами-членами ЄС у сфері міграції. Авторка детально аналізує зусилля Німеччини у формуванні загальноєвропейських підходів, виокремлюючи саме цю країну як ключового актора в подоланні кризи 2015 року. Зокрема, дослідниця надає глибокий аналіз адаптації правових механізмів, таких як Дублінська система, й оцінює ефективність колективної відповіді ЄС на зростаючий міграційний тиск. Її висновки мають важливе практичне значення — як для оцінки ефективності європейської політики загалом, так і для прогнозування можливих векторів розвитку української нормативної бази у цій сфері.

Христина Фогел у своїй дисертаційній роботі «Політичні аспекти становлення та розвитку міграційної політики Європейського Союзу»¹¹ пропонує комплексний політичний аналіз трансформацій, що відбуваються на рівні ЄС та окремих держав-членів. Вона широко залучає європейську наукову традицію, опираючись, зокрема, на праці Клауса Дж. Баде та Крістіни Босвелл. У центрі її уваги — питання синергії між внутрішніми потребами країн-членів та загальноєвропейськими зобов'язаннями. Особливо цінним є аналіз співпраці з третіми країнами як нової стратегії стримування нелегальної міграції та поширення європейських стандартів. Авторка демонструє, що після 2015 року до фокусу політики дедалі більше включаються безпекові аспекти, які тісно переплітаються з гуманітарними

¹⁰ Малиновська О. А. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України : аналіт. доп. Київ : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2014. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/migr_pol-68f1d.pdf

¹¹ Фогел Х. Є. Політичні аспекти становлення та розвитку міграційної політики Європейського Союзу : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2018.

імперативами. Її підхід дозволяє краще зрозуміти складність балансування між національними інтересами та зобов'язаннями перед ЄС.

Практико-орієнтований погляд на тему пропонує Олеся Костюк у статті «Міграційна політика Німеччини на початку XXI століття»¹². Авторка аналізує зміни в законодавстві, зокрема посилення прикордонного контролю, обмеження соціального забезпечення для шукачів притулку та посилення вимог до інтеграції. Її висновки підкреслюють прагматизм німецької політики, яка поєднує відкритість до мігрантів із чіткими критеріями легальності та доцільності перебування. Особливий інтерес становить її аналіз Дублінської угоди: Костюк акцентує на тому, що хоча цей механізм сприяв розподілу відповідальності, він водночас створив нові виклики для «периферійних» країн ЄС. У роботі простежується думка про необхідність переосмислення системи розподілу мігрантів — у тому числі в контексті справедливості й ефективності.

У свою чергу, Дмитро Кішко у праці «Особливості протидії нелегальній міграції у контексті євроінтеграції»¹³ зосереджується на українських реаліях. Він обґрунтовує важливість вивчення досвіду Німеччини та інших країн ЄС у питаннях контролю за нелегальною міграцією, висвітлюючи необхідність реформування національного законодавства відповідно до європейських стандартів. Кішко наголошує на ролі транскордонного співробітництва та зміцнення інституційної спроможності як базових умов ефективного управління міграцією. Його дослідження є важливим нагадуванням про те, що адаптація не може бути лише декларативною — вона повинна включати структурні зміни, як у законодавстві, так і в організаційних підходах до міграційної політики.

Європейські дослідники

¹² Костюк Л. Міграційна політика Німеччини на початку XXI століття // *Україна–Європа–Світ. Збірник наукових праць*. Київ, 2014.

¹³ Кішко Д. А. Особливості протидії нелегальній міграції у контексті євроінтеграції : кваліфікац. робота за другим рівнем вищої освіти (магістр) / Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2022.

Європейські, зокрема німецькі, науковці здійснили суттєвий внесок у вивчення історичних, правових та політичних аспектів міграційної політики Німеччини. Їхні роботи охоплюють широкий спектр тем — від історичної еволюції політики до сучасних безпекових викликів та етичних дилем.

Клаус Дж. Баде у праці *Migration in European History*¹⁴ досліджує багатовікову динаміку міграційних процесів у Європі, з особливим акцентом на Німеччину. Автор поєднує архівні джерела, статистичні дані та політичні рішення, демонструючи, як хвилі міграції формували соціально-економічні умови і впливали на політичні інститути. Його історичний підхід дозволяє простежити тяглість і трансформації ключових елементів німецької політики у сфері міграції.

Віржині Гіраудон і Галь Лахав у праці *Immigration Politics in Europe: The Politics of Control*¹⁵ аналізують інструменти контролю міграційних потоків у країнах ЄС, зокрема в Німеччині. Особливу увагу вони приділяють впливу внутрішньополітичної ситуації, зокрема зростанню підтримки правопопулістських партій, на імміграційні стратегії. Їхній аналіз підкреслює, як гуманітарні зобов'язання поєднуються з безпековими вимогами, що актуалізувалося під час міграційної кризи.

Даніель Тім, автор праці *European Migration Law*¹⁶, зосереджується на нормативному забезпеченні міграційної політики. Він детально аналізує правову базу ЄС, законодавство Німеччини, а також дотримання принципів прав людини у сфері прийому та інтеграції мігрантів. Його дослідження є цінним у контексті оцінки ефективності юридичних інструментів, зокрема щодо узгодженості європейських норм із національними практиками.

Крістіна Босвелл у монографії *The Ethics of Migration Policy*¹⁷ пропонує етичну перспективу аналізу імміграційної політики. Вона розглядає, як політичні рішення впливають на права мігрантів, доступ до соціальних

¹⁴ *Bade Klaus J. Migration in European History / Klaus J. Bade ; Wiley-Blackwell. 2003. С. 50–75.*

¹⁵ *Guiraudon V., Lahav G. Immigration Policy in Europe: The Politics of Control. Routledge, 2006. 256 p.*

¹⁶ *Tim D. European Migration Law. Oxford University Press, 2023. 432 p.*

¹⁷ *Boswell C. The Ethics of Refugee Policy. Routledge, 2005. 240 p.*

послуг і ринок праці. Авторка наголошує на необхідності врахування морального виміру при формуванні політики інтеграції.

Сандра Лавенекс, у статті *Multilevelling EU External Governance: The Role of International Organizations in the Diffusion of EU Migration Policies* (2015)¹⁸, досліджує вплив міжнародних організацій на поширення стандартів ЄС у сфері міграції поза межами Союзу. Вона аналізує співпрацю з такими структурами, як ООН та МОМ, показуючи, як європейські цінності впроваджуються у третіх країнах, зокрема в регіонах Північної Африки.

Анка Вагнер, у дослідженні *Asylum Policy and European Union Enlargement: A Case Study of Germany and the Western Balkans* (2017)¹⁹, фокусується на політиці притулку Німеччини в контексті співпраці з країнами Західних Балкан. Вона демонструє, як двостороння взаємодія допомогла стабілізувати міграційні маршрути та підвищити ефективність контролю.

Саймон Грін, у статті *Germany: A Changing Country of Immigration* (2013)²⁰, описує трансформацію Німеччини з країни еміграції на країну імміграції. Він аналізує соціальні й правові виклики, пов'язані з інтеграцією мігрантів, акцентуючи на тому, що успіх політики значною мірою залежав від комбінації правових реформ і соціальних програм.

Ізабель Гертнер у праці *Germany as 'a Country of Integration'? The CDU/CSU's Policies and Discourses on Immigration during Angela Merkel's Chancellorship* (2021)²¹ аналізує, як партії ХДС/ХСС адаптували свою політику і риторику у відповідь на міграційні виклики під час канцлерства Ангели Меркель. Авторка простежує взаємозв'язок між зміною риторичних стратегій та збереженням електоральної підтримки.

¹⁸ Lavenex S. *Multilevelling EU External Governance: The Role of International Organizations in the Diffusion of EU Migration Policies*. *ResearchGate*, 2016. 152 p.

¹⁹ Wagner A. *Asylum Policy and European Union Enlargement: A Case Study of Germany and the Western Balkans*. 2017. 200 c.

²⁰ Green S. *Germany: A Changing Country of Immigration*. *German Politics*. 2013. Vol. 22, No 4. P. 500–519.

²¹ Gärtner I. *Germany as 'a Country of Integration'? The CDU/CSU's Policies and Discourses on Immigration during Angela Merkel's Chancellorship*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2021. Vol. 47, No 9. P. 1807–1825.

Джойс Марі Мушабен, у статті *A Spectre Haunting Europe: Angela Merkel and the Challenges of Far-Right Populism* (2020)²², розглядає реакцію уряду Меркель на зростання праворадикальних настроїв у Німеччині. Вона підкреслює, як намагання зберегти гуманітарні принципи наштовхувалися на суспільний опір і загострення політичної поляризації.

Сільвія П'ятковська, Андреас Гюверманн і Тсе-Чуан Ян у статті *Immigration Influx as a Trigger for Right-Wing Crime: A Temporal Analysis of Hate Crimes in Germany in the Light of the 'Refugee Crisis'* (2020)²³ аналізують зв'язок між напливом мігрантів і зростанням злочинів на ґрунті ненависті. Їхнє дослідження засвідчує, що емоційна реакція суспільства на кризу може мати довготривалі негативні наслідки для міжетнічних відносин.

Александр Шмідт-Катран і Денніс Шпіс, у публікації *Immigration and Welfare Support in Germany*²⁴, досліджують вплив імміграції на підтримку соціальних програм. Вони демонструють, що ставлення до соціального забезпечення тісно пов'язане з присутністю мігрантів і громадськими уявленнями про "соціальну справедливість".

Дітріх Тренгардт у монографії *Germany's Immigration Policies and Politics* (у збірнику *Mechanisms of Immigration Control*)²⁵ порівнює міграційну політику Німеччини з іншими європейськими країнами. Він показує, як гнучкість і адаптивність стали головними характеристиками німецької стратегії управління міграційними потоками.

Сара Томсен Вієрра у книзі *Turkish Germans in the Federal Republic of Germany: Immigration, Space, and Belonging, 1961–1990* (Cambridge University

²² *Mushaben J. M. A Spectre Haunting Europe: Angela Merkel and the Challenges of Far-Right Populism. German Politics and Society. 2020. Vol. 38, No 1. P. 7–29.*

²³ *Piatkowska S. J., Hövermann A., Yang T.-C. Immigration Influx as a Trigger for Right-Wing Crime: A Temporal Analysis of Hate Crimes in Germany in the Light of the 'Refugee Crisis'. The British Journal of Criminology. 2020. Vol. 60, No 3. P. 620–641.*

²⁴ *Schmidt-Catran A. W., Spies D. C. Immigration and Welfare Support in Germany. American Sociological Review. 2016. Vol. 81, No 2. P. 242–261.*

²⁵ *Thränhardt D. Germany's Immigration Policies and Politics. In: Brochmann G., Hammar T. (eds.) Mechanisms of Immigration Control: A Comparative Analysis of European Regulation Policies. Routledge, 2020. P. 29–57.*

Press)²⁶ досліджує інтеграцію турецьких мігрантів у німецьке суспільство. Авторка акцентує на культурних, просторових та інституційних аспектах належності, відкриваючи малодосліджені грані інтеграційного процесу.

Західні дослідники

Розуміння специфіки німецької міграційної політики було б неповним без врахування доробку західних науковців. Їхній підхід, як правило, вирізняється ширшим аналітичним полем, що охоплює не лише національні, а й глобальні виміри міграції. У цьому контексті особливо важливими є праці, які розглядають міграційні процеси крізь призму безпеки, економіки, права та суспільної інтеграції.

Показовою в цьому сенсі є книга *The Age of Migration* Гейна де Хааса, Стівена Каслса та Марка Дж. Міллера.²⁷ Автори спираються на вражаючий масив емпіричних даних і статистики, щоби описати міграцію не як виняткове явище, а як постійний і закономірний процес у сучасному світі. Німеччина у їхньому аналізі посідає важливе місце — як країна, що водночас приймає, регулює і переосмислює власну імміграційну політику у відповідь на глобальні виклики. Вони підкреслюють економічну доцільність залучення трудових мігрантів у контексті демографічного старіння та потреби у висококваліфікованих кадрах.

Цю ідею розвиває Джеймс Хемпшир у праці *The Politics of Immigration: Contradictions of the Liberal State*.²⁸ Він звертає увагу на політичні протиріччя, з якими стикаються сучасні демократії: з одного боку — прагнення зберігати відкритість і повагу до прав людини, з іншого — суспільний тиск на посилення контролю. Німеччина, за його словами, є прикладом держави, що намагається поєднати обидва полюси. Особливо цікавим є спостереження Хемпшира про вплив популізму на зміни політичного курсу в контексті інтеграційної політики.

²⁶ Vierra S. T. *Turkish Germans in the Federal Republic of Germany: Immigration, Space, and Belonging, 1961–1990*. Cambridge University Press, 2018. 282 p.

²⁷ de Haas H., Castles S., Miller M. J. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Cambridge University Press, 2020. 456 p.

²⁸ Hampshire J. *The Politics of Immigration: Contradictions of the Liberal State*. Polity Press, 2013. 240 p.

У схожому руслі працює Рендолл Гансен. У своїй монографії «Політика імміграції та надання притулку в Європі»²⁹ він акцентує на тому, що саме Німеччина задає стандарт у сфері притулку, формуючи зразки правових і соціальних практик. Його дослідження висвітлює, як доступ до освіти, житла й охорони здоров'я стає індикатором рівня інтеграції біженців. Для інших країн ЄС досвід Німеччини виступає орієнтиром — як у позитивному, так і в проблемному сенсі.

Глобальний контекст, у якому формуються ці політики, глибоко аналізує Сара Коллінсон у праці *Globalization and the Dynamics of International Migration*.³⁰ Вона наголошує на трансформаціях, що виникають під впливом глобалізації, і розглядає Німеччину як ключовий елемент нової системи безпеки в Європі. Її погляд особливо цінний тим, що дослідниця поєднує безпековий підхід із гуманітарним, демонструючи, як ці два виміри постійно перетинаються.

Інтеграційний аспект — ще одна важлива площина, яку висвітлює Стівен Каслс у збірці есе «*Migration, Citizenship and Identity*».³¹ Він глибоко занурюється в питання громадянства як соціального конструкту і підкреслює, що ефективна інтеграція не обмежується правовим оформленням, а включає культурну адаптацію, взаємне прийняття та зміни в уявленні про належність. У прикладі Німеччини Каслс акцентує на складності набуття громадянства і суспільному сприйнятті іммігрантів.

Ці спостереження перегукуються з висновками Роджера Зеттера у книзі *Protection in Crisis*³², де він аналізує політичні механізми забезпечення прав біженців у країнах Європи. Зеттер зазначає, що німецька система — одна з найбільш адаптивних, здатна реагувати на міжнародні виклики без втрати правової стабільності.

²⁹ Hansen R. *Immigration and Asylum Policy in Europe*. Cambridge University Press, 2014. 320 p.

³⁰ Collinson S. *Globalization and the Dynamics of International Migration: Implications for the Refugee Regime*. UNHCR, 1999. 45 p.

³¹ Castles S. *Migration, Citizenship and Identity: Selected Essays*. Edward Elgar Publishing, 2017. 320 p.

³² Zetter R. *Protection in Crisis: Forced Migration and Protection in a Global Era*. Migration Policy Institute, 2017. 250 p.

Водночас у науковому дискурсі з'являються голоси, які підкреслюють зростаючу роль держави у формуванні нової міграційної парадигми. Наприклад, Джеймс Голліфілд у статті «The Politics of International Migration»³³ ставить питання: як держава може зберігати суверенітет в умовах глобальної мобільності? Його роздуми особливо релевантні для Німеччини, яка постійно балансує між національними інтересами та зобов'язаннями перед ЄС.

Серед тих, хто досліджує інтеграцію з точки зору повсякденного досвіду мігрантів, варто згадати Міхаелу Бенсон та Нандо Сігону. У їхній праці «Inside and Outside Citizenship»³⁴ представлено багатий емпіричний матеріал, що дозволяє побачити реальний стан речей: від труднощів з працевлаштуванням до культурної адаптації. Особливо показовими є інтерв'ю з мігрантами, які розкривають складність їхнього шляху до «належності» у німецькому суспільстві.

Останні роки також принесли нові підходи до управління міграційними потоками, зокрема у співпраці з країнами Балканського регіону. Цьому присвячене дослідження Анки Вагнер *Asylum Policy and EU Enlargement*, де вона аналізує, як Німеччина вибудовує партнерства для зниження навантаження на власну систему.

Зміни у самій парадигмі імміграційної політики фіксує Джонатан Зенц, який запитує: чи переживає Німеччина зрушення у своєму сприйнятті імміграції? У його статті *Germany's Immigration Policy: A Paradigm Shift?*³⁵ увага акцентується на економічних мотивах політики — зокрема, прагненні підтримати ринок праці через міграційні механізми.

Дослідження міграційної політики Німеччини в умовах еволюції загальноєвропейського міграційного простору базується на широкому спектрі

³³ Hollifield J. F. *The Politics of International Migration: How Can We Bring the State Back In? Migration Theory: Talking across Disciplines* / eds. Caroline B. Brettell, James F. Hollifield. Routledge, 2007. P. 183–210.

³⁴ Benson M., Sigona N. *Within and Beyond Citizenship: Borders, Membership and Belonging*. Routledge, 2013. 288 p.

³⁵ Zentz J. *Germany's Immigration Policy: A Paradigm Shift?* *German Studies Review*. 2010. Vol. 33, No 2. P. 349–367.

джерел: від офіційних нормативно-правових актів до промов провідних політичних діячів, статистичних даних, концептуальних документів ЄС та практики реалізації відповідних рішень. Такий підхід дозволяє сформуванню всебічного уявлення про логіку, динаміку та виклики, з якими стикається Німеччина в контексті формування та втілення своєї політики в галузі міграції.

Нормативно-правова база ЄС та Німеччини

У центрі європейської правової архітектури, що регулює міграційні процеси, знаходиться Договір про функціонування Європейського Союзу (TFEU)³⁶, який закріплює свободу пересування, право на притулок та встановлює компетенцію Союзу у сфері спільної міграційної політики.

Особливе місце посідає Регламент Дублін III (№ 604/2013)³⁷, що визначає правила відповідальності за розгляд заяв на міжнародний захист. Саме на підставі цього документа Німеччина, як одна з найбільш привабливих країн для біженців, взяла на себе левову частку відповідальності у період міграційної кризи.

Зміни у внутрішньому праві Німеччини, зокрема Закон про імміграцію (Zuwanderungsgesetz, 2005)³⁸, створили нову правову основу для більш чіткого врегулювання в'їзду, статусу та інтеграції іноземців. Його поява позначила собою перехід від ситуативних рішень до системного підходу.

У наступні роки німецьке законодавство продовжувало еволюціонувати. Так, Закон про імміграцію висококваліфікованих працівників (Fachkräfteeinwanderungsgesetz)³⁹ відкрив шлях для залучення

³⁶ Treaty on the Functioning of the European Union : офіц. текст. Brussels : *EU Publications*, 2012. 412 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>

³⁷ Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person : офіц. текст. *Official Journal of the European Union*. 2013. Vol. 56, L180. P. 31–59. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0604>.

³⁸ Gesetz zur Steuerung und Begrenzung der Zuwanderung und zur Regelung des Aufenthalts und der Integration von Unionsbürgern und Ausländern (Zuwanderungsgesetz) : офіц. текст. *Bundesgesetzblatt*. 2004. Teil I Nr. 41. S. 1950–2014. URL: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzestexte/DE/Zuwanderungsgesetz.pdf>.

³⁹ Fachkräfteeinwanderungsgesetz : офіц. текст. *Bundesanzeiger Verlag*. 2019. Teil I Nr. 31. S. 1307–1324. URL: <https://fachkraefteeinwanderungsgesetz.de/gesetzestext-als-pdf/>

фахівців з-за кордону, особливо у галузях, де спостерігається дефіцит кадрів. Його положення стали відповіддю на потреби німецького ринку праці в умовах демографічного старіння.

Із ухваленням Пакту про міграцію та притулок (2020)⁴⁰ Європейський Союз намагається реформувати застарілі механізми координації між державами-членами, запропонувавши гнучкіші правила розподілу біженців та посилення спільної відповідальності. Участь Німеччини в цьому процесі є ключовою, враховуючи її політичну вагу в ЄС.

На додаток, Закон про впорядковане повернення (*Geordnete-Rückkehr-Gesetz*, 2019)⁴¹ посилив інструменти видворення осіб, які перебувають у країні без законних підстав, водночас викликавши низку дискусій серед правозахисних організацій.

Після початку повномасштабної війни Росії проти України, Німеччина першою застосувала положення Директиви ЄС про тимчасовий захист (2001/55/EC)⁴². Це рішення дозволило мільйонам українців отримати легальний статус у країнах ЄС без проходження стандартної процедури надання притулку.

У свою чергу, національний підзаконний акт *Ukraine-AufenthÜV* (2022)⁴³ регламентував порядок реєстрації українських біженців на території Німеччини. Він передбачає спрощене оформлення дозволу на проживання, право на роботу, доступ до медичних послуг та освітніх програм.

⁴⁰ Pact on Migration and Asylum : офіц. текст. *European Commission*. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0609>

⁴¹ *Geordnete-Rückkehr-Gesetz* : офіц. текст. *Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat*. 2019. URL: https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzgebungsverfahren/DE/Downloads/kabinettsfassung/geordnete-rueckkehr-ges-2019-kabinettsfassung.pdf?__blob=publicationFile&v=6

⁴² Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons : офіц. текст. *Official Journal of the European Union*. 2001. L 212, P. 12–23. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj>

⁴³ *Ukraine-Aufenthalts-Übergangsverordnung (Ukraine-AufenthÜV)*, Fünfte Verordnung: офіц. текст. *Bundesministerium der Justiz*. 2024. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/ukraineaufenth_v/BJNR606700022.html

Також було ухвалено Закон про соціальний захист українців⁴⁴, що прирівняв їх до осіб, які перебувають під міжнародним захистом. Це дозволило отримувати матеріальну допомогу, проходити мовні курси, а також інтегруватися в ринок праці на тих самих умовах, що й громадяни інших держав, які отримали притулок.

Політичні виступи та офіційні заяви

Не менш важливими для розуміння логіки та еволюції політики є виступи та заяви провідних політиків. Саме через них можна простежити як риторичні зміни, так і переформатування політичних пріоритетів у міграційній сфері.

Так, у грудні 2015 року канцлерка Ангела Меркель, звертаючись до делегатів з'їзду Християнсько-демократичного союзу, проголосила: «Wir schaffen das» – фразу, що стала водорозділом у публічному дискурсі. Вона символізувала відкритість, солідарність і політичну рішучість впоратися з кризою, хоч пізніше й викликала неоднозначну реакцію в суспільстві.⁴⁵

Горст Зеєгофер, як міністр внутрішніх справ, неодноразово наголошував на необхідності справедливого розподілу біженців і підкреслював, що міграційна політика не може бути виключно справою окремих країн на зовнішніх рубежах ЄС.⁴⁶

Урсула фон дер Ляєн, уже як президентка Єврокомісії, у щорічному зверненні до Європейського парламенту у 2020 році окреслила стратегічні завдання нового Пакту про міграцію та притулок, наголосивши, що

⁴⁴ Gesetz zur Regelung eines Sofortzuschlags und einer Einmalzahlung für Leistungsberechtigte in der Grundsicherung sowie zur Änderung weiterer Vorschriften : офіц. текст. *Bundestag*. 2022. URL: <https://dserver.bundestag.de/btd/20/017/2001785.pdf>

⁴⁵ Merkel A. Rede auf dem 28. Bundesparteitag der CDU Deutschlands, Karlsruhe, 14. Dez. 2015. *Konrad-Adenauer-Stiftung*. 2015. S. 1–15. URL: https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_file_storage_file_21232_1.pdf/51820aaa-2f21-e948-9544-ffb29dc9499

⁴⁶ Wesel, B. Wir schaffen die Festung Europa. *Deutsche Welle*. 24.06.2018. URL: <https://www.dw.com/de/kommentar-wir-schaffen-die-festung-europa/a-44376742>

компроміс і відповідальність повинні стати основою нової європейської системи.⁴⁷

Щодо актуальніших подій, у 2023–2024 роках ключову роль у міграційній риторичі відіграють виступи Ненсі Фезер, міністерки внутрішніх справ. Вона неодноразово порушувала теми посилення захисту зовнішніх кордонів, цифровізації процедур притулку та необхідності оперативного повернення осіб, яким відмовлено у захисті.⁴⁸

Також помітними є заяви Карла Лаутербаха, міністра охорони здоров'я, щодо потреби в мігрантах у медичному секторі, а також звернення представників бізнесу (зокрема Німецької торгово-промислової палати) про важливість кваліфікованої імміграції для збереження конкурентоспроможності німецької економіки.

Сучасна дослідницька база з вивчення міграційної політики Німеччини є надзвичайно багатогранною. Вона охоплює широкий спектр документів — від офіційних звітів і урядових програм до аналітичних досліджень міжнародних організацій та медійних публікацій, що відображають суспільні настрої. Цей пласт джерел дає змогу не лише оцінити масштаб і динаміку міграційних процесів, але й зрозуміти, як саме формуються політичні рішення, які виклики стають ключовими, а які — залишаються у тіні.

Серед офіційних документів варто передусім згадати регулярні звіти Федерального міністерства внутрішніх справ Німеччини, зокрема «Bericht zur Lage der Asyl- und Flüchtlingspolitik in Deutschland 2021».⁴⁹ Цей звіт вирізняється не лише статистикою, а й аналітичними розділами щодо ефективності інтеграційних заходів. Він дає змогу зрозуміти, наскільки

⁴⁷ von der Leyen U. State of the Union Address, 16 September 2020 // *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_20_1655

⁴⁸ Federal Ministry of the Interior and Community. Immigration by skilled workers up considerably, irregular migration drops significantly. *Federal Ministry of the Interior and Community*. URL: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/EN/2025/04/bpk-bilanz-en.html>.

⁴⁹ Bericht zur Lage der Asyl- und Flüchtlingspolitik in Deutschland 2021 : офіц. звіт. *Bundesministerium des Innern und für Heimat*. 2021. URL: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2022/01/asylantraege2021.html>

глибоко держава усвідомлює внутрішні виклики та намагається реагувати на них не лише нормативно, а й на рівні суспільної практики.

Подібним за значенням є щорічна публікація Європейської комісії — «Annual Report on Migration and Asylum».⁵⁰ Цей звіт дає уявлення про масштаби спільних європейських зусиль, зокрема підкреслює внесок Німеччини як одного з провідних учасників розподілу мігрантів і реалізації спільної політики. У ньому можна знайти важливу інформацію про складнощі інтеграції, різні підходи країн-членів, а також нові ініціативи, спрямовані на врегулювання міграційних потоків.

Центральним документом внутрішнього рівня, що демонструє стратегічний підхід держави до інтеграції, є Національний план інтеграції (Nationaler Integrationsplan).⁵¹ Він охоплює широкий комплекс заходів — від мовної підтримки та професійної орієнтації до участі в громадському житті. Примітно, що цей документ не обмежується адміністративними механізмами, а також передбачає співпрацю з громадськими організаціями, місцевими громадами та бізнесом, що суттєво розширює горизонт впровадження інтеграційної політики.

Окремої уваги заслуговує Блакитна карта ЄС, яка часто згадується у публікаціях як один із найбільш ефективних інструментів залучення висококваліфікованих кадрів. Для Німеччини вона стала важливим засобом поповнення трудових ресурсів, зокрема в галузі ІТ, медицини та інженерії. Це також спосіб позиціонувати ЄС як привабливу й конкурентоспроможну локацію для міжнародних фахівців.

Масштабні аналітичні звіти міжнародних організацій дають змогу побачити ситуацію у ширшому контексті. Наприклад, доповідь Агентства

⁵⁰ Annual Report on Migration and Asylum 2023 : офіц. звіт. *European Commission*. 2023. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2024-07/EMN_ARM2023_final_110724_0.pdf

⁵¹ Nationaler Integrationsplan : офіц. звіт. *Bundesregierung*. 2009. URL: <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/976020/476912/fb1f596252136f7d8daaddf0ded36a59/2009-04-22-kurzfassung-nip-fortschrittsbericht-de-data.pdf?download=1>

ООН у справах біженців «Global Trends: Forced Displacement in 2021»⁵² показує загальний обсяг примусових переміщень у світі та місце Німеччини у глобальній системі прийому й захисту. Завдяки порівняльній перспективі можна оцінити, наскільки ефективною є участь країни у міжнародному захисті.

Не менш показовим є «World Migration Report 2022» від Міжнародної організації з міграції (ІОМ). Цей звіт дає змогу побачити, як змінюється структура міграційних потоків, які чинники впливають на міграцію та які країни виступають основними «точками тяжіння». У випадку Німеччини особливо цікаво прослідкувати, як країна балансує між своїми зобов'язаннями перед ЄС і глобальними очікуваннями міжнародної спільноти.⁵³

Соціально-економічний вимір найдетальніше висвітлено у щорічному звіті «International Migration Outlook» від ОЕСР. Наприклад, у виданні за 2023 рік було проаналізовано, як саме мігранти інтегруються у німецький ринок праці. Там же оцінено ефективність програм підтримки зайнятості, зокрема для біженців. Ці дані мають не лише академічну цінність, а й практичну — для розробників політик.

Серед інших організацій варто згадати Міжнародну організацію праці, яка у звіті «Labour Migration in Europe: Challenges and Opportunities»⁵⁴ акцентує увагу на взаємозв'язку між трудовою міграцією та економічною стабільністю. Автори наголошують: країни, які створюють сприятливі умови для мігрантів, у перспективі отримують стійкіші моделі ринку праці.

Інформаційно-статистична база також є критично важливою. Євростат регулярно публікує глибокі статистичні огляди, зокрема «Migrant Integration

⁵² Global Trends: Forced Displacement in 2021 : офіц. звіт. *UNHCR*. 2021.

URL: <https://www.unhcr.org/publications/global-trends-2021>

⁵³ World Migration Report 2022 : офіц. звіт. *International Organization for Migration (IOM)*. 2022. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>

⁵⁴ World Employment and Social Outlook: Trends 2023 : офіц. звіт. *International Labour Organization (ILO)*. 2023. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40dgreports/%40inst/documents/publication/wcms_865332.pdf

Statistics» та «Asylum and First Time Asylum Applicants».⁵⁵ Ці документи дозволяють бачити не лише динаміку, але й якісні показники — рівень працевлаштування, доступ до освіти, громадянство, мову.

У свою чергу, Федеральне статистичне відомство Німеччини (Destatis) у своїх щорічниках, зокрема «Statistisches Jahrbuch Deutschland», пропонує ще детальнішу аналітику. Тут ідеться не лише про загальну кількість мігрантів, а й про їхню участь у соціальних програмах, охоплення медичними послугами, рівень інтеграції у місцеві громади. Завдяки такому рівню деталізації можна відслідковувати реальний ефект політик на мікрорівні.⁵⁶

Однак на формування суспільного дискурсу впливають не лише звіти, а й ЗМІ. Їхній внесок важко переоцінити, адже саме медіа задають тон публічній дискусії.

Так, Der Spiegel відомий своїми фактчекінговими публікаціями. Стаття «Eight Myths About Migration and Refugees Explained»⁵⁷ зруйнувала стереотипи щодо «мігрантського тягара» для бюджету та криміногенності. Автори апелювали до даних, а не до емоцій, і це, безумовно, вплинуло на громадське сприйняття.

Інше видання — Die Zeit — у матеріалі «Migration: Die Grenzen der Belastbarkeit» порушує питання «між обов'язком і можливістю», показуючи, що навіть відкрите суспільство має певні ліміти витривалості — політичної, соціальної, фінансової.⁵⁸

Frankfurter Allgemeine Zeitung традиційно зосереджується на економічних і політичних аспектах міграції. У статті «Ministerpräsidenten fordern überparteiliche Migrationspolitik» від 25 жовтня 2024 року порушується питання надпартійного підходу до міграційної політики. На

⁵⁵ Migrant Integration Statistics : офіц. звіт. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/migration-asylum/migrant-integration>

⁵⁶ Statistisches Jahrbuch Deutschland 2019 : офіц. звіт. Destatis. 2019. URL: https://www.destatis.de/DE/Themen/Querschnitt/Jahrbuch/_inhalt.html

⁵⁷ Hein de Haas. "Eight Myths About Migration and Refugees Explained." *Der Spiegel*, 21 березня 2017. URL: <https://www.spiegel.de/international/world/eight-myths-about-migration-and-refugees-explained-a-1138053.html>

⁵⁸ Tumann M. "Migration: Die Grenzen der Belastbarkeit." *Die Zeit*, 14. September 2024. URL: <https://www.zeit.de/wirtschaft/2024-09/migration-diskurs-gefluechtete-asylpolitik-zuwanderung>

мою думку, цей матеріал є важливим, оскільки він підкреслює необхідність компромісу між різними політичними силами для забезпечення довгострокових рішень.⁵⁹

Süddeutsche Zeitung акцентує увагу на гуманітарних аспектах. У статті "Regierung schwächt Sicherheitspaket ab" від 14 жовтня 2024 року обговорюються зміни до законодавства у сфері міграції. Особливо цікавим є аналіз впливу нових заходів на внутрішню безпеку країни та процес депортації, що робить цей матеріал важливим для розуміння поточних реформ.⁶⁰

The Guardian, розглядаючи міграційні питання з міжнародної перспективи, у статті "The AfD has stunned Germany – but this was no surprise victory" від 2 вересня 2024 року аналізує зростання популярності правопопулістської партії "Альтернатива для Німеччини". Автор вдало ілюструє, як міграційна політика стала одним із ключових факторів у політичному дискурсі, і закликає до активнішої протидії радикальним настроям.⁶¹

Bild, як таблоїдне видання, зосереджується на простому і зрозумілому викладі. Наприклад, у статті "Migration: Überraschung! Zahl illegaler Einreisen sinkt um 70 Prozent" видання висвітлює значне зниження кількості нелегальних в'їздів, що стало наслідком нових прикордонних перевірок. Такі матеріали, хоч і менш аналітичні, важливі для масової аудиторії, яка формує загальні уявлення про міграційну ситуацію.⁶²

Окремий пласт джерел складають виступи на міжнародних конференціях, які дозволяють побачити не лише офіційні позиції держав, а й нюанси дипломатичної риторики. Зокрема, матеріали Міжнародного саміту ООН з питань міграції 2018 року стали важливим джерелом для розуміння

⁵⁹ Fuhr L. "Ministerpräsidenten fordern überparteiliche Migrationspolitik." *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 25 жовтня 2024, 14:40. URL: <https://bit.ly/4iKX72H>

⁶⁰ Roßbach H. "Regierung schwächt Sicherheitspaket ab." *Süddeutsche Zeitung*, 13 жовтня 2024. URL: <https://bit.ly/4iRmhNk>

⁶¹ Hauenstein H. "The AfD has stunned Germany – but this was no surprise victory." *The Guardian*, 2 вересня 2024. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/article/2024/sep/02/afd-thuringia-saxony-germany-migration>

⁶² BILD. "Migration: Überraschung! Zahl illegaler Einreisen sinkt um 70 Prozent." URL: <https://bit.ly/3VPKCcl>

глобального підходу до теми. Саміт ознаменував нову фазу міжнародної співпраці, адже вперше був запропонований комплексний документ — Глобальний договір про безпечну, впорядковану та легальну міграцію, що отримав широку підтримку, зокрема й від Німеччини.⁶³

Позиція німецьких делегатів на цьому форумі вирізнялася чіткістю та послідовністю. У своїх виступах вони наголошували на принциповій важливості поваги до прав людини, доступу мігрантів до освіти та охорони здоров'я, а також на потребі довгострокової інтеграції. У цих меседжах простежувалася логіка Німеччини як країни, яка не лише реагує на виклики, а й прагне формувати стандарти міжнародної солідарності.

Також було акцентовано, що Німеччина не обмежується внутрішньою політикою — вона активно підтримує країни, які несуть основне навантаження з прийому біженців. Йдеться як про фінансову допомогу, так і про участь у розробці спільних програм з інтеграції. Саме такий стратегічний підхід — поєднання гуманітарних і політичних чинників — дозволяє їй утримувати позицію одного з ключових гравців у глобальному міграційному процесі.

Ще одним важливим джерелом виступають резолюції та звіти Європейського парламенту, які відображають не лише законодавчу ініціативу, а й політичну динаміку у сфері міграційної політики ЄС. Наприклад, резолюція «Towards a New Pact on Migration and Asylum» містить конкретні пропозиції щодо оновлення міграційного підходу в Європі. У центрі уваги — справедливий розподіл відповідальності, удосконалення процедур надання притулку та зміцнення співпраці між державами-членами.⁶⁴

Особливо цінними є положення, що стосуються інтеграції — вони охоплюють теми місцевої участі, освітніх можливостей, а також доступу до ринку праці. Для Німеччини, як країни, що приймає найбільшу кількість

⁶³ United Nations. "Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration." *OHCHR*. URL: <https://www.ohchr.org/en/migration/global-compact-safe-orderly-and-regular-migration-gcm>

⁶⁴ Європейський парламент. Towards a New Pact on Migration and Asylum: звіт. URL: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/carriage/a-new-pact-on-migration-and-asylum/report?sid=8501>

біженців, такі рекомендації є не просто актуальними, а критично важливими в умовах пошуку соціального балансу.

У підсумку можна зазначити, що джерельна база, на якій ґрунтується це дослідження, вирізняється різноманітністю та глибиною. Вона охоплює правові акти, державні документи, виступи політиків, дані міжнародних організацій, статистику та медіааналітику. Такий багатокomпонентний підхід дозволяє не лише дослідити формальні механізми реалізації політики, але й побачити, як вона функціонує в реальному житті, як сприймається суспільством і трансформується під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

Це дає змогу сформулювати всебічне бачення міграційної політики Німеччини — як частини ширшого європейського механізму, яка постійно балансує між правами людини, інтересами держави та динамікою міжнародного середовища.

1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження

Дослідження міграційної політики Німеччини у сучасному європейському контексті вимагає не лише глибокого емпіричного аналізу, але й уважного теоретико-методологічного підходу. Адже ця тема — на перетині політики, права, економіки, соціології та навіть культурології. У цьому підрозділі розглянуто принципи, методи та аналітичні рамки, які дозволили побачити не лише «що» відбувається в міграційній політиці ФРН, а й «чому» саме так.

Принципи дослідження

Перш за все, дослідження спирається на принцип об'єктивності — базовий, але незамінний. Адже будь-який політичний процес — тим паче настільки чутливий, як міграція — часто стає полем боротьби інтересів, де факти губляться в потоці інтерпретацій. Саме тому аналіз базувався на верифікованих джерелах — як державних (урядові звіти, нормативно-правові

акти), так і незалежних (дослідження Bertelsmann Foundation, звіти Amnesty International, статистика Євростату).⁶⁵

Іншим визначальним принципом став системний підхід. Міграційна політика — це не окрема лінія в урядовій програмі, а складова великої мозаїки: соціального забезпечення, ринку праці, системи освіти, внутрішньої безпеки, зовнішньої політики. Наприклад, рішення про відкриття ринку праці для громадян третіх країн має наслідки для шкіл, центрів зайнятості, муніципалітетів і навіть дипломатичних служб. Саме тому системний підхід дозволяє побачити не лише прямі ефекти, але й побічні, іноді неочевидні наслідки міграційної політики.⁶⁶

Невід'ємною складовою аналізу був міждисциплінарний підхід. Однієї лише політологічної або економічної оптики замало — варто було залучати також соціологію, правознавство, історію. Наприклад, феномен «геттоїзації» мігрантів у німецьких містах неможливо пояснити лише правовими рамками: потрібне розуміння локальної політики, житлового ринку, рівня толерантності в громадах.

Зрештою, ключовим був також історичний підхід. Історичний підхід дозволяє досліджувати міграційну політику Німеччини в її динаміці, враховуючи еволюцію політичних, економічних і соціальних змін. Протягом останніх десятиліть політика країни зазнала значних трансформацій, які відображають адаптацію до сучасних викликів. Наприклад, політика "гостинності", впроваджена канцлером Ангелою Меркель під час міграційної кризи 2015 року, стала результатом багаторічного історичного досвіду Німеччини та її гуманітарних зобов'язань. У той період країна прийняла сотні тисяч біженців, продемонструвавши готовність до підтримки тих, хто тікає від війни та переслідувань. Проте, після значного напливу мігрантів, підходи були переглянуті, орієнтуючись на більш контрольовану інтеграцію

⁶⁵ Івакін О.А. Об'єктивність як неодмінний принцип пізнання : *Актуальні проблеми держави та права*. 2006. 99 с.

⁶⁶ Коппель О., Пархомчук О. Виникнення системності в міжнародних відносинах // *Вісник Львівського університету*. Серія філософсько-політологічні студії. 2017. Вип. 15. С. 189.

та зменшення міграційного тиску. Ці зміни відображають прагнення Німеччини знайти баланс між гуманітарними зобов'язаннями та національними інтересами. Використання історичного підходу дозволяє зрозуміти, як зміни у внутрішньому та міжнародному контексті впливають на ухвалення політичних рішень⁶⁷

Методи дослідження

У процесі роботи використовувалася широка палітра наукових методів. Один із них — аналітичний метод, завдяки якому вдалося глибше дослідити ключові документи: наприклад, Закон про імміграцію висококваліфікованих фахівців (Fachkräfteeinwanderungsgesetz), Пакт про міграцію та притулок ЄС, а також Директиву про тимчасовий захист.

На додачу, було застосовано метод синтезу — особливо корисний у тих випадках, коли необхідно поєднати дані з різних джерел: державних звітів, наукових праць, медіааналізу. Саме завдяки синтезу вдалося побачити не лише юридичні рамки, але й реальні практики — наприклад, як програми професійного навчання або мовної адаптації функціонують на місцях.⁶⁸

Не обійшлося і без індукції та дедукції. Наприклад, аналізуючи конкретні кейси інтеграції — участь мігрантів у програмах працевлаштування або освіти — вдалося зробити ширші узагальнення щодо ефективності політики. А зворотно, теоретичні гіпотези — на кшталт «економічна інтеграція як ключ до соціальної стабільності» — перевірялися через реальні приклади, описані у звітах Bundesagentur für Arbeit або BAMF.⁶⁹

Компаративний аналіз дозволив побачити Німеччину не в ізоляції, а в контексті Європи. Наприклад, порівняння німецької моделі з французькою чи шведською виявило різницю акцентів: від «культурної асиміляції» у Франції — до «соціального забезпечення» у Швеції. І тут Німеччина намагається

⁶⁷ Шахов С. В. Історичний підхід у парадигмі методології наукового пізнання феномену ефективності норм адміністративного права : *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. 41 с.

⁶⁸ Гнатюк Н. О., Городецька О. В. Загальнонаукові методи дослідження // *Природничі науки і освіта: зб. наук. праць*. 2016. С. 26-29.

⁶⁹ Теорія та методологія НПД: Індукція та дедукція. Система електронного забезпечення навчання ЗНУ. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/page/view.php?id=489535>

поєднати — іноді доволі суперечливо — гуманітарні принципи з економічною доцільністю.

Також використовувався контент-аналіз: не лише урядових заяв, але й матеріалів провідних медіа (*Süddeutsche Zeitung*, *Der Spiegel*, *Die Zeit*). Це дало змогу відстежити, як змінюється суспільна риторика навколо теми міграції — від емпатії до тривожності, від відкритості до скепсису. Наприклад, у 2015 році Меркель заявила «Ми впораємося» — а через рік тональність змінилася, що відобразилося і в законодавстві, і в політичному курсі.

Окрему увагу приділено статистичному аналізу. Без цифр — немає політики. Дані Destatis, BAMF, OECD та Євростату дозволили не лише описати масштаби явища, а й оцінити реальні наслідки впровадженої політики. Наприклад, статистика працевлаштування показує, що понад 50% сирійських біженців, які прибули у 2015–2016 рр., сьогодні працюють. Це — результат системної інтеграційної роботи.

А ще — було використано метод кейс-стаді. Конкретні історії мігрантів — родини з Алеппо, молодого інженера з Ірану або медсестри з України — дозволяють побачити не тільки цифри, а й людські обличчя політики. А це важливо: бо там, де закінчується статистика, починається досвід, емоції, страхи, надії — усе те, що й визначає справжній результат міграційної політики.⁷⁰

Теоретичні рамки дослідження

Щоб по-справжньому зрозуміти, як працює міграційна політика Німеччини, недостатньо просто аналізувати нормативні акти або статистику. Це явище значно глибше, і його коріння сягає у сферу ідей, концепцій і теорій, які допомагають побачити неочевидне. Саме тому в цьому дослідженні важливо окреслити теоретичні рамки, які стали орієнтиром для всього аналізу.

⁷⁰ Насінник І. І., Шафарчук С. П. Метод кейс-стаді як спосіб формування життєвих компетентностей студентів. м. Житомир. Житомир, 2020. С. 101. URL: <http://repository.zhatk.zt.ua/bitstream/123456789/166/1/Метод%20кейс-стаді%20як%20спосіб.pdf>.

Варто почати з неокласичної теорії міграції, яка пояснює переміщення людей як відповідь на економічну нерівність між державами. В її межах міграція розглядається як прагнення до кращого життя: вищої зарплати, кращих умов, стабільності. Цей підхід добре працює для розуміння трудової міграції в Німеччину, особливо після відкриття ринку праці для нових країн ЄС. Тут логіка проста — країна з потужною економікою стає магнітом для фахівців, які шукають нові можливості. Але економіка — не єдиний фактор.⁷¹

Для більш глибокого розуміння необхідно звернутися до теорії світової системи, що пояснює міграцію не лише як індивідуальне рішення, а як наслідок глобального устрою, в якому існують «центри» (на кшталт Німеччини) та «периферії». Люди з регіонів, що переживають конфлікти, нестабільність або економічну кризу, шукають захист і перспективу саме в країнах «центру». Зокрема, під час міграційної кризи 2015 року саме цей механізм був наочно видимий.⁷²

Але навіть коли мігрант вже в Німеччині — питання не закінчуються. Навпаки, тоді починається складний процес адаптації. І тут у гру вступає теорія інтеграції. Вона не обмежується юридичним статусом чи дозволом на проживання — інтеграція стосується мови, освіти, праці, і навіть відчуття належності до суспільства. Саме ці аспекти і формують справжній вимір міграційної політики. Не дарма у німецькій практиці з'явилися такі інструменти, як курси інтеграції чи Національний план інтеграції — вони покликані зробити цей процес взаємним і послідовним.

Паралельно з цим варто згадати підхід людського капіталу. Його суть полягає у тому, що мігранти — це не лише соціальний виклик, а й потенціал. У Німеччині активно працює модель залучення кваліфікованих фахівців: медиків, інженерів, IT-спеціалістів. Програми на кшталт «Блакитної карти

⁷¹ Роговенко О. В. Теорії міграції: соціально-трудова аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Т. 1, № 54. С. 105. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc54/part_1/24.pdf

⁷² *Теорія світових систем*. LibreTexts - Ukrainianska. URL: <https://bit.ly/4gowxLd>

ЄС» — прямий приклад того, як держава дивиться на міграцію стратегічно: не як на тягар, а як на ресурс.

Але не всі пояснення — у цифрах. Часто вирішальне значення має зовсім інше — підтримка, зв'язки, оточення. Саме тому в цьому дослідженні також враховується теорія соціальних мереж, яка акцентує на тому, як особисті стосунки впливають на рішення про міграцію та адаптацію. Родичі, друзі, земляки — часто саме вони стають першими помічниками для новоприбулих. Це створює своєрідну невидиму інфраструктуру, яка підтримує людей навіть там, де не справляються формальні механізми.⁷³

Зрештою, не можна не згадати концепцію сек'юритизації Баррі Бузана — вона пояснює, чому міграція часто потрапляє у фокус безпекових дебатів. У Німеччині ця динаміка проявилася особливо чітко після 2015 року, коли поряд із гуманітарними гаслами з'явилися й інші — про контроль, перевірки, ідентифікацію. Це нагадує, що міграційна політика завжди існує між двома полюсами: відкритістю і захистом.

Отже, теоретико-методологічна база цього дослідження — це не набір абстрактних концепцій, а реальний інструмент, який допомагає побачити глибину та складність міграційної політики Німеччини. Кожен теоретичний підхід додає свою грань до мозаїки: хтось пояснює, чому люди їдуть, хтось — як вони інтегруються, а хтось — як на це реагує суспільство.

У сукупності ці теорії дозволяють не лише зрозуміти, що відбувається, а й чому саме так, і що буде далі. Саме тому дослідження міграційної політики не може бути одновимірним — воно вимагає поєднання економіки, соціології, політології, права та міжнародних відносин. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє не лише аналізувати політику як текст, а бачити за нею — живих людей, складні рішення і довгострокові наслідки.

⁷³ Алексеев Ю. О. Соціальні медіа й соціальні мережі в процесі конвергенції старих і нових медіа. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2021. Т. 32, № 5. С. 164. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/5_2021/part_2/27.pdf.

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В МІГРАЦІЙНІЙ СФЕРІ

2.1. Спільна міграційна політика Європейського Союзу: зміст та форми

Міграція в Європі давно перестала бути внутрішньою справою окремих країн. Це вже не лише про переміщення людей. Це про спільну відповідальність, про безпеку, про суспільну згуртованість і навіть про здатність Європейського Союзу залишатися політичним союзом, а не просто економічною платформою. Спільна міграційна політика ЄС — це відповідь на спробу колективно вирішувати питання, які торкаються всіх. Але до цієї відповіді Союз ішов довго. Ще Маастрихтський договір 1992 року позначив перші кроки у цьому напрямі, а реальний зсув у бік наднаціонального регулювання почався з Амстердамського договору.

Суть цієї політики — не тільки в документах. Вона базується на ідеї спільної відповідальності. Це закладено, зокрема, в статті 80 Договору про функціонування ЄС: якщо ми разом створюємо простір свободи, то разом маємо й нести відповідальність за наслідки. Теоретично це означає рівномірне розподілення навантаження між усіма країнами-членами. Практично ж — усе набагато складніше. Особливо для тих країн, які першими стикаються з міграційним тиском — Італії, Греції, Кіпру, Угорщини. Багато хто з них почувався залишеним наодинці з проблемою.

Зміст спільної міграційної політики надзвичайно широкий. Це не лише боротьба з нелегальною міграцією чи посилення кордонів. Йдеться і про легальні шляхи в'їзду, і про захист біженців, і про інтеграцію, і про підтримку країн походження, і про дотримання базових прав людини. Політика включає

все — від директив про возз'єднання родин до програм навчання мови для новоприбулих.⁷⁴

Фундаментальні документи — це, передусім, Дублінський регламент, який визначає, яка країна несе відповідальність за розгляд заяви про притулок. Він став наріжним каменем спільної системи, хоча й викликав чимало критики, бо покладає основне навантаження на держави на зовнішньому кордоні ЄС. Пакт про міграцію та притулок — наступний важливий етап. Його ідея — реформувати систему, яка не спрацювала під час кризи 2015 року. Але його ухвалення щоразу затягується — занадто багато протиріч між країнами.

Окрім законодавства, не менш важливою є фінансова база. Через Фонд притулку, міграції та інтеграції країни-члени отримують реальні кошти на те, щоб втілювати політику не лише на папері. Це і мовні курси, і житло, і соціальні працівники, і підтримка дітей у школах. Для багатьох держав це основне джерело ресурсів у роботі з новоприбулими.⁷⁵

Важливу роль відіграють і спеціальні агентства ЄС. Frontex координує охорону зовнішніх кордонів, проводить спільні операції, відправляє місії підтримки. EUAA (Агентство з питань притулку) допомагає державам з великим навантаженням на систему захисту, надає експертів, готує персонал. Завдяки цим структурам міграційна політика не залишається лише політичною декларацією, а стає реальною адміністративною практикою.

Та попри всі ці механізми, політика ЄС досі залишається скоріше узгодженою системою інструментів, ніж єдиною централізованою стратегією. Різниця в підходах країн відчутна — хтось бачить у мігрантах економічний потенціал, інші — загрозу безпеці. У кризових ситуаціях усе ще спрацьовує

⁷⁴ Küçük E. The Principle of Solidarity and Fairness in Sharing Responsibility: More than Window Dressing?. *European Law Journal. Review of European Law in Context*. 2016. Vol. 4, no. 22. P. 448–469. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/eulj.12185>.

⁷⁵ The EU Pact on Migration and Asylum—A Bold Move to Avoid the Abyss?. *Migration Policy Institute*. URL: <https://www.migrationpolicy.org/news/eu-pact-migration-asylum-bold-move-avoid-abyss>

логіка «кожен сам за себе». Так було у 2015-му, так було після 24 лютого 2022 року.⁷⁶

І все ж, незважаючи на розбіжності, в основі спільної політики залишається важливий ціннісний стрижень. Ідея про те, що захист прав людини — це не те, від чого можна відмовитися під тиском обставин. Це — обов'язок. Стаття 18 Хартії основоположних прав ЄС прямо говорить про право на притулок. І хоча на практиці це іноді виглядає як компроміс між безпекою і гуманністю, сам факт закріплення таких норм — уже багато про що свідчить.⁷⁷

У реальному житті політика — це завжди баланс. Десь вона виглядає жорстко: пришвидшені процедури повернення, депортації. Десь — більш м'яко: програми інтеграції, адаптація, соціальний діалог. Саме це поєднання і визначає специфіку європейського підходу. І хоча до ідеальної спільної політики ще далеко, нинішня система вже є прикладом того, як складні виклики можуть об'єднувати, а не розділяти.

Форми реалізації спільної міграційної політики ЄС — це не просто технічні механізми. Це ціла архітектура дій, що охоплює як правову сферу, так і інституційну, фінансову, зовнішню та навіть комунікаційну.

Слід вважати з очевидного — нормативної основи. Через директиви та регламенти ЄС задає спільні стандарти для країн-членів. Іноді ці документи є обов'язковими до впровадження (як регламенти), іноді дають певну гнучкість (як директиви). Але навіть із цією гнучкістю мета одна — зробити так, щоб у кожній країні мігрант мав базові, зрозумілі й захищені права. Це стосується і процедур надання притулку, і умов проживання, і доступу до освіти, і роботи, і медичного забезпечення. Тут варто згадати, наприклад, Директиву про умови прийому чи Директиву про кваліфікацію.

⁷⁶ European Union: Agency for Asylum (EUAA). *Refworld*. URL: <https://www.refworld.org/document-sources/european-union-agency-asylum-euaa>

⁷⁷ Article 18 - Right to asylum. *European Union Agency for Fundamental Rights*. URL: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/18-right-asylum>

Ще одна важлива форма — інституційна координація. Це рівень, на якому рішення не просто ухвалюються, а втілюються в реальних умовах. Тут на сцену виходять спеціалізовані агентства. Frontex відповідає за зовнішні кордони — організовує спільні місії, навчає прикордонників, збирає інформацію про переміщення. Агентство з питань притулку (EUAA) — це підтримка держав у роботі з шукачами захисту. Вони можуть направляти експертів, допомагати зі створенням приймальних центрів, консультувати щодо законодавства. Уся ця інфраструктура дозволяє уникати хаосу, особливо під час криз.

Але просто мати правила й агентства — недостатньо. Потрібна фінансова підтримка. І тут вступає в гру Фонд притулку, міграції та інтеграції (AMIF). Цей інструмент надає кошти країнам, щоб вони могли втілювати програми на місцях. Наприклад, фінансувати мовні курси, навчання для дітей, житло, медичну допомогу, підтримку в працевлаштуванні. Без цих коштів політика залишилася б на рівні декларацій. І для багатьох країн — особливо східноєвропейських або прикордонних — це реальна можливість не просто впроваджувати політику, а робити це якісно.⁷⁸

Зовнішній вимір — ще одна форма, без якої складно уявити сучасну міграційну політику ЄС. Ідея проста: не чекати, поки мігранти опиняться на кордоні, а працювати з причинами їхньої міграції ще в країнах походження. Тут ідеться і про економічну співпрацю, і про розвиткові проєкти, і про угоди про реадмісію. Угода з Туреччиною 2016 року — найбільш відомий приклад.⁷⁹ Вона дозволила суттєво зменшити потоки через Егейське море. Такі угоди — це завжди баланс між вигодами для ЄС і відповідальністю партнерських країн.

⁷⁸ External dimension of the EU's asylum policy. *European Union Agency for Asylum*.

URL: <https://euaa.europa.eu/asylum-report-2023/25-external-dimension-eus-asylum-policy>

⁷⁹ EU-TURKEY STATEMENT & ACTION PLAN | Legislative Train Schedule. *European Parliament*.

URL: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-towards-a-new-policy-on-migration/file-eu-turkey-statement-action-plan>

Кризове реагування — окремий вимір. У 2015-му, 2021-му, 2022-му роках ЄС стикався з хвилями міграції, які вимагали негайних рішень. Для цього існують механізми надзвичайного втручання — мобілізація коштів, швидке перекидання ресурсів, створення тимчасових центрів прийому, підтримка держав, які найбільше потерпають. У такі моменти часто активізуються Frontex, EУАА, гуманітарні організації. Так, у випадку кризи на білорусько-польському кордоні ЄС задіяв саме ці інструменти — для стримування ситуації та підтримки Польщі й Литви.⁸⁰

Також важливо не оминати інформаційний вимір. ЄС інвестує в кампанії, які мають на меті зменшити потік дезінформації про мігрантів, а також інформувати потенційних мігрантів про ризики нелегальної міграції. У сучасному світі — це не менш важливий компонент політики, ніж прикордонний контроль. Медіа, соцмережі, громадська думка — усе це може або сприяти інтеграції, або знищити її в корені.

І нарешті — рівень національного впровадження. Усі вищезгадані механізми мають сенс лише тоді, коли вони реально працюють на рівні міст і громад. Саме там відбувається прийом людей, саме там діти йдуть до школи, саме там люди шукають житло, роботу, підтримку. Тож важливо, щоб ЄС не лише задавав рамку, а й підтримував країни в її заповненні — з урахуванням місцевих особливостей.

У підсумку: форми реалізації спільної міграційної політики ЄС — це не набір схем, а система, що поєднує правові рішення, управлінську координацію, гроші, дипломатію і комунікацію. Усе це — не окремі елементи, а частини складного механізму, який має на меті не просто «регулювати потоки», а зберегти єдність Європи перед викликами ХХІ століття.

⁸⁰ Henley J. Why immigration is back on the European Union's agenda. *the Guardian*.

URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/oct/17/why-immigration-back-european-union-agenda-far-right>

2.2. Правові аспекти міграційної політики Німеччини в правовій системі ЄС

Правова система Європейського Союзу суттєво вплинула на формування та трансформацію міграційної політики Німеччини. Зі вступом у силу нових європейських норм, Берлін був змушений не лише адаптувати своє внутрішнє законодавство, а й долучитися до вироблення спільних стандартів у галузі притулку, легальної міграції та контролю кордонів.

Ключову роль у цьому процесі відіграв Амстердамський договір, який набрав чинності у 1999 році. Саме він став тією відправною точкою, коли питання, що раніше були виключно в компетенції національних урядів, перейшли до наднаціонального рівня. Вперше сфера візової, міграційної політики та надання притулку була офіційно включена до першого стовпа ЄС — тобто до системи, де рішення ухвалюються спільно Європейською комісією, Радою і Європейським парламентом. Для Німеччини це означало початок якісно нового етапу: з одного боку, вона отримала можливість впливати на вироблення загальноєвропейських рішень, з іншого — повинна була перебудовувати своє національне право у відповідності до нових зобов'язань.⁸¹

Упродовж наступних років, особливо після ухвалення Єдиного європейського пакета про притулок (Common European Asylum System, CEAS), Німеччина запровадила цілу низку правових змін. Одним із ключових моментів стало прийняття Закону про міграцію (Zuwanderungsgesetz), що набув чинності у 2005 році. Він став спробою об'єднати розрізнені положення про імміграцію, притулок, інтеграцію та депортацію в єдиний кодифікований акт. Закон закріпив право на інтеграцію — зокрема, через мовні курси — як обов'язковий компонент міграційної політики. Цей крок

⁸¹ Treaty of Amsterdam. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>.

був тісно пов'язаний з вимогами ЄС щодо створення умов для повноцінного включення мігрантів у суспільство.⁸²

Упродовж наступних років, особливо після ухвалення Єдиного європейського пакета про притулок (Common European Asylum System, CEAS), Німеччина запровадила цілу низку правових змін, які відображали поступову імплементацію норм ЄС. Серед найважливіших директив, які стали частиною німецького законодавства, можна виділити:

1. Директива 2003/109/ЄС про статус довготривалих резидентів — закріплює право на постійне проживання для громадян третіх країн, які прожили в країні-члені щонайменше п'ять років на законних підставах і мають стабільне джерело доходу. Цей статус надає доступ до більшості соціальних і трудових прав, наближених до тих, які мають громадяни ЄС.⁸³
2. Директива 2003/86/ЄС про право на возз'єднання родин — встановлює умови, за яких члени сім'ї легально проживаючого мігранта можуть приєднатися до нього в країні перебування. Це положення відіграє ключову роль у забезпеченні права на сімейне життя та гуманітарного підходу в міграційній політиці.⁸⁴
3. Директива 2011/95/ЄС (так звана Кваліфікаційна директива) — визначає категорії осіб, які можуть претендувати на міжнародний захист у ЄС, зокрема статус біженця або додатковий захист. Вона також встановлює основні права, які мають особи, що отримали відповідний

⁸² Gesetz zur Steuerung und Begrenzung der Zuwanderung und zur Regelung des Aufenthalts und der Integration von Unionsbürgern und Ausländern (Zuwanderungsgesetz) : від 30.07.2004 № 41. URL: https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzestexte/DE/Zuwanderungsgesetz.pdf?__blob=publicationFile&v=1.

⁸³ 2003/109/EC of 25 November 2003 concerning the status of third-country nationals who are long-term residents : Council Directive від 23.01.2004 № 32003L0109. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2003/109/oj/eng>.

⁸⁴ 2003/86/EC of 22 September 2003 on the right to family reunification : Council Directive від 03.10.2003 № 32003L0086. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2003/86/oj/eng>.

статус, зокрема доступ до освіти, праці, медичних послуг і соціального забезпечення.⁸⁵

4. Директива 2013/33/ЄС про умови прийому шукачів притулку — визначає мінімальні стандарти щодо умов перебування осіб, які подали заяву на міжнародний захист. Зокрема, вона регламентує доступ до житла, харчування, медичного обслуговування, інформації про процедуру розгляду заяви, а також права на свободу пересування в межах приймаючої країни.⁸⁶

Після 2015 року, коли Європа зіткнулася з найбільшою міграційною кризою з часів Другої світової війни, Німеччина стала одним із головних центрів притягнення для біженців. Така ситуація потребувала не лише гуманітарної відповіді, але й термінових змін у нормативній базі. У надзвичайно стислі строки були ухвалені два законодавчі пакети — Asylpaket I та Asylpaket II.

Asylpaket I (восени 2015 року) передбачав скорочення строків розгляду заяв на притулок, посилення вимог до документів, запровадження централізованих пунктів первинного прийому (Ankunftscentren), а також обмеження виплат готівкою на користь натуральної допомоги (їжа, житло). Окрему увагу приділили «безпечним країнам походження» — їх список було розширено, що дало змогу пришвидшити відмову у притулку для заявників із цих країн.⁸⁷

Asylpaket II, ухвалений на початку 2016 року, пішов ще далі. Він дозволив призупиняти возз'єднання родин для біженців з так званим

⁸⁵ Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted (recast) : Directive від 20.12.2011 № 32011L0095. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/95/oj/eng>.

⁸⁶ Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast) : Directive від 29.06.2013 № 32013L0033. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/33/oj/eng>.

⁸⁷ Asylverfahrensbeschleunigungsgesetz : від 24.10.2015 № 69467. URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/asylverfahrensbeschleunigungsgesetz/69467>.

субсидіарним захистом (тобто тих, хто не має повного статусу біженця, але не може бути повернутий через загрозу). Також було спрощено процедури депортації для осіб, яким відмовили у захисті, та створено додаткові правові умови для централізованого проживання шукачів притулку під час розгляду їхніх справ.⁸⁸

Багато з цих заходів були або натхнені загальноєвропейськими домовленостями, або прямо відображали зовнішньополітичні рішення, зокрема угоду між ЄС і Туреччиною від березня 2016 року. Згідно з нею, Туреччина зобов'язувалась приймати назад усіх нелегальних мігрантів, які перетнули Егейське море, а натомість отримувала фінансову підтримку і можливість легального переселення сирійських біженців до ЄС. Ця домовленість мала на меті зменшити навантаження на прикордонні держави Євросоюзу, але також вимагала від таких країн, як Німеччина, адаптації внутрішньої політики до нових реалій — швидких повернень, покращення реєстрації, посилення прикордонного контролю. У результаті, німецька правова система щодо біженців зазнала суттєвої трансформації — від політики *Willkommenskultur* до більш контрольованого та регульованого підходу, де гуманізм поєднувався з прагматизмом та необхідністю зберегти стабільність державних інституцій.

Особливу увагу заслуговує також Фаховий імміграційний закон (*Gesetz zur Weiterentwicklung der Fachkräfteeinwanderung*), що набув чинності у 2020 році і був оновлений у 2023 році. Його розробка та ухвалення відбувалися паралельно з переговорами в межах Пакту про міграцію та притулок, і він став одним із прикладів того, як Німеччина прагне поєднувати національні інтереси з вимогами та цінностями європейської міграційної політики. Закон суттєво спростив в'їзд для кваліфікованих працівників, а також передбачив можливість отримання дозволу на перебування для осіб, які вже працюють, навіть без повної формалізації статусу на момент приїзду.

⁸⁸ Gesetz zur Einführung beschleunigter Asylverfahren : від 17.03.2016 № 72363.

URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-einfuehrung-beschleunigter-asylverfahren/72363>.

У правовій площині міграційна політика Німеччини сьогодні перебуває у постійному русі — між зобов'язаннями перед Європейським Союзом, реакцією на внутрішньополітичні настрої та необхідністю оперативно відповідати на зовнішні кризи. Законодавство постійно змінюється, адаптуючись до нових викликів і потреб суспільства. Так, у 2023–2024 роках федеральний уряд ухвалив кілька важливих змін, спрямованих на оптимізацію інтеграційної політики та реформу трудової міграції.⁸⁹

Одним із ключових напрямів стало спрощення процедур визнання іноземних кваліфікацій, що дозволяє пришвидшити допуск мігрантів до ринку праці, особливо у сферах із браком кадрів — таких як догляд, медицина, будівництво. Також було розширено можливості для отримання посвідки на проживання через працевлаштування, навіть за наявності обмеженого пакету документів. Ці зміни стали частиною більш широкої реформи імміграційної політики, що робить акцент на «керованій міграції» замість її стримування.

Особливої актуальності ці оновлення набули у зв'язку з війною в Україні. З лютого 2022 року Німеччина надала тимчасовий захист сотням тисяч українців, які рятувалися від бойових дій. У межах правової бази ЄС (зокрема, Директиви про тимчасовий захист 2001/55/ЄС), українці змогли отримати не лише право на проживання, а й доступ до ринку праці, освіти та медичних послуг без проходження стандартної процедури надання притулку. У 2023 році ці норми були продовжені до березня 2025 року, а німецька влада — на федеральному й земельному рівнях — зосередила увагу на довгостроковій інтеграції тих, хто вирішив залишитися.⁹⁰

Паралельно посилюється й контрольний елемент — зокрема, у відповідь на зростання нелегальної міграції з Балканського регіону та

⁸⁹ Gesetz zur Weiterentwicklung der Fachkräfteeinwanderung : від 18.08.2023 № 217.
URL: <https://www.recht.bund.de/bgbl/1/2023/217/VO.html>.

⁹⁰ 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof : Council Directive від 20.07.2001 № 32001L0055. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj/eng>.

Близького Сходу. У 2023–2024 роках розширилися повноваження прикордонної поліції, посилилися перевірки на внутрішніх кордонах (із Польщею та Чехією), а також активізувалась співпраця з агентством Frontex.

Таким чином, правові аспекти міграційної політики Німеччини становлять не лише частину її національного законодавства, а й невід’ємну складову спільного правового простору Європейського Союзу. Вони відображають складну динаміку взаємодії між внутрішніми пріоритетами, європейськими зобов’язаннями та глобальними викликами. Ця сфера постійно перебуває в русі — між реформами, кризовими ситуаціями та пошуками балансу між безпекою, гуманністю й правовою визначеністю.

2.3. Міграційна політика Німеччини у вимірі трансформацій міжнародних процесів міграції

З кінця XX століття міграція набула нової якості — вона перестала бути передбачуваним і контрольованим процесом. Особливо після 2000-х років стало очевидно, що глобальні міграційні потоки дедалі частіше виникають у відповідь на непередбачувані зовнішні фактори — збройні конфлікти, економічну турбулентність, поглиблення регіональної нерівності. В таких умовах національні міграційні стратегії перетворюються на гнучкі системи реагування, і приклад Німеччини у цьому контексті є показовим.

У 1990-х роках міграційна політика Федеративної Республіки Німеччина залишалася переважно реактивною та фрагментарною. Основна увага приділялася адаптації законодавства до нових викликів, спричинених насамперед розпадом Радянського Союзу та Югославії. Лише в період з 1990 по 1999 рік до Німеччини прибуло понад 2,7 мільйона мігрантів, серед яких значну частку становили етнічні німці з країн СНД, а також біженці з Балкан. Попри масштаб, законодавство з питань міграції залишалося розпорошеним: регулювання відбувалося через низку окремих норм, часто — тимчасових, або навіть розрахованих на суто гуманітарну дію.

Політично Німеччина тривалий час не визнавала себе імміграційною країною. Ідея того, що мігранти залишатимуться на постійне проживання, зіштовхувалась із конституційним принципом «особливої відповідальності перед німцями з-за кордону» та домінуючим дискурсом «тимчасовості». Наприклад, «гастарбайтери» з Туреччини, що прибували ще з 1960-х років, ніколи офіційно не розглядалися як майбутні громадяни або резиденти.

Однак на зламі століть ситуація змінилась. У 2000 році відбулася символічна подія — вперше з'явилася можливість для дітей іммігрантів (особливо другого покоління) отримувати німецьке громадянство за правом народження, якщо один із батьків легально проживав у країні щонайменше вісім років. Це стало сигналом до глибшої трансформації правового мислення.⁹¹

Кульмінацією стало ухвалення Закону про імміграцію (Zuwanderungsgesetz), який набрав чинності 1 січня 2005 року. Цей закон став першим системним кроком до побудови цілісної імміграційної політики. Вперше на законодавчому рівні держава визнала себе імміграційною країною, що вимагає довгострокової стратегії.

Основні новації закону включали:

1. введення єдиної правової бази для легальної імміграції з урахуванням потреб ринку праці;
2. створення чітких критеріїв для в'їзду висококваліфікованих працівників;
3. інтеграційні курси як частину державної політики: мовна підготовка та знайомство з правовою системою і цінностями;
4. запровадження концепції керованої міграції, де держава активно визначає, хто і на яких умовах може залишитися.⁹²

⁹¹ Oezcan V. Germany: Immigration in Transition. *The online journal of the Migration Policy Institute*. 2004. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/germany-immigration-transition>

⁹² Gesetz zur Steuerung und Begrenzung der Zuwanderung und zur Regelung des Aufenthalts und der Integration von Unionsbürgern und Ausländern (Zuwanderungsgesetz) : офіц. текст. *Bundesgesetzblatt*. 2004. Teil I Nr. 41. S. 1950–2014. URL: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzestexte/DE/Zuwanderungsgesetz.pdf>.

Ухвалення цього закону стало результатом багаторічних політичних дискусій. Особливу роль у формуванні нового підходу відігравала незалежна комісія з питань імміграції, створена ще у 2000 році, яка надала звіт під назвою «Deutschland braucht Zuwanderung» (Німеччина потребує імміграції). Цей документ аргументовано доводив: без припливу нової робочої сили країна не зможе зберегти конкурентоспроможність та соціальні стандарти в умовах старіння населення.

Закон 2005 року також символізував зміну парадигми — від реагування на кризу до управління міграцією як сталим явищем. У наступні роки він став базою для подальших реформ — зокрема, для розширення професійної імміграції та побудови інтеграційної інфраструктури, яка охоплює навчання, соціальний захист і участь у громадському житті.

Період з 2006 по 2014 рік став етапом поступового впровадження нових підходів, закладених у Законі про імміграцію. Уряд Німеччини зосередився на інституційному та практичному оформленні інтеграційної політики, а також на підготовці системи до керованого прийому мігрантів. У цей час набули сили перші інтеграційні курси, які стали обов'язковими для багатьох новоприбулих. Вони включали не лише вивчення мови, а й базову орієнтацію в політичному, правовому й культурному житті ФРН.

У 2007 році Німеччина ухвалила Національний план дій з інтеграції, який став своєрідною дорожньою картою для муніципалітетів, федеральних відомств, освітніх установ і роботодавців. У ньому підкреслювалась потреба у скоординованій роботі між державою та громадськими структурами, особливо в питаннях освіти, ринку праці та громадянської участі. Згідно зі звітами Федерального міністерства внутрішніх справ, лише до 2011 року понад 1 мільйон людей пройшли інтеграційні курси, що суттєво вплинуло на соціальну динаміку в країні.⁹³

⁹³ Der Nationale Integrationsplan : від 01.07.2007.

URL: <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/2065474/441038/acdb01cb90b28205d452c83d2fde84a2/2007-08-30-nationaler-integrationsplan-data.pdf>

На законодавчому рівні було розширено можливості отримання постійного дозволу на проживання, зокрема для випускників німецьких вишів та висококваліфікованих фахівців. У 2012 році Німеччина приєдналася до ініціативи ЄС щодо запровадження «блакитної карти» — інструменту залучення іноземних фахівців. Це відкрило нову еру економічної імміграції, у якій країна не просто приймала біженців чи етнічних німців, а цілеспрямовано конкурувала за таланти з глобальним ринком праці.

На цьому ж етапі зростала увага до проблем мігрантів другого покоління — тих, хто народився в Німеччині, але не мав громадянства або повноцінного доступу до освіти і ринку праці. З 2014 року такі особи отримали можливість зберігати подвійне громадянство, що раніше не дозволялося. Це було важливим сигналом про зміну уявлень про те, хто є «німецьким громадянином».

Крім того, у цей період почалися важливі дебати довкола ісламу в німецькому суспільстві, інтеграції мусульманських громад та боротьби з дискримінацією. Прийом трудових мігрантів із Балкан, а також зростання кількості шукачів притулку з Афганістану, Іраку та Сирії ще до 2015 року поступово перевантажували існуючу систему, демонструючи її обмеження.

Події 2015 року, коли до Німеччини прибуло понад 890 000 шукачів притулку (переважно з Сирії, Афганістану та Іраку), стали стрес-тестом для всієї системи. Важливо, що тоді Німеччина не лише відкрила кордони, а й перезапустила модель інтеграційної політики. Протягом 2016–2017 років було виділено понад 20 млрд євро на програми з житла, освіти, мовної підготовки та працевлаштування біженців. За даними BAMF, до 2020 року понад 80% сирійських біженців брали участь у мовних курсах, а понад 50% — інтегрувалися на ринку праці.⁹⁴

Після цієї кризи відбулася зміна фокусу. Політика набула обережнішого характеру: з одного боку — збереження гуманітарних принципів, з іншого —

⁹⁴ Семенов, Г. (2025). Кейс міграційної кризи 2015 року: наслідки для безпеки Німеччини. *Старожитності Лукомор'я*, (1), 260-270. <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.1.326>

підвищення вимог до інтеграції та жорсткіші механізми депортації. Законодавчі ініціативи Asylpaket I та II (2015–2016) дозволили прискорити процедури, обмежити виплати та розширити список «безпечних країн походження». Водночас німецький уряд зробив акцент на угодах із третіми країнами — зокрема, Угода з Туреччиною 2016 року фактично зупинила потік нелегальної міграції через Егейське море.

Важливим етапом стала ініціатива «Фаховий імміграційний закон» 2019 року, що змінила логіку підходу до трудової міграції: від жорсткої квоти — до індивідуальної оцінки кваліфікацій. За перші два роки його дії до Німеччини прибуло понад 60 тисяч нових працівників із третіх країн, що підтвердило попит на модернізовану імміграційну модель.

У 2020 році впровадження нових імміграційних підходів відчутно сповільнилося через пандемію COVID-19. Закриття кордонів, обмеження на пересування та тимчасове згортання адміністративних процедур позначилися на динаміці трудової міграції. Водночас саме в цей період у ФРН активізувалося переосмислення потреб внутрішнього ринку праці — особливо у сферах охорони здоров'я, догляду за літніми людьми та сільському господарстві. На цьому тлі було розширено програми залучення працівників з регіону Західних Балкан та країн із розвиненою системою професійної підготовки.⁹⁵

У 2021 році в урядових колах розпочалася робота над оновленням імміграційної стратегії. Нові ініціативи враховували наслідки пандемії, зростання попиту на цифрові навички та структурні демографічні зміни. У межах цієї трансформації були запроваджені пілотні проєкти з пришвидшеного визнання іноземних дипломів, а також налагоджено співпрацю з міжнародними посередниками у сфері працевлаштування для спрощення доступу кваліфікованих кадрів до німецького ринку праці.

⁹⁵ Lindsay F. Coordination Breakdown. The Impacts of COVID-19 on Migration in Europe. *Migration Policy Institute*. 2024. С. 31. URL: https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/mpi_covid-mobility-europe_final.pdf

2022 рік відкрив нову сторінку: повномасштабна агресія Росії проти України запустила найбільшу хвилю біженців з часів Другої світової війни. Вже у березні було активовано Директиву 2001/55/ЕС, яка дозволила українцям легально проживати, працювати, навчатися та користуватись медичними послугами без проходження процедури притулку. На кінець 2023 року в Німеччині перебувало понад 1 080 000 українців, які отримали статус тимчасового захисту (за даними Eurostat).

Цей виклик відрізнявся від сирійської кризи — тим, що більшість українців були жінки з дітьми, часто з високим рівнем освіти, що вимагало іншої стратегії інтеграції. Федеральний уряд, у співпраці з землями, запустив програму «Захист і Перспектива», що передбачає підтримку працевлаштування, догляд за дітьми, мовну підготовку. Станом на лютий 2024 року майже 30% працездатних українців у Німеччині вже були офіційно працевлаштовані.⁹⁶

У 2023 році федеральний уряд на чолі з Олафом Шольцем представив масштабний пакет імміграційної реформи, який став найбільшим переглядом міграційної політики Німеччини за останні два десятиліття. Реформа охопила одразу кілька рівнів – від економічної міграції до натуралізації – і відображає спробу поєднати інтереси ринку праці з вимогами контролю над міграційними потоками.

Перший компонент – впровадження «карти можливостей» (Chancenkarte) – новий інструмент для залучення кваліфікованих працівників з-за меж ЄС. Ця карта базується на системі балів і враховує такі критерії, як вік, професійна кваліфікація, мовні знання, досвід роботи, зв'язки з Німеччиною. Вперше Німеччина офіційно дозволила в'їзд не лише за наявності контракту, а й для активного пошуку роботи на місці. Це відкриває

⁹⁶ 4.1 million under temporary protection. *European Commission*.

URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230908-2>

ринок праці для спеціалістів, які раніше не мали формального шансу на легальну міграцію.⁹⁷

Другий елемент — посилення депортаційної політики. Ідеться про низку змін, які спростили правові бар'єри для видворення осіб, що отримали відмову в наданні притулку або скоїли злочини на території країни. Законодавство передбачає продовження строку попереднього утримання до депортації, розширення повноважень поліції під час перевірок, а також тіснішу співпрацю з консульствами країн походження. У публічному дискурсі ці кроки виправдовувалися не лише безпековими міркуваннями, а й бажанням захистити легальних мігрантів від асоціацій із нелегальними потоками.

Третім блоком стала лібералізація правил набуття громадянства. Замість попередніх восьми років проживання, тепер натуралізація можлива вже через п'ять років, а за особливих умов (успішна інтеграція, участь у громадському житті, бездоганна мовна підготовка) — навіть через три роки. Додатково, нововведенням стало допущення подвійного громадянства, що раніше вважалося винятком. Усе це спрямоване на формування стабільного середовища для іммігрантів, які вже перебувають у країні, але досі не мали повної правової участі в політичному житті.

Зміни були зумовлені не ідеологією, а демографічною реальністю. За оцінками Федерального агентства зайнятості, до 2035 року Німеччина може втратити до 7 мільйонів працездатного населення через старіння. Уже сьогодні в низці ключових галузей, зокрема в медицині та логістиці, дефіцит кадрів ускладнює надання базових послуг. Уряд, бізнес і профспілки дедалі частіше говорять в унісон: без керованої трудової міграції країна не зможе підтримувати економічну динаміку.⁹⁸

⁹⁷ Opportunity Card: Info for candidates and employers. *Chancenkarte*. URL: <https://chancenkarte.com/en/>

⁹⁸ GER-many opportunities for Indian students as European bigwig looks to fill labour gap. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/nri/study/ger-many-opportunities-for-indian-students-as-european-bigwig-looks-to-fill-labour-gap/articleshow/109589718.cms>

У зовнішньому вимірі Німеччина активізувала переговори з країнами походження. У 2023 році були підписані нові двосторонні угоди з Індією, Марокко, Грузією, Ганою, а також розширено існуюче співробітництво з Сербією та Тунісом. Концепція «партнерств у сфері міграції» ґрунтується на принципі взаємності: країни-партнери отримують преференції в легальній міграції своїх фахівців, натомість зобов'язуються приймати назад осіб, яким відмовлено у притулку. Це дозволяє не лише знизити навантаження на систему прийому, але й розбудовувати інфраструктуру професійної підготовки та рекрутингу на місцях.

Таким чином, міграційна політика Німеччини в останні роки наочно демонструє перехід від реактивного реагування до стратегічного планування. Імміграційна реформа 2023 року стала проявом зрілої державної політики, яка прагне поєднати економічні інтереси з правовими й гуманітарними принципами. Умови сучасного світу — зокрема, війна в Україні, глобальна конкуренція за робочу силу та загрози популізму — змушують Німеччину шукати баланс між відкритістю і контролем. І хоча багато викликів залишаються, головне досягнення останніх років — це поступове формування нової парадигми: міграція більше не сприймається як тимчасове явище, а як інтегральна частина майбутнього країни.

РОЗДІЛ 3. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ ФОРМАЛІЗАЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

3.1. Еволюція міграційної політики ФРН у процесі становлення міграційної політики ЄС

Міграційна політика Федеративної Республіки Німеччина формувалася під впливом глибоких історичних процесів і постійно перебувала в центрі як внутрішньої, так і міжнародної уваги. Її розвиток тісно пов'язаний із суспільними трансформаціями, економічними викликами та зовнішньополітичними обставинами. Від періоду повоєнної відбудови до сучасного етапу, коли Німеччина є однією з провідних економік Європи, міграційна політика проходила складний шлях адаптації до нових умов.

Після завершення Другої світової війни країна опинилася в руїнах, а дефіцит робочої сили став одним із головних бар'єрів на шляху до економічного відновлення. У відповідь на ці виклики було започатковано програми залучення іноземних працівників. Одними з перших стали трудові мігранти з країн Східної та Центральної Європи, зокрема Польщі, Угорщини та інших, які забезпечували функціонування промислового та сільськогосподарського секторів. Згодом потреба в додаткових робочих руках лише зростала, що особливо відчувалося у важкій промисловості та аграрному виробництві.

Економічне відновлення Західної Німеччини у повоєнний період набуло небачених масштабів і перевершило очікування навіть найоптимістичніших прогнозів. Темпи зростання економіки сягали 12,1%, а рівень безробіття знизився з 11% у 1950 році до менш як 1% у 1961-му. Такий динамізм створив гострий дефіцит робочої сили, який уряд намагався компенсувати через укладання міжнародних трудових угод.⁹⁹

⁹⁹ Bundeszentrale für politische Bildung. Historical and Current Development of Migration to and from Germany. *bpb.de*. URL: <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/regionalprofile/english-version-country-profiles/262758/historical-and-current-development-of-migration-to-and-from-germany/>.

Першу двосторонню угоду про працевлаштування було підписано з Італією у 1955 році, а згодом аналогічні домовленості уклали з Грецією, Іспанією, Туреччиною, Марокко, Португалією, Тунісом та Югославією. Ці програми базувалися на концепції тимчасового залучення іноземної робочої сили, відомої як система «гастарбайтерів». Уряд і суспільство не розглядали їх як постійних мешканців, тому не передбачалося створення механізмів довготривалої інтеграції.

Попри початкову стриманість, зокрема у випадку з Італією, вже з 1959 року кількість іноземних працівників почала стрімко зростати. До 1964 року їхня чисельність сягнула одного мільйона. Більшість з них працювали на низькооплачуваних і фізично виснажливих посадах у промисловості, де бракувало місцевої робочої сили. Їхня присутність сприяла соціальній мобільності німецьких працівників, які мали змогу обіймати більш кваліфіковані посади. Водночас самі трудові мігранти не користувалися повним спектром соціальних прав і залишалися вразливою групою на ринку праці.

Економічна криза 1966–1967 років стала першим серйозним викликом для повоєнної німецької економіки та суттєво вплинула на підходи до найму іноземної робочої сили. Уперше з часів відновлення зростання було зупинено, що викликало широку суспільну дискусію щодо ролі трудових мігрантів. Звичка до стабільного економічного зростання післявоєнних років зіткнулася з реальністю рецесії, яка змусила уряд і громадськість переосмислити міграційну політику.

Важливою віхою стало ухвалення директиви від 23 листопада 1973 року, яка фактично припинила залучення іноземної робочої сили з країн, що не входили до Європейського економічного співтовариства. Це рішення, відоме як *Anwerbestopp*, було обґрунтоване наслідками нафтової кризи та зростанням безробіття. Проте в дійсності воно відображало зростаючу політичну і соціальну напругу навколо теми імміграції. Припускалося, що тимчасові працівники залишать країну самостійно. Проте страх втрати

можливості повернення спонукав багатьох залишитися, а згодом – перевезти свої родини. Таким чином, система тимчасового найму поступово трансформувалась у модель постійного проживання.¹⁰⁰

У 1980-х роках масштаби нової імміграції були відносно обмеженими, проте ситуація докорінно змінилася на початку 1990-х. Розпад СРСР, війни в Югославії, а також порушення прав людини в окремих регіонах Туреччини спричинили нову хвилю переселень. Окрім шукачів притулку, масово прибували етнічні німці з Центрально-Східної Європи. Такий сплеск імміграції збігся в часі з процесом об'єднання Німеччини, що посилювало соціальну напругу. У низці міст спалахнули акти ксенофобського насильства — зокрема, у Гойерсверді, Ростоку, Золінгені — що засвідчило глибину розколу в суспільному сприйнятті нових прибулих.

Усередині 1990-х держава вжила заходів для зменшення масштабів нової імміграції. У 1993 році набрав чинності так званий «компроміс щодо надання притулку», який суттєво обмежив можливості отримання притулку в Німеччині. Згідно з новими правилами, особи, які прибували з країн, визнаних безпечними, або транзитом через безпечні треті країни, не мали права подавати заяву про притулок. З огляду на географічне розташування Німеччини, це фактично унеможливило легальний доступ до її території для більшості шукачів захисту.

Запровадження у 2000 році інституту подвійного громадянства стало важливою віхою в еволюції німецького підходу до імміграції та громадянства. Це надало можливість дітям, народженим у Німеччині від постійних іноземних резидентів, отримувати німецьке громадянство. Така зміна означала перехід від принципу *ius sanguinis* — громадянства за походженням — до часткового визнання *ius soli*, тобто громадянства за місцем народження.

¹⁰⁰ Bundeszentrale für politische Bildung. Historical and Current Development of Migration to and from Germany. *bpb.de*. URL: <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/regionalprofile/english-version-country-profiles/262758/historical-and-current-development-of-migration-to-and-from-germany/>.

Реформа фактично переглянула традиційне уявлення про належність до нації, зробивши його більш відкритим до нових форм інтеграції.

Подальшим кроком стала імплементація нового Закону про імміграцію, який набув чинності у 2005 році. Цей закон офіційно визнав Німеччину країною імміграції та встановив правову базу для інтеграційної політики. Однією з ключових інновацій стало спрощення категорій дозволів на проживання — з численних, часто заплутаних форм залишилося дві основні: тимчасове та постійне проживання. Крім того, закон запровадив обов’язкові інтеграційні курси, включаючи мовну підготовку, що закріпило інтеграцію як елемент державної політики.¹⁰¹

У 2006 році відбувся перший Інтеграційний саміт за участю федерального канцлера, представників громадських і релігійних організацій, роботодавців, ЗМІ та самих мігрантів. Під час саміту було розроблено Національний план інтеграції, який передбачав заходи для активного залучення осіб міграційного походження до суспільного життя. Того ж року відбувся і перший Ісламський саміт — ініціатива, покликана започаткувати конструктивний діалог між державою та мусульманськими спільнотами. У 2007 році план набув офіційного статусу, а до законодавства були внесені зміни відповідно до норм ЄС — зокрема, з’явилася третя форма дозволу на проживання, тобто постійне проживання без обмежень.

Також слід згадати, що у 2008 році було запроваджено тест на натуралізацію. Для отримання громадянства необхідно було відповісти правильно на щонайменше 17 із 33 запитань, що стосуються політичної системи, історії, культури та права. Такий підхід мав на меті не лише перевірку знань, а й стимулювання активнішої інтеграції мігрантів у суспільство.

На тлі цих змін суттєво зростала чисельність населення з міграційним минулим. Станом на 2013 рік у Німеччині проживало близько 16,5 мільйонів

¹⁰¹ Borkert M., Bosswick W. Migration Policy-Making in Germany – between national reluctance and local pragmatism?. *IMISCOE Working Paper*. 2007. № 20. С. 29. URL: https://migrant-integration.ec.europa.eu/sites/default/files/2008-08/docl_1453_955927173.pdf.

осіб з міграційним походженням — приблизно 20,5% населення. Водночас сам термін викликав дискусії: за визначенням Федерального статистичного відомства, до цієї категорії належать не лише мігранти, але й їхні нащадки, якщо хоча б один з батьків іммігрував після 1949 року або був іноземцем при народженні дитини в Німеччині.

У тому ж 2013 році було зафіксовано найвище за два десятиліття міграційне сальдо: до Німеччини прибуло близько 1,2 млн осіб, тоді як виїхало — 797 тис., що дало приріст у 403 тис. Серед прибулих переважали громадяни країн ЄС, насамперед Польщі. А ухвалення у 2012 році «Блакитної карти ЄС» стало ще одним кроком у напрямі залучення висококваліфікованих фахівців із третіх країн. Однак нова система неодноразово критикувалася за надмірно високі вимоги до рівня заробітної плати, що обмежувало доступ до неї для частини потенційних мігрантів.

Значну частку імміграційного потоку до Німеччини у 2010-х роках становили молоді фахівці з південної Європи — зокрема, Греції, Іспанії та Португалії — на тлі високого рівня безробіття у цих країнах. Паралельно зростала кількість іноземних студентів: понад 86 тисяч осіб навчалися у німецьких вишах, маючи попередню освіту, здобуту за межами країни. Водночас посилювався і притік осіб, які потребували міжнародного захисту — зокрема з Сирії, Сербії, Еритреї, а з 2022 року — і з України. Це створювало значне навантаження на муніципалітети, які нерідко не були достатньо підготовлені до організації прийому — спостерігався дефіцит житла, кадрових ресурсів та інфраструктури для інтеграції. У суспільстві при цьому зберігалися певні упередження щодо мігрантів, що ускладнювало реалізацію політики соціальної згуртованості.¹⁰²

У цьому контексті важливо розуміти, що активна участь Німеччини у формуванні спільної міграційної політики ЄС має глибоке історичне підґрунтя. Ще після Другої світової війни країна пережила кілька хвиль

¹⁰² Кортюкова Т. О. Правове регулювання спільної імміграційної політики Європейського Союзу : дис. ... д-ра філос. наук : 293 «Міжнародне право» / Київський університет права НАН України; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021.

міграції — від масового переміщення внутрішніх переселенців до залучення іноземної робочої сили у 1950–1960-х роках. У 1961 році була укладена знакова угода з Туреччиною про набір гостьових працівників, що стала одним із перших інструментів регульованої трудової міграції та сприяла формуванню мультикультурного суспільства.

Надалі, переглядаючи підходи до імміграції, Німеччина послідовно вибудовувала інституційну та нормативну основу: у 2000 році був ухвалений Закон про імміграцію, що відкрив шлях висококваліфікованим фахівцям із третіх країн, а у 2015 році держава відіграла провідну роль у реагуванні на масштабну кризу біженців. Ухвалене рішення про відкритість до прийому осіб, які тікали від війни, стало точкою повороту в гуманітарній політиці ЄС загалом і викликало широкий резонанс серед країн-членів.¹⁰³

Німеччина, як провідна економіка Європейського Союзу, виступає також як ініціатор і посередник у переговорах щодо вироблення спільних рішень з питань міграції. Особлива увага приділяється розбудові програм інтеграції, а також фінансуванню заходів зі стабілізації ситуації в країнах походження мігрантів. Такий підхід дозволяє поєднувати економічні, гуманітарні й безпекові інтереси — як на національному, так і на європейському рівні.

Завдяки своєму статусу ключової держави-члена Європейського Союзу, Німеччина має суттєвий вплив на формування міграційної політики ЄС. Її позиції та ініціативи враховуються під час розробки нормативних документів як на рівні Європейської комісії, так і в рамках Європейської ради.¹⁰⁴

Особливе місце в німецькій політиці займає інтеграція мігрантів. Держава впроваджує широкий спектр програм, які охоплюють мовну та культурну адаптацію (Integrationskurse, Sprachkurse), доступ до освітніх установ для дітей із міграційним досвідом (Integrationsschule), а також

¹⁰³ Фем'як С., Моренчук А. Особливості сучасної міграційної політики ФРН. *Вісник СНУ ім. Лесі Українки*. 2014. С. 97.

¹⁰⁴ Костюк Л. Міграційна політика Німеччини на початку XXI століття // *Україна–Європа–Світ. Збірник наукових праць*. Київ, 2014.

професійну підготовку та сприяння зайнятості (Berufliche Integration Programme, Migrationsberatung). Ці інструменти спрямовані на забезпечення успішної соціальної інтеграції, що водночас відповідає як національним інтересам, так і європейським зобов'язанням. Більш розгорнута інформація про ці інструменти буде викладена у наступному розділі.

Німеччина також бере активну участь у міжнародному співробітництві у сфері міграції. Вона виступила одним із ініціаторів Глобального пакту про міграцію ООН, схваленого у 2018 році, який закладає принципи відповідального управління міграційними потоками та захисту прав мігрантів. Підтримка цього документа з боку Німеччини засвідчує її прагнення до посилення міжнародного партнерства у цій сфері.

У межах ЄС Німеччина активно лобіює реформу системи спільної відповідальності за прийом біженців. Зокрема, під час кризи 2015 року вона ініціювала запровадження механізму перерозподілу шукачів притулку між країнами-членами, що стало основою для перегляду положень Дублінського регламенту. Водночас Німеччина підтримує зміцнення зовнішніх кордонів ЄС — зокрема через фінансування діяльності агентства Frontex.¹⁰⁵

Окрему увагу держава приділяє боротьбі з причинами вимушеної міграції. З цією метою укладаються двосторонні угоди з країнами походження, зокрема державами Південної та Східної Африки, щодо розвитку місцевої інфраструктури, освіти та зайнятості. Така співпраця спрямована на зменшення обсягів нелегальної міграції та формування сталих умов життя у країнах походження.

Німеччина також активно долучається до гуманітарних ініціатив: вона підтримує програми міжнародних організацій, що надають допомогу особам, постраждалим від конфліктів та стихійних лих. Зокрема, здійснюється фінансування гуманітарних місій у кризових регіонах, що дозволяє зменшити

¹⁰⁵ Гассельбах К. П'ять років з біженцями: чи впоралася ФРН з кризою 2015 року – DW – 31.08.2020. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/piat-rokiv-z-bizhentsiamy-chy-vporalasia-nimechchyna-z-kryzoiu-2015-roku/a-54690799>.

тиск на європейську міграційну систему та одночасно сприяє стабілізації глобального міграційного середовища.

Міграційна політика Федеративної Республіки Німеччина та Європейського Союзу формується під впливом широкого спектра зовнішніх факторів, які охоплюють геополітичні, економічні, демографічні та міжнародно-правові аспекти. Саме ці фактори значною мірою визначають сучасні виклики, з якими стикаються держави у сфері регулювання міграційних процесів, і потребують адаптації відповідних стратегій на національному та наднаціональному рівнях.

Одним із ключових чинників є геополітична нестабільність у суміжних регіонах. Збройні конфлікти в Сирії, Афганістані, країнах Північної Африки, а також повномасштабна війна в Україні спричинили суттєве збільшення кількості осіб, які шукають захист на території ЄС, зокрема в Німеччині. Такі події не лише активізують міграційні потоки, а й впливають на переосмислення механізмів надання притулку та розподілу відповідальності між державами-членами ЄС.

Окрім безпекових викликів, істотне значення має економічна ситуація у країнах походження мігрантів. Високе безробіття, бідність і відсутність перспектив у деяких регіонах, особливо на Близькому Сході та в Африці, стимулюють пошук кращих умов життя в межах Європейського Союзу. У таких умовах ФРН, як одна з найрозвиненіших економік ЄС, розглядається багатьма мігрантами як кінцева мета.

Водночас зовнішньополітичні відносини Німеччини з третіми країнами також визначають ефективність реалізації міграційної політики. Рівень дипломатичної співпраці впливає на укладення угод про реадмісію, спільні програми розвитку та ініціативи щодо контролю за міграційними потоками. У цьому контексті зовнішньополітична активність Німеччини набуває особливого значення як інструмент регулювання міграції.

Також варто враховувати географічний чинник: прикордонне розташування окремих держав-членів ЄС, зокрема тих, що межують із

зонами конфліктів або нестабільності, робить їх першим пунктом в'їзду для мігрантів. Це, у свою чергу, породжує необхідність тісної міждержавної координації для забезпечення ефективного прикордонного контролю та гуманного прийому осіб, що шукають захист.¹⁰⁶

Міжнародні угоди та правові стандарти відіграють ключову роль у формуванні міграційної політики Федеративної Республіки Німеччина та Європейського Союзу, встановлюючи рамки для регулювання процесів міграції та захисту прав осіб, які мігрують. Вони визначають юридичні обов'язки держав, механізми взаємодії з іншими країнами та базові принципи гуманного ставлення до біженців і мігрантів.

Однією з найважливіших міжнародно-правових основ у цій сфері є Конвенція про статус біженців 1951 року або Женевська конвенція та Протокол 1967 року до неї. Ці документи визначають юридичний статус біженця, гарантують захист від примусового повернення до країни, де особі загрожує небезпека, а також закріплюють низку соціальних прав. Німеччина, як одна з країн-учасниць, зобов'язана дотримуватися положень конвенції при розгляді заяв на притулок та розробці національного законодавства у сфері біженства.¹⁰⁷

Іншим важливим елементом правової бази є Європейська конвенція з прав людини, яка зобов'язує держави-члени Ради Європи, зокрема і ФРН, забезпечувати дотримання базових прав і свобод усіх осіб, що перебувають під їх юрисдикцією. Це включає заборону катувань, право на особисту недоторканність, повагу до приватного життя тощо. Вимоги ЄКПЛ мають пряме застосування в контексті процедур повернення, депортації та умов утримання мігрантів.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Хрипін, А. Ю. Міграційна політика сучасної Німеччини = Migration policy of modern Germany : дипломна робота магістра / А. Ю. Хрипін. – Одеса, 2021. – 79 с.

¹⁰⁷ The 1951 Refugee Convention and 1967 Protocol relating to the Status of Refugees : Convention від 28.07.1951. URL: <https://www.unhcr.org/media/1951-refugee-convention-and-1967-protocol-relating-status-refugees>.

¹⁰⁸ European Convention on Human Rights : Конвенція від 04.11.1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG.

У 2018 році Німеччина підтримала прийняття Глобального пакту ООН про безпечну, впорядковану та регулярну міграцію, який містить набір принципів, цілей і заходів з управління міграцією на міжнародному рівні. Хоча цей документ не має обов'язкової юридичної сили, його положення активно враховуються у політичному дискурсі та при розробці стратегій у сфері міграції.¹⁰⁹

Також варто згадати про інші міжнародні домовленості, які впливають на регулювання міграційних процесів. Зокрема, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про боротьбу з незаконним перевезенням мігрантів (так звана Палермська конвенція) є правовими інструментами для боротьби з торгівлею людьми та нелегальною міграцією. Вони зобов'язують держави, зокрема і Німеччину, посилювати прикордонний контроль і розвивати міжнародну співпрацю у цій сфері.

Важливу роль у виробленні політики у сфері міграції відіграють також демографічні та соціокультурні аспекти. Насамперед, ФРН та більшість країн ЄС стикаються з проблемою старіння населення, зниженням коефіцієнта народжуваності та дефіцитом робочої сили. У цих умовах міграція розглядається як потенційний інструмент поповнення трудових ресурсів, збереження стійкості пенсійної системи та підтримки економічного зростання.

Водночас, ефективна інтеграція мігрантів у соціальний простір є одним із головних викликів. Наявність різноманітних культурних, релігійних та мовних груп ускладнює процес побудови єдності у суспільстві. Відтак політика інтеграції в Німеччині включає реалізацію мовних курсів, програм професійної орієнтації, міжкультурного діалогу, а також протидії дискримінації.¹¹⁰

¹⁰⁹ Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration : від 11.07.2018.

URL: https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180711_final_draft_0.pdf.

¹¹⁰ Білик Д. Прихисток у Німеччині за 70 років знайшли 2,3 мільйона людей – DW – 20.06.2022. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/prykhystok-u-nimechchyni-za-70-rokiv-znaishly-23-miliona-liudei/a-62189941>.

Соціальні настрої також мають безпосередній вплив на політику. Позитивне або негативне сприйняття мігрантів з боку населення визначає політичні орієнтири уряду. Наприклад, зростання ксенофобських настроїв чи політичний успіх правопопулістських сил може спонукати до жорсткішої риторики й обмежувальних заходів. Натомість підтримка ідеї культурного різноманіття сприяє розширенню програм інтеграції.

Отже, урахування потреб як мігрантів, так і місцевого населення — ще один принциповий компонент політики. Це стосується доступу до освіти, охорони здоров'я, ринку праці, житла та соціального забезпечення. Баланс у цих питаннях є запорукою стабільного розвитку та запобігання соціальній напрузі. Таким чином, міжнародні правові документи, демографічні зміни, соціокультурні виклики та геополітична ситуація безпосередньо впливають на формування міграційної політики Німеччини та Європейського Союзу. Вони змушують держави шукати баланс між дотриманням міжнародних зобов'язань, забезпеченням внутрішньої безпеки, підтримкою економічного розвитку та соціальної стабільності. Комплексний підхід, який враховує як зовнішні, так і внутрішні чинники, дозволяє адаптувати політику до нових викликів і сприяти ефективному управлінню міграційними процесами у дусі гуманізму та європейських цінностей.

3.2. Тенденції у розвитку міграційних процесів у Німеччині: роль міжнародних організацій.

У сучасному світі, де масштаби та складність міграційних процесів постійно зростають, роль міжнародних організацій у формуванні міграційної політики стає дедалі значущішою. Для Німеччини, яка є однією з головних країн призначення мігрантів у Європі, взаємодія з такими структурами, як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, а також із гуманітарними та правозахисними інституціями, відіграє важливу роль у розробці та реалізації ефективної міграційної стратегії.

Значний вплив на німецьку міграційну політику здійснюють агентства ООН, передусім Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та Міжнародна організація з міграції. УВКБ ООН надає експертну та технічну підтримку в управлінні притоком біженців, сприяє дотриманню міжнародних стандартів захисту прав людини, а також підтримує створення нормативних рамок, що забезпечують гуманний і збалансований підхід до міграції. Ця організація бере участь у розробці рекомендацій щодо політики надання притулку та інформує урядові структури щодо кращих практик.

МОМ, у свою чергу, активно співпрацює з урядом Німеччини у реалізації програм добровільного повернення та реінтеграції мігрантів, організовує інформаційні кампанії для потенційних мігрантів у країнах походження та бере участь у проєктах, спрямованих на розвиток інфраструктури міграційних сервісів. Завдяки партнерству з МОМ, німецька влада отримує доступ до глобальної експертизи та підтримку у впровадженні сучасних інструментів управління міграцією.¹¹¹

Укладення міжнародних угод і домовленостей, зокрема Глобального договору про безпечну, впорядковану та регульовану міграцію, прийнятого у 2018 році, має вагоме значення для формування міграційної політики Німеччини. Цей документ, розроблений під егідою ООН, зобов'язує держави-учасниці до координації дій у сфері захисту та підтримки мігрантів, а також до розвитку спільних підходів в управлінні міграційними процесами. Хоча договір не є юридично обов'язковим, його положення формують основу для добровільного співробітництва країн і служать орієнтиром у розробці національних стратегій.

Значну роль у формуванні підходів Німеччини до міграційної політики відіграють аналітичні звіти, дослідження та статистичні огляди, які готують міжнародні організації. Вони надають обґрунтовану та фактичну базу для оцінки тенденцій міграції, демографічних зрушень, економічного впливу

¹¹¹ 2023 Country Report. Germany. Luxembourg : European Union, 2023. 92 с. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-06/ip229_en.pdf.

мігрантів і результативності інтеграційних заходів. Такі дані сприяють ухваленню стратегічних рішень і вдосконаленню інструментів політики.

Міжнародні організації підтримують розвиток міграційної політики не лише на аналітичному рівні, а й через фінансову, технічну та консультативну допомогу. Так, Європейський Союз та його агентства, зокрема Frontex, забезпечують Німеччину ресурсами для підвищення ефективності прикордонного контролю, управління притоком мігрантів і організації процедур повернення. Frontex також координує спільні місії, що допомагають державам-членам у кризових ситуаціях, і забезпечує обмін інформацією між країнами ЄС.¹¹²

Важливим інструментом співпраці є також угоди про реадмісію, укладені між Німеччиною та третіми державами. Вони є результатом спільної дипломатичної та технічної роботи, в якій активну роль відіграють міжнародні організації. Такі домовленості дозволяють впорядкувати процес повернення осіб, які перебувають на території ФРН нелегально або без підстав для надання захисту.

Ще одним напрямом взаємодії є розвиток діалогу та обмін найкращими практиками. Міжнародні структури організовують конференції, форуми та робочі зустрічі, на яких Німеччина бере активну участь. Це сприяє гармонізації підходів до міграції, уніфікації стандартів захисту прав людини, а також пошуку спільних відповідей на виклики глобального масштабу — від змін клімату до масових переміщень через конфлікти.

Окреме місце займає статистика. Дані про міграційні потоки, кількість осіб, які шукають притулку, рівень інтеграції, зайнятості та освітні показники, які надають міжнародні організації (зокрема UNHCR, IOM, Eurostat), є базовим джерелом для прийняття рішень у Німеччині. Вони

¹¹² Горбачова І. Глобальний договір про міграцію: можливості для України. *Держава та регіони*. 2019. Т. 1, № 106. С. 6. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2019/1_2019/5.pdf.

дозволяють моніторити ефективність вже реалізованих заходів і планувати довгострокові стратегії.¹¹³

Окрім ООН, УВКБ ООН та МОМ, важливу роль відіграють інші міжнародні організації. Наприклад, Міжнародна організація праці займається розробкою стандартів у сфері зайнятості мігрантів, зокрема в частині забезпечення гідних умов праці, соціального захисту й недискримінації. Її рекомендації враховуються в німецьких законодавчих ініціативах щодо регулювання ринку праці для іноземців.

Міжнародна організація у справах біженців (на регіональному рівні — такі як ICMPD) співпрацює з урядом Німеччини у питаннях реінтеграції, медичної допомоги, житлової підтримки та професійної адаптації осіб, які отримали міжнародний захист. Її діяльність особливо актуальна в умовах зростання кількості осіб, які потребують гуманітарної допомоги.

Важливим гуманітарним актором є Міжнародний комітет Червоного Хреста. Він бере участь у програмах юридичної, освітньої та медичної допомоги для біженців, а також сприяє забезпеченню їхніх основоположних прав. У партнерстві з німецькими відомствами організація реалізує низку програм, спрямованих на підтримку особливо вразливих категорій — жінок, дітей, людей з інвалідністю.

Вплив діяльності міжнародних організацій на міграційну політику Німеччини визначається насамперед через низку міжнародних угод і домовленостей, які регулюють ключові аспекти управління міграційними процесами. Вони охоплюють питання захисту прав мігрантів, процедур надання притулку, а також спільні підходи до контролю за міграційними потоками.

Німеччина є стороною Конвенції про статус біженців 1951 року та Протоколу 1967 року, що доповнює її. Ці документи закріплюють міжнародно визнані стандарти захисту біженців, визначаючи їхні права, обов'язки

¹¹³ Annual Report on Migration and Asylum 2023 : офіц. звіт. *European Commission*. 2023. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2024-07/EMN_ARM2023_final_110724_0.pdf

приймаючих держав, а також принцип невисилання, який забороняє примусове повернення осіб до країн, де їм загрожує переслідування.

Суттєвий вплив на формування правової та інституційної рамки в галузі міграції має членство Німеччини в Європейському Союзі. Як учасниця Шенгенської угоди, Німеччина дотримується принципів вільного пересування осіб у межах шенгенської зони, водночас зобов'язуючись до посиленого контролю зовнішніх кордонів. Європейська рада та Європейська комісія формують стратегічні напрями у сфері міграційної політики ЄС, в яких Німеччина відіграє активну роль.¹¹⁴

Окрім класичних правових актів, таких як Конвенція 1951 року чи Договір про функціонування ЄС, значну роль відіграють сучасні міжнародні ініціативи, до яких Німеччина активно долучається. Однією з найважливіших стала Глобальна угода ООН з міграції, прийнята у 2018 році. Документ не має обов'язкової юридичної сили, однак встановлює рамку для міжнародного співробітництва у сфері міграції. Німеччина підтримала цю ініціативу, акцентуючи увагу на необхідності захисту прав мігрантів, боротьбі з торгівлею людьми та розробці прозорих механізмів мобільності.

Особливу увагу Німеччина приділяє реформі спільної міграційної політики Європейського Союзу. Від 2020 року ведеться робота над Пактом про міграцію та притулок, який має на меті модернізувати існуючу систему, зокрема Дублінський регламент. Німеччина, як одна з ключових держав-членів, активно бере участь у розробці положень Пакту, наполягаючи на розподілі відповідальності між країнами ЄС, зміцненні зовнішніх кордонів та ефективнішому поверненні осіб, яким відмовлено у притулку.

Одним із важливих прикладів практичного втілення співпраці між міжнародними та національними структурами стала Спільна заява ЄС і Туреччини від березня 2016 року. Вона мала на меті зменшити незаконну міграцію до Європи через територію Туреччини в обмін на фінансову

¹¹⁴ Філіппов С., Мота А., Петrenchенко С. Міграційна політика Німеччини та її значення для національних прикордонних служб. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. № 67. С. 6. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/01/45.pdf>.

підтримку з боку ЄС. Німеччина відіграла провідну роль у ініціюванні цієї угоди, і її реалізація безпосередньо вплинула на зменшення тиску на зовнішні кордони ЄС.¹¹⁵

Міграційна політика ФРН також зазнає впливу через механізми розподілу фінансування, реалізовані за участю міжнародних організацій. Програми, що координуються МОМ, УВКБ ООН та іншими структурами, сприяють інтеграції, реінтеграції та гуманітарній підтримці мігрантів, а також розробці сталих рішень у країнах походження. Такі ініціативи знаходять відображення у внутрішніх політичних рішеннях Німеччини, зокрема щодо розширення програм реадмісії, мовних курсів та професійної підготовки.

Німеччина також активно взаємодіє з іншими міжнародними структурами — такими як Міжнародна організація праці, яка просуває стандарти гідної праці для трудових мігрантів, а також Міжнародний комітет Червоного Хреста, який залучений до реалізації програм з гуманітарної допомоги та правового захисту переміщених осіб.

У результаті, міжнародні організації мають значний вплив на міграційну політику Німеччини через різні угоди та ініціативи, які регулюють різні аспекти міграції. Зокрема, угоди про захист біженців, управління міграційними потоками та співпрацю з країнами-партнерами є ключовими складовими міграційної політики Німеччини. Німеччина активно долучається до обговорень та розробки нових міжнародних угод, спрямованих на вирішення сучасних викликів у галузі міграції. Спільна робота з іншими країнами та міжнародними організаціями допомагає Німеччині забезпечити гуманне та ефективне управління міграційними процесами, зберігаючи при цьому свою власну безпеку та дотримуючись міжнародних стандартів прав людини.

¹¹⁵ Костюк Л. Міграційна політика Німеччини на початку XXI століття // *Україна—Європа—Світ. Збірник наукових праць*. Київ, 2014.

3.3. Партнерство та співпраця у вирішенні міграційних питань: досвід Німеччини та перспективи спільної дії.

Міграційні питання стають все більш актуальними в сучасному світі через різноманітні фактори, такі як економічні труднощі, конфлікти, зміни клімату та політичні переслідування. Німеччина, як одна з найбільших економік світу, є важливим гравцем у глобальному контексті міграційних процесів. З метою вирішення цих викликів та сприяння міжнародній стабільності, Німеччина активно займається співробітництвом у сфері міграції з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Основні напрямки міжнародного співробітництва Німеччини в контексті міграційних питань:

1. Розвиток країн-походження мігрантів: Німеччина активно сприяє розвитку країн, звідки прибувають мігранти. Це включає фінансову допомогу, технічну підтримку та програми спільного розвитку.

2. Боротьба з причинами міграції: Німеччина вкладає зусилля в усунення причин, що змушують людей мігрувати, таких як бідність, конфлікти та непридатність для проживання через зміни клімату.

3. Прийом біженців та інтеграція: Німеччина розробляє та впроваджує програми для успішної інтеграції біженців та мігрантів у своє суспільство, включаючи навчання мові, професійну підготовку та підтримку зайнятості.

4. Міжнародне співробітництво та діалог: Німеччина активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями, щоб обмінюватися досвідом та найкращими практиками у сфері міграції, а також для вирішення спільних проблем.

5. Запобігання незаконній міграції та контроль кордонів: Німеччина співпрацює з іншими країнами для зміцнення контролю за міграційними

потоками та запобігання незаконній міграції через розробку спільних стратегій та механізмів.¹¹⁶

Німеччина активно веде переговори та реалізує проекти з розвитку країн, звідки прибувають мігранти. Ці проекти охоплюють будівництво інфраструктури, розвиток освіти та охорони здоров'я, створення робочих місць та інші сфери, спрямовані на зменшення економічних та соціальних проблем. Німеччина активно бере участь у гуманітарних програмах для надання допомоги біженцям та переміщеним особам у різних частинах світу. Це включає фінансову допомогу, надання притулку та медичну допомогу.

Німеччина активно працює над розробкою міжнародних стандартів у сфері міграції та біженців. Це включає розробку міжнародних конвенцій та угод, спрямованих на захист прав мігрантів та біженців. Німеччина є активним учасником різних міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна Організація з Міграції, Європейська Комісія та інші. Ці організації сприяють координації дій у сфері міграції та вирішенню спільних проблем. Німеччина надає фінансову підтримку різним міжнародним проектам, спрямованим на вирішення проблем міграції. Це може бути фінансування програм інтеграції, розвитку у країнах-походження, гуманітарної допомоги та інші форми підтримки.

Німеччина встановлює та розширює економічні зв'язки з країнами-походження мігрантів, сприяючи економічному зростанню та створюючи нові можливості зайнятості. Це може включати програми сприяння підприємництву, обмін технологіями та інвестиційні проекти. Німеччина активно працює над розвитком систем навчання та освіти у країнах-походження мігрантів, спрямованих на підвищення освітнього рівня та кваліфікації населення. Це сприяє збільшенню шансів мігрантів на успішну інтеграцію в нове суспільство та підвищує їхні шанси на робочу зайнятість.

¹¹⁶ Astrid Prange de Oliveira. How is Germany handling its migration partnerships? – DW – 02/09/2024. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/en/how-is-germany-handling-its-migration-partnerships/a-68206296>.

Німеччина підтримує та сприяє взаємодії з громадськістю та неурядовими організаціями як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні.

Це включає залучення до діалогу та партнерства з міграційними об'єднаннями, благодійними фондами та іншими організаціями, які активно працюють у сфері міграції та інтеграції. Німеччина здійснює постійний моніторинг, дослідження та аналіз міграційних процесів для формування науково обґрунтованих стратегій та політик у цій сфері. Це дозволяє країні ефективно реагувати на зміни та вдосконалювати свої підходи до управління міграцією.

Ці додаткові аспекти ілюструють широкий спектр заходів та ініціатив, які Німеччина вживає для співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері міграційних питань. Вони підтверджують зобов'язання Німеччини сприяти глобальній стабільності та гуманітарним цілям через міжнародне співробітництво в цій важливій сфері.¹¹⁷

За даними ООН, у 2020 році Німеччина була другою за кількістю прийнятих біженців країною світу, після США. За останні кілька років Німеччина активно інвестує в програми розвитку у країнах Африки та Близького Сходу з метою зменшення економічної нерівності та конфліктів, які призводять до масової міграції. У 2021 році Німеччина уклала угоду з Туреччиною про спільне управління міграційними потоками та врегулювання ситуації з біженцями. Програма «Welcome to Germany» надала можливість інтеграції понад мільйона біженців, що прибули до Німеччини протягом останніх років. Німеччина активно співпрацює з Європейським союзом у розробці спільної міграційної політики, що включає в себе ділові контакти, обмін інформацією та розробку законодавства.

Німеччина активно працює над формуванням спільної міграційної політики ЄС, спрямованої на забезпечення спільної відповідальності країн ЄС у прийнятті та інтеграції біженців і мігрантів. Наприклад, у 2015 році

¹¹⁷ Rietig V. The political economy of migration policies in Germany. Brussels : Foundation for European Progressive Studies, 2023. 12 c. URL: <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2023/11/FEPS-POLICY-BRIEF-GERMANY.pdf>.

Німеччина прийняла значну кількість біженців з країн Близького Сходу, що спровокувало дискусії щодо потреби спільної міграційної політики.

В рамках цієї політики були прийняті різні ініціативи, такі як:

1. Політика розподілу біженців: Німеччина підтримує ідею розподілу біженців між країнами ЄС на основі квот, щоб рівномірно розподілити відповідальність та навантаження між країнами.

2. Угоди з країнами-партнерами: Німеччина активно веде переговори з країнами-партнерами, зокрема з країнами Африки, щоб зменшити міграційний тиск шляхом розвитку економіки, створення можливостей для працевлаштування та вдосконалення умов життя на місцях.

3. Підтримка інтеграції: Німеччина активно підтримує проекти та програми з інтеграції біженців та мігрантів, зокрема, надає фінансову допомогу національним та регіональним урядам у цьому напрямі.

4. Боротьба з нелегальною міграцією: Німеччина співпрацює з іншими країнами ЄС у здійсненні спільних заходів по боротьбі з нелегальною міграцією, включаючи підвищення ефективності прикордонного контролю та спільні операції з розшуком та розслідуванням нелегальних мігрантів.¹¹⁸

У світлі зростання міграційних потоків та ризику соціальних та економічних викликів, співпраця між країнами Європейського Союзу є ключовою для ефективного управління цими процесами. Німеччина, яка має значний досвід у сфері міграції та інтеграції, грає важливу роль у спільних зусиллях з іншими країнами ЄС у вирішенні міграційних проблем.

Слід відзначити ключові приклади співпраці з іншими країнами ЄС:

1. Угода між Німеччиною та Грецією: Німеччина співпрацює з Грецією у рамках угоди про розселення біженців, які прибули до Греції, в Німеччину. Ця угода дозволяє біженцям, які перебувають в Греції, але мають зв'язки або родичів у Німеччині, отримати можливість переселення за допомогою механізму перерозподілу між країнами ЄС.

¹¹⁸ Курилюк Ю. Б., Родінова Н. Л., Овчар П. А. Проблеми та перспективи міграційної політики ЄС. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. С. 8.
URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2047/1976>.

2. Спільні операції на кордонах: Німеччина активно залучається до спільних операцій на кордонах ЄС разом з іншими країнами-членами, такими як Польща, Франція та Італія. Ці операції включають в себе спільні патрулювання кордонів, обмін інформацією про нелегальну міграцію та спільні заходи зі збору даних.

3. Програма розселення біженців: Німеччина співпрацює з іншими країнами ЄС у рамках програми розселення біженців. Наприклад, угода між Німеччиною та Італією дозволяє біженцям, які перебувають в Італії, але мають можливість отримати статус біженця в Німеччині, переселитися до Німеччини для подальшої інтеграції.

4. Спільні проекти з інтеграції: Німеччина ініціює спільні проекти з іншими країнами ЄС з метою підтримки інтеграції біженців та мігрантів. Наприклад, у рамках програми ЄС «Erasmus+» проводяться проекти з міжкультурного діалогу та підтримки інтеграції мігрантів у німецьке суспільство, в яких беруть участь країни-партнери з ЄС.

5. Програма розселення в рамках Договору ЄС-Туреччина: Німеччина бере активну участь у програмі розселення біженців з Туреччини в рамках угоди між Європейським Союзом та Туреччиною. Ця програма спрямована на зменшення міграційного тиску на країни ЄС шляхом надання притулку біженцям у країнах-членах ЄС, включаючи Німеччину.

6. Ініціатива з підтримки країн-партнерів у Східній Європі: Німеччина співпрацює з країнами Центральної та Східної Європи у рамках ініціативи з підтримки їхнього здатності управляти міграційними процесами та забезпечувати ефективний контроль за своїми кордонами. Ця співпраця включає надання фінансової та технічної допомоги, а також обмін досвідом у сфері міграційної політики.

7. Спільні проекти з інтеграції в рамках Європейського Фонду для Проміжних Переселенців: Німеччина співпрацює з іншими країнами ЄС у рамках проектів з інтеграції біженців та мігрантів, які фінансуються за рахунок ЄФПП. Ці проекти спрямовані на надання медичної, освітньої та

психологічної підтримки, а також на сприяння соціальній інтеграції та забезпечення доступу до ринку праці.¹¹⁹

Сучасна міграційна ситуація в Європейському Союзі вимагає постійного удосконалення та поглиблення співпраці між країнами-членами, зокрема з лідером у цьому питанні - Німеччиною. На фоні складних викликів, пов'язаних з масовими переселеннями, політичною нестабільністю та геополітичними кризами, спільні дії є важливим елементом ефективного управління міграційними процесами та забезпеченням стабільності та безпеки в Європі.

Перспективи співпраці Німеччини з країнами ЄС та ЄС загалом у питанні міграції орієнтовані на:

1. Поглиблення спільної міграційної політики: Німеччина виступає за посилення координації та співробітництва між країнами ЄС у вирішенні міграційних проблем. Це включає розробку спільних стратегій та механізмів реагування на кризові ситуації, а також удосконалення механізмів перерозподілу біженців та мігрантів між країнами.

2. Розвиток партнерства з країнами походження та транзиту: Німеччина акцентує увагу на розвитку партнерських відносин з країнами, з яких походять мігранти, а також країнами транзиту. Це включає співпрацю у сфері розвитку, створення можливостей для працевлаштування та підтримки економічного зростання, що має за мету зменшення міграційного тиску.

3. Інтеграція та сприяння взаєморозумінню: Німеччина прагне сприяти ефективній інтеграції біженців та мігрантів у приймаючих країнах ЄС через розвиток програм інтеграції, надання підтримки у навчанні мові та культурних адаптаціях, а також стимулювання міжкультурного діалогу та взаєморозуміння.¹²⁰

¹¹⁹ Кортюкова Т. О. Правове регулювання спільної імміграційної політики Європейського Союзу : дис. ... д-ра філос. наук : 293 «Міжнародне право» / Київський університет права НАН України; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021.

¹²⁰ Kinkartz S. Germany: Growing dissatisfaction with migration policy – DW – 09/29/2023. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/en/germany-growing-dissatisfaction-with-migration-policy/a-66961728>.

З метою вирішення складних викликів, пов'язаних з міграцією, співпраця між Німеччиною та іншими країнами Європейського Союзу виявляється критичною. Шляхом спільних зусиль та узгоджених стратегій можливо забезпечити стабільність, безпеку та соціальну інтеграцію в Європі, забезпечивши захист прав та гідне ставлення до біженців та мігрантів. Розвиток партнерства з країнами походження та транзиту, поглиблення спільної міграційної політики та сприяння інтеграції є ключовими напрямками співпраці, які дозволять ЄС та його країнам-членам відповідати на виклики міграції належним чином, зберігаючи при цьому гуманність та солідарність.

РОЗДІЛ 4. ІНТЕГРАЦІЙНІ ДРАЙВЕРИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НІМЕЧЧИНИ

4.1. Німецькі міграційні програми: ефективність та виклики

Упродовж останніх десятиліть Німеччина активно розвивала власну міграційну політику, зокрема через впровадження цілого спектра програм, спрямованих на залучення нових мігрантів та їхню ефективну інтеграцію. У центрі цих зусиль — прагнення відповісти на демографічні зміни, дефіцит робочої сили та нові гуманітарні виклики. Міграційні програми Німеччини охоплюють як кваліфікованих фахівців, так і шукачів притулку, студентів, осіб, які потребують соціального захисту. Проте разом із успіхами ці програми стикаються і з низкою викликів: від складних бюрократичних процедур до обмеженої адаптивності до змінних обставин на міжнародному рівні.

Міграційна політика Німеччини базується не лише на контролі за в'їздом, а й на повноцінній інтеграції тих, хто вже перебуває в країні. Відповідно, держава сформувала цілу низку програм, спрямованих на полегшення адаптації новоприбулих. У центрі цієї системи – Інтеграційні курси, які стали обов'язковим компонентом політики ще з 2005 року після ухвалення нового імміграційного закону. Основна їхня мета — допомогти мігрантам не лише опанувати мову, а й зрозуміти основи функціонування німецького суспільства.

Курс складається з 600 годин мовної підготовки (з акцентом на практичне спілкування, лексику повсякденного життя, спілкування з державними установами), а також 100 годин орієнтаційного блоку, де йдеться про історію ФРН, права та обов'язки громадян, основи правової системи, демократичні цінності. Наприклад, один з модулів присвячений системі

охорони здоров'я в Німеччині: учасникам пояснюють, як записатися до лікаря, що таке медичне страхування та як функціонують лікарняні каси.¹²¹

Однак інтеграційна політика не обмежується лише загальними курсами. Відповідно до специфіки цільових груп, створено спеціалізовані програми. Так, «Integrationskurse für Frauen» орієнтовані на жінок, які мають дітей або перебувають у вразливому становищі. Курси часто проводяться в ранковий або денний час, поруч із дитячими установами, аби учасниці могли залишити дітей у яслах під час навчання. Навчальний матеріал адаптовано до щоденних ситуацій: від розмови з вихователькою в садочку до оформлення державної допомоги.¹²²

Ще один приклад — Алфавітні курси (Alphabetisierungskurse), які розраховані на людей, що ніколи не навчалися читати й писати, зокрема мігрантів із сільських регіонів країн Африки, Близького Сходу чи Східної Азії. Вони починаються з найпростішого — букв, звуків, простих речень — і поступово вводять базову лексику, необхідну в побуті. За даними BAMF, щороку понад 20 000 осіб проходять саме цей формат навчання.¹²³

Для молоді, яка приїхала без супроводу або не інтегрувалася в освітню систему, створені Jugendintegrationskurse — адаптовані курси для підлітків і молодих людей віком 16–27 років. Вони поєднують вивчення мови з профорієнтацією та базовими знаннями з математики, природничих дисциплін, інформатики. Наприклад, у Берліні діє програма «Fit für

¹²¹ Inhalt und Ablauf. BAMF - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

URL: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/Integrationskurse/InhaltAblauf/inhaltablauf-node.html>.

¹²² Integrationskurse für Frauen. BAMF - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

URL: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/Integrationskurse/SpezielleKursarten/Frauen/frauen-node.html>.

¹²³ Alphabetisierungskurs. BAMF - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

URL: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/Integrationskurse/SpezielleKursarten/Alphabetisierung/alphabetisierung-node.html>.

Ausbildung», яка допомагає молоді підготуватися до вступу в систему професійної освіти (нім. Ausbildung).¹²⁴

Не менш важливим елементом є професійна інтеграція. У цьому напрямі особливою популярністю користуються курси професійної мови. Це вже не просто загальне володіння мовою, а специфічна підготовка до роботи в конкретній сфері: медицині, будівництві, сфері догляду, ІТ. Такі курси часто реалізуються у співпраці з роботодавцями, що дозволяє учасникам краще орієнтуватися в реальному середовищі. Наприклад, проект «DeuFöV», ініційований BAMF, дозволяє проходити спеціалізоване мовне навчання в рамках професійної кваліфікації.

Для тих, хто вже має диплом, але потребує визнання своєї кваліфікації — діє мережа IQ (Integration durch Qualifizierung). Вона надає консультації, організовує перекваліфікаційні модулі, курси підвищення кваліфікації або фахові стажування. Наприклад, медичні працівники з України чи Сирії проходять адаптаційні курси, щоб підтвердити диплом і розпочати практику в Німеччині.¹²⁵

Додаткову підтримку надають консультаційні служби. Вони функціонують при муніципалітетах, релігійних громадах, благодійних фондах. Працівники таких центрів допомагають з оформленням документів, пошуком школи для дітей, влаштуванням до дитсадка, отриманням медичної страховки. А для молоді діє система Jugendmigrationsdienste, яка зосереджена на соціальній роботі з підлітками та молодими дорослими з міграційним досвідом.

На локальному рівні функціонують десятки ініціатив — наприклад, «Ankommen App», створений спільно з BAMF, надає новоприбулим покрокову інформацію про перші кроки в Німеччині, включаючи інтерактивні

¹²⁴ Jugendintegrationskurs. BAMF - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

URL: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/Integrationskurse/SpezielleKursarten/Jugend/jugend-node.html>.

¹²⁵ BMAS - Förderprogramm "Integration durch Qualifizierung – IQ". Webseite des Bundesministerium für Arbeit und Soziales. URL: <https://www.bmas.de/DE/Arbeit/Migration-und-Arbeit/Anerkennung-und-Qualifizierung/Foerderprogramm-IQ/foerderprogramm-iq.html>.

тести та вправи з мови. У містах, таких як Гамбург або Мюнхен, активно діють «Willkommenszentren» — центри привітання, де нові мешканці проходять співбесіду, отримують індивідуальні поради щодо навчання, роботи, проживання.

Соціальна та психологічна підтримка, яку надають громадські й неприбуткові організації мігрантам у Німеччині, є невід’ємною частиною системи інтеграції. У країні діє широка мережа таких установ — від великих церковних організацій до локальних ініціатив, які працюють безпосередньо з громадами. Їхня діяльність охоплює практичну допомогу у побутових питаннях, створення соціальних контактів, підтримку психоемоційного здоров’я, а також правовий супровід.

Одним із найбільш помітних гравців у цій сфері є організація Caritas, яка в багатьох регіонах Німеччини координує центри для мігрантів. Співробітники таких центрів допомагають людям з оформленням документів на проживання, пошуком житла, записом до лікаря або у дитячий садок, роз’яснюють механізми доступу до системи соціального забезпечення. Часто ці консультації ведуться кількома мовами, зокрема арабською, турецькою, українською, фарсі, що дозволяє подолати початковий мовний бар’єр.¹²⁶

Окрему увагу слід приділити допомозі у випадках дискримінації чи порушення прав. Низка організацій, зокрема «PRO ASYL», надають юридичні консультації та підтримують справи в судах. Вони також виступають на захист прав шукачів притулку у публічному просторі, проводять просвітницькі кампанії, семінари та круглі столи. Загалом, така підтримка — це не просто додаток до державної інтеграційної політики. Вона часто заповнює ті прогалини, які залишаються поза увагою великих структур: особисту увагу, довіру, емоційний контакт. Саме ці елементи дозволяють

¹²⁶ Creating a just society in Germany. Caritas Germany - See a Need and Act on it.
URL: <https://www.caritas-germany.org/germancaritasassociation/aboutus/representingdisadvantagedpeople>.

новоприбулим почуватися не просто мешканцями, а частиною громади, де є місце для їхнього досвіду, голосу й гідності.¹²⁷

Ефективність німецьких інтеграційних програм загалом оцінюється позитивно. Завдяки систематизованій державній політиці та активній участі громадянського суспільства, країна змогла створити багаторівневу інфраструктуру підтримки мігрантів. Обов'язкові інтеграційні курси, що включають вивчення мови, ознайомлення з німецькими правовими та культурними нормами, а також програми професійного навчання, дали змогу багатьом мігрантам не лише адаптуватися до нового середовища, а й стати повноцінними учасниками ринку праці. За оцінками Федерального відомства з міграції та біженців (BAMF), у 2021 році понад 90% слухачів інтеграційних курсів досягли базового рівня володіння німецькою мовою, що вважається хорошим показником.

Проте, попри помітні досягнення, система має низку викликів. Один із них — нерівномірність доступу до програм. Наприклад, у сільській місцевості або в малих містах відчувається дефіцит кваліфікованих викладачів та брак місць на курсах. У деяких регіонах на участь у мовних програмах доводиться чекати кілька місяців. Іншою проблемою є недостатня гнучкість програм, які часто не враховують індивідуальний рівень підготовки або професійний досвід учасників. Люди з вищою освітою змушені проходити однакову програму з тими, хто не має навіть базової шкільної підготовки, що знижує ефективність навчання.

Крім того, інтеграція на ринку праці залишається складною. Хоча Німеччина створила низку інструментів для професійної орієнтації мігрантів, серед яких проєкт «IQ Netzwerk», у багатьох мігрантів все ще виникають труднощі з визнанням іноземних дипломів, особливо в медичній та педагогічній сферах. Складні та довгі бюрократичні процедури змушують

¹²⁷ Who we are. *PRO ASYL – Der Einzelfall zählt*. URL: <https://www.proasyl.de/en/who-we-are/>.

деяких людей погоджуватися на некваліфіковану роботу, незважаючи на фахову підготовку.¹²⁸

Окрему проблему становить соціальна інтеграція, зокрема серед жінок із традиційних культур. Наприклад, за даними BAMF, у 2022 році жінки-біженки рідше брали участь у мовних курсах, частіше залишалися вдома через догляд за дітьми або через культурні бар'єри. Це призводить до ізоляції та знижує шанси на інтеграцію всієї родини, адже саме жінки нерідко є ключовими фігурами у формуванні соціального середовища для дітей та побудові повсякденних зв'язків з місцевою громадою. Якщо жінки залишаються осторонь інтеграційних процесів, то й діти, і вся родина втрачають можливість для повноцінної адаптації. У відповідь на ці виклики деякі організації впроваджують спеціальні програми для жінок, зокрема курси з доглядом за дітьми або навчанням у зручний час, проте цього досі недостатньо для повного охоплення потреб.¹²⁹

Ще один виклик — ставлення частини населення до мігрантів. Попри офіційну підтримку на рівні держави, у суспільстві зберігаються упередження та стереотипи, які ускладнюють міжкультурну взаємодію та породжують соціальну напругу. Особливо це стає помітно в періоди політичної або економічної нестабільності, коли тема міграції часто використовується у риториці правопопулістських партій. Кампанії, що апелюють до страхів і тривог частини електорату, посилюють розділення в суспільстві та формують негативний образ мігранта як загрози, а не як потенційного ресурсу. Це створює додатковий тиск на самих мігрантів, ускладнює їх прийняття у місцевих громадах та знижує ефективність навіть найкращих інтеграційних ініціатив.

¹²⁸ Integration durch Qualifizierung (IQ) - Netzwerk-IQ. *netzwerk-iq*. URL: <https://www.netzwerk-iq.de/foerderprogramm-iq/programmuebersicht>.

¹²⁹ Migrationsbericht der Bundesregierung 2022. Berlin : Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2022. 303 c. URL: https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/Migrationsberichte/migrationsbericht-2022.pdf?__blob=publicationFile&v=17.

Отже, німецькі інтеграційні програми становлять важливу складову сучасної міграційної політики країни, оскільки вони забезпечують не лише базову адаптацію мігрантів, а й відкривають реальні перспективи для їхнього професійного та соціального розвитку. Завдяки зусиллям держави, муніципалітетів і громадських організацій, у Німеччині створено комплексну інфраструктуру інтеграції, яка охоплює мовну, культурну, соціальну та економічну сфери. Водночас наявні виклики — нерівний доступ, недостатня індивідуалізація, труднощі з працевлаштуванням та суспільні упередження — свідчать про потребу в подальшій адаптації програм до потреб різних груп мігрантів. Інтеграція — це не лише обов'язок мігранта, але й відповідальність приймаючої держави. І саме ефективне поєднання інституційних зусиль із реальним залученням громади стане запорукою довгострокового успіху інтеграційної політики Німеччини.

4.2. Проблематика мігрантів та біженців у Німеччині: інтеграція, соціальні аспекти та перспективи.

Інтеграція мігрантів у Німеччині — це не лише адміністративне чи правове завдання, а насамперед соціальний виклик, який вимагає гнучких рішень, тривалої політики і широкого суспільного консенсусу. Кожна нова хвиля міграції змінює не тільки демографічний склад країни, а й тон суспільної дискусії, актуалізуючи питання ідентичності, безпеки, соціальної справедливості та міжкультурної взаємодії. На цьому тлі чимало проблем постають не лише через об'єктивні труднощі адаптації новоприбулих, а й через реакцію самих громад, які не завжди готові до змін.

Однією з ключових соціальних проблем є доступ мігрантів до житла. У багатьох великих містах Німеччини — зокрема, у Берліні, Гамбурзі, Кельні — існує серйозний дефіцит доступного соціального житла, і конкуренція за нього між місцевими мешканцями та новоприбулими часто створює напругу. Крім того, власники житла нерідко віддають перевагу орендарям без

міграційного походження, побоюючись складнощів з мовою або культурних відмінностей. Як наслідок, мігранти та біженці часто вимушені мешкати у переповнених гуртожитках або тимчасових притулках, що ускладнює їхню інтеграцію в місцеві громади.

Ще однією проблемою є сегрегація в системі освіти. Діти мігрантів частіше навчаються в окремих школах з нижчим рівнем академічної успішності, що ускладнює їхній подальший доступ до вищої освіти та якісної професійної підготовки. Попри численні ініціативи з боку федерального уряду, ця тенденція зберігається. Дослідження показують, що нерівність в освіті між дітьми з міграційним і неміграційним походженням у Німеччині залишається вищою, ніж у більшості країн ЄС.¹³⁰

Соціокультурна інтеграція — ще один чутливий аспект. З одного боку, чимало мігрантів прагнуть інтегруватися, беручи участь у мовних курсах, освітніх програмах, волонтерських ініціативах. З іншого боку — зберігається недовіра, особливо з боку окремих верств суспільства. У деяких регіонах Німеччини спостерігається посилення ксенофобських настроїв, зростає кількість злочинів на ґрунті ненависті. Це не лише впливає на відчуття безпеки мігрантів, а й ускладнює сам процес побудови відкритого, толерантного середовища.

Ці настрої часом прориваються в публічну сферу несподіваними, але промовистими способами. У 2015 році німецьке суспільство вразив фільм «Він знову тут» (*Er ist wieder da*), що вийшов одночасно як сатирична комедія і як соціальний експеримент. За сюжетом до сучасної Німеччини повертається Гітлер, якого втілює актор, що подорожує країною та спілкується з реальними людьми, не повідомляючи їм про акторську природу проєкту. У низці сцен звичайні німці відкрито висловлюють підтримку ідеям етнічної гомогенності, говорять про втому від мігрантів і ностальгують за «сильним лідером». Частина з них навіть прямо схвалює вчинки

¹³⁰ Karnitschnig M. Germany's never-ending migration crisis. *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/germanys-never-ending-migration-crisis/>.

тоталітарного режиму, заявляючи, що «Гітлер сьогодні був би потрібен». Попри комічне оформлення, цей фільм виявив приховані настрої, які значно глибші за політичну сатиру. Він продемонстрував, що мультикультурне суспільство — це не лише набір правових норм, а й щоденна робота з подолання стереотипів, страхів і історичних травм.

Паралельно з цим, зростає популярність правопопулістської партії AfD, яка виступає з різко антиміграційною риторикою, закликає до обмеження притулку, виступає проти «ісламізації» країни та дедалі частіше озвучує проросійські позиції. У низці федеральних земель AfD уже посідає друге місце за рівнем підтримки. Її риторика не лише формує політичний порядок денний, а й впливає на суспільні настрої, підживлюючи розкол між прихильниками відкритості та тими, хто вважає мігрантів загрозою національній ідентичності.¹³¹

У вересні 2024 року результати опитування ARD-DeutschlandTrend, проведеного на замовлення телеканалу ARD, засвідчили суттєві зрушення в громадській думці Німеччини щодо політики в сфері притулку та міграції. Згідно з даними опитування, 77% респондентів висловилися за кардинальні зміни в цій політиці, що свідчить про зростаюче занепокоєння серед населення щодо поточного стану міграційних процесів у країні.

Особливо високий рівень підтримки ідеї реформування політики притулку спостерігається серед прихильників правопопулістської партії «Альтернатива для Німеччини» (AfD), де 97% опитаних виступають за зміни. Серед прихильників новоствореного «Альянс Сари Вагенкнехт» цей показник становить 91%, а серед виборців Християнсько-демократичного союзу — 86%. Навіть серед симпатиків Соціал-демократичної партії Німеччини 65% респондентів підтримують необхідність реформ у сфері мігрантів.

¹³¹ Why the AfD is now Germany's most popular party - Euractiv. *Euractiv*.

URL: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/germany-is-approaching-a-far-right-watershed/>.

Ці результати відображають загальне зростання занепокоєння щодо міграційної політики країни. Зокрема, 48% опитаних вважають питання міграції та притулку одним із найважливіших політичних викликів. Після резонансного інциденту з ножовим нападом у Золінгені, 82% респондентів висловилися за посилення заходів протидії ісламізму, а 73% — за впровадження постійного контролю на кордонах.

Опитування також виявило зростання популярності AfD, яка наразі посідає друге місце за рівнем підтримки серед німецьких партій. Це свідчить про зміну політичного ландшафту країни та підкреслює необхідність переосмислення підходів до міграційної політики, з урахуванням як безпекових, так і гуманітарних аспектів.¹³²

Цей суспільний розкол підкріплюється і медійним дискурсом, який не завжди зберігає баланс між об'єктивністю та емоційною подачею. У багатьох випадках теми, пов'язані з мігрантами, з'являються в новинах у контексті злочинності, соціальних витрат або конфліктів. Такий підхід формує спрощене уявлення про міграцію як загрозу, а не як багатовимірне явище з економічними, культурними та гуманітарними аспектами. Особливо це стосується молоді з міграційним тлом, які часто стикаються з упередженим ставленням у школах, на роботі або в пошуках житла.

Соціальні аспекти інтеграції залишаються одним із найчутливіших вимірів сучасної міграційної політики Німеччини. Попри широкий спектр наявних ініціатив, на практиці нерідко виникає брак сталої взаємодії між мігрантами та приймаючим суспільством. У деяких громадах спостерігається тенденція до створення паралельних соціальних просторів — коли мігрантські спільноти замикаються у власному колі, уникаючи активного контакту з місцевим населенням. Це породжує не лише культурну ізоляцію, а й живить підозри та упередження з обох боків. Відсутність спільного побутового досвіду, обмеженість у міжособистісному спілкуванні, а також

¹³² ARD-"Deutschlandtrend": Große Mehrheit befürwortet grundsätzlich andere Asylpolitik. ZEIT ONLINE. URL: <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2024-09/ard-deutschlandtrend-asyl-gefluechtete-politik>.

асиметрія у доступі до суспільних ресурсів — усе це перешкоджає формуванню справді інклюзивного суспільства.

Ще один важливий соціальний вимір — участь мігрантів у громадському та політичному житті. Хоча у великих містах зростає кількість мігрантських ініціатив, рівень представництва осіб з міграційним досвідом в органах місцевого самоврядування, медіа чи освітньому середовищі залишається низьким. Це створює відчуття виключеності, яке може з часом перетворитися на соціальне розчарування. Подолання цієї нерівності вимагає не лише формального розширення доступу, а й зміни суспільного уявлення про те, хто має право «говорити від імені Німеччини».¹³³

Водночас, не варто применшувати приклади успішної інтеграції. У багатьох німецьких містах і громадах мігранти вже стали невід’ємною частиною соціального й економічного ландшафту. За офіційними даними, понад 20% малих і середніх підприємств, заснованих у Німеччині за останнє десятиліття, мають засновників з міграційним корінням. У таких галузях, як догляд за літніми людьми, будівництво, громадське харчування, логістика та муніципальні служби, частка працівників з імміграційним досвідом постійно зростає. Лікарні, зокрема в сільських районах, дедалі частіше покладаються на лікарів і медичних працівників з Польщі, Сирії, Ірану чи України.¹³⁴

Крім економіки, важливою залишається й громадська активність. Міграційні спільноти ініціюють культурні події, міжрелігійні форуми, молодіжні обміни. У містах на кшталт Лейпцига, Штутгарта або Дюссельдорфа вже створені цілі мережі взаємодії між муніципальною владою та представниками діаспор, які спільно працюють над питаннями інтеграції, освіти, розв’язання локальних конфліктів. Такі приклади свідчать про те, що за наявності політичної волі, інституційної підтримки й

¹³³ Becker E. Migration and Cultural Integration in Germany. *International Journal of Sociology*. 2024. № 8. С. 25–35.

URL: https://www.researchgate.net/publication/381016143_Migration_and_Cultural_Integration_in_Germany.

¹³⁴ Migrants account for 21% of business founders in Germany | KfW. *Bank aus Verantwortung* | KfW.

URL: https://www.kfw.de/About-KfW/Newsroom/Latest-News/Pressemitteilungen-Details_432960.html.

відкритості з обох сторін, міграція може виступати не загрозою, а важливим ресурсом — для модернізації, суспільної мобільності та демократизації.

У перспективі інтеграційна політика потребує не лише технічного доопрацювання чи ухвалення нових законодавчих актів, а глибокого переосмислення своїх засад. Йдеться про необхідність переходу від моделі односторонньої адаптації — в якій мігрант повинен «пристосуватися» до заданої норми — до підходу взаємності, у якому інтеграція сприймається як двосторонній процес. Суть полягає не у вимозі до мігрантів «злитися» з домінантною культурою, а в створенні таких умов, за яких різні ідентичності можуть співіснувати, впливати одна на одну й формувати спільний простір.

Це означає інвестування не лише в мовні курси чи працевлаштування, а в довгострокові програми соціальної згуртованості — зокрема, підтримку громадських ініціатив, інтеркультурної освіти, проєктів у сфері мистецтва, медіа, урбаністики. Практики локального самоврядування також мають включати мігрантів у процеси ухвалення рішень — наприклад, через консультативні ради, громадські форуми або участь у розробці муніципальних стратегій. Важливо, щоб мігранти не залишалися лише об'єктами політики, а ставали її співавторами.

Для Німеччини як держави з відкритою економікою і дедалі більшою соціокультурною різноманітністю, ключовим завданням стає формування нового типу громадянського суспільства — такого, де культурна різноманітність не сприймається як виняток чи загроза, а як звичний стан і стратегічний ресурс. У цьому полягає потенціал для оновлення самої ідеї нації — не як однорідної, а як інклюзивної спільноти, заснованої на спільних цінностях, а не спільному походженні.

Отже, сучасна міграційна реальність у Німеччині позначена глибоким соціальним напруженням, але водночас і значним потенціалом. Інтеграція мігрантів виходить за межі адміністративної політики і дедалі більше стає дзеркалом загального стану німецького суспільства — його здатності до інклюзії, діалогу та оновлення. На тлі зростання правопопулістських

настроїв, медійної поляризації та реальних викликів із житлом, освітою чи працевлаштуванням, особливо важливо не втратити увагу до тих процесів, які працюють на довгострокову згуртованість: локальні партнерства, міжкультурні ініціативи, участь мігрантів у громадському житті. Перспективним вбачається не лише збереження вже існуючих інструментів інтеграції, а й поступовий перехід до моделі рівноправного співтворення суспільства, у якій культурна різноманітність стане не винятком, а повсякденною нормою.

4.3. Організаційно-правовий механізм регулювання співробітництва Німеччини та країн не членів ЄС в міграційній сфері

У сучасних умовах регулювання міграції дедалі більше виходить за межі виключно внутрішньої політики окремих держав і стає предметом міждержавної координації. Для Німеччини, як однієї з провідних країн Європи, важливо не лише ефективно керувати міграційними процесами всередині країни, а й вибудовувати стабільні й юридично оформлені відносини з країнами походження та транзиту мігрантів, які не входять до складу Європейського Союзу. Це співробітництво базується на комбінації політичних домовленостей, міжнародних угод, технічних проєктів та фінансових інструментів, які в сукупності формують організаційно-правовий механізм зовнішньої міграційної політики Німеччини.

Ключовим напрямом такого співробітництва є підписання двосторонніх угод про реадмісію — механізму, який зобов'язує країну походження приймати назад своїх громадян, якщо ті незаконно потрапили на територію Німеччини. Протягом останніх років такі угоди були укладені, зокрема, з Албанією (2002), Сербією (2002), Північною Македонією (2007), Косово (2010), Марокко (2010), Тунісом (2009) і Грузією (2007). У більшості випадків вони поєднуються з технічною та фінансовою підтримкою — від створення пунктів реінтеграції до розвитку місцевих служб зайнятості або прикордонної інфраструктури. Німеччина наполягає на поєднанні безпекового компоненту з

програмами розвитку, що мають стримувальний ефект щодо міграційних намірів.¹³⁵

Важливу роль відіграє також участь Німеччини у форматах «партнерств з мобільності», які поєднують боротьбу з нелегальною міграцією з розширенням можливостей для легального працевлаштування. Такі партнерства були реалізовані у співпраці з Молдовою (2008), Грузією (2010) та Тунісом (2014) і передбачають широкий спектр ініціатив — від обміну даними до реалізації освітніх і кваліфікаційних програм.¹³⁶ Одним із прикладів є програма «ТНАММ» (Towards a Holistic Approach to Labour Migration Governance), яка діє з 2019 року і спрямована на професійну та мовну підготовку мігрантів з Марокко, Тунісу й Єгипту ще до їхнього прибуття до Німеччини. Такий підхід дозволяє зменшити ризики непристосованості та посилити інституційну спроможність обох сторін.¹³⁷

Паралельно з цим діє так звана система «країн безпечного походження», у рамках якої Німеччина визначає перелік держав, у яких, на її думку, відсутні системні переслідування, що дозволяє пришвидшити процедуру розгляду заяв на притулок і відмовити в ньому без детального вивчення справи. Хоча цей інструмент дозволяє зменшити навантаження на систему притулку, він також викликає критику з боку правозахисних організацій — насамперед через ризик формального підходу до індивідуальних історій шукачів захисту.

Ще одним важливим компонентом зовнішньої міграційної політики Німеччини є підтримка країн походження мігрантів через фінансування програм розвитку. Логіка такої стратегії полягає у впливі на чинники, що

¹³⁵ Federal Ministry of the Interior and Community. Migration partnerships. *Federal Ministry of the Interior and Community*. URL: <https://www.bmi.bund.de/EN/topics/migration/migration-partnerships/migrationsabkommen-artikel.html>.

¹³⁶ The Potential of Bilateral Migration Agreements. *Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)*. URL: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2024C47/>.

¹³⁷ Towards a Holistic Approach to Labour Migration Governance and Labour Mobility in North Africa. *Emergency Trust Fund for Africa*. URL: https://trust-fund-for-africa.europa.eu/our-programmes/towards-holistic-approach-labour-migration-governance-and-labour-mobility-north-africa_en.

спонукають до еміграції, ще до того, як люди вирушають у дорогу. Особливу увагу в цьому контексті приділяють державам Центральної Африки, Афганістану, Пакистану, Нігеру, Сенегалу, а також окремим країнам Південної та Південно-Східної Азії. За підтримки Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку (BMZ) у цих регіонах реалізуються програми, спрямовані на підвищення кваліфікації молоді, розвиток інфраструктури, медичних і освітніх закладів, а також мікрофінансування для малого й середнього бізнесу.

Одним із прикладів є ініціатива «Returning to New Opportunities», що передбачає підтримку осіб, які повертаються з Німеччини на батьківщину, допомагаючи їм відкрити власну справу, отримати фахову освіту або знайти роботу. У Гані, наприклад, функціонує Центр підтримки повернення та реінтеграції, який був створений спільно з BMZ та GIZ і допомагає як місцевим мешканцям, так і тим, хто повернувся, інтегруватися в економічне життя. У Нігері Німеччина фінансує створення навчально-виробничих центрів, де молодь може безкоштовно опанувати професії в сфері аграрного виробництва, деревообробки або ремонту техніки.¹³⁸

У регіонах з високим міграційним тиском, таких як Афганістан чи Пакистан, значну частину допомоги спрямовано на розвиток інфраструктури водопостачання, шкіл і медичних пунктів, що не лише покращує якість життя, а й знижує схильність населення до ризикованої міграції. Усе це дозволяє говорити про поступовий перехід від політики стримування міграції до створення більш збалансованої системи партнерства, в основі якої — інвестиції в людський капітал, а не лише контроль за кордонами.

У контексті співпраці з країнами Східного партнерства особливе місце у зовнішній міграційній політиці Німеччини посідає Україна. Після початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році Німеччина стала одним із провідних центрів прийому українських громадян, які вимушено залишили

¹³⁸ Creating opportunities for displaced people returning home. *The Global Compact on Refugees*. URL: <https://globalcompactrefugees.org/good-practices/creating-opportunities-displaced-people-returning-home>.

свою країну. Ключовим юридичним інструментом стало застосування Директиви Ради ЄС 2001/55/ЄС про тимчасовий захист, активованої Європейською комісією вперше в історії ЄС. Вона дозволила українцям без проходження процедури надання притулку легально перебувати на території Німеччини до трьох років, отримувати медичну допомогу, житло, доступ до системи освіти та вільно інтегруватися на ринок праці.¹³⁹

У перші місяці війни Німеччина не лише забезпечила правову базу, але й розгорнула комплексну інфраструктуру швидкого реагування. За підтримки Федерального міністерства внутрішніх справ (БМІ) та Федерального відомства з міграції та біженців (БМФ) були створені інформаційні онлайн-портали, відкриті центри реєстрації з перекладачами, запроваджено додаткові мовні курси, а також адаптовані програми інтеграції, зокрема під назвою «Erstorientierungskurse für Geflüchtete aus der Ukraine». До процесу активно долучались Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ), Німецький Червоний Хрест, Caritas, а також українські консульські установи.¹⁴⁰

У рамках програми фінансової підтримки України, Німеччина у 2022–2023 роках надала понад 1 мільярд євро допомоги, зокрема частину цих коштів спрямовано на розбудову місцевої інфраструктури в західних регіонах України — з метою підвищити спроможність громад приймати внутрішньо переміщених осіб. Одним із таких прикладів стала Програма підтримки згуртованості в Україні (ULEAD with Europe), співфінансована BMZ і GIZ, яка допомагає громадам реалізовувати проєкти у сфері житла, охорони здоров'я, освіти та цифрової трансформації.

¹³⁹ Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons : офіц. текст. *Official Journal of the European Union*. 2001. L 212, P. 12–23. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj>

¹⁴⁰ Erstorientierungskurse (EOK) für Schutzsuchende und Zugewanderte. *BAMF - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge*.

URL: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/ErsteOrientierung/Erstorientierungskurse/erstorientierungskurse-node.html>.

На початку 2023 року було підписано спільну декларацію між Міністерством економіки Німеччини (BMWK) та Міністерством економіки України про розвиток партнерства у сфері кваліфікованої міграції. Її мета — створення прозорого механізму залучення українських фахівців до німецького ринку праці. У межах цієї ініціативи українські випускники отримали доступ до програм типу «Make it in Germany», які дозволяють легально приїхати до Німеччини з метою роботи, навчання або підвищення кваліфікації.

Крім того, вже у 2024 році було погоджено план дій щодо взаємного визнання дипломів та професійної освіти в окремих галузях — насамперед у сфері охорони здоров'я, інженерії та інформаційних технологій. Важливим кроком стало також залучення українських університетів до спільних академічних програм з німецькими ВНЗ у рамках ініціатив DAAD (Німецької служби академічних обмінів), яка підтримує як короткострокові обміни, так і програми подвійних дипломів.

Окрім України, ключовими партнерами Німеччини у сфері зовнішньої міграційної політики залишаються держави Північної Африки, Західних Балкан та Східної Африки. З 2008 року ФРН підтримує формат так званих «партнерств у сфері мобільності» (Mobilitätspartnerschaften), який був розроблений у межах Загальноєвропейського підходу до міграції та мобільності. Його логіка полягає в обміні: легальні канали міграції — в обмін на реадмісію, зміцнення контролю за кордонами та спільну боротьбу з нелегальною міграцією.¹⁴¹

У 2013 році Німеччина стала підписантом двостороннього партнерства з мобільності з Марокко, яке охоплювало не лише реадмісію, а й проєкти з розвитку професійної освіти та підтримки підприємництва серед молоді в північних регіонах країни. Згодом аналогічна угода була укладена з Тунісом,

¹⁴¹ Schwiertz H. Mobilitätspartnerschaften als Kooperationsmaschine. *Europas Abschottung*. 2015. № 208. URL: <https://www.humanistische-union.de/publikationen/vorgaenge/208/publikation/mobilitaetspartnerschaften-als-kooperationsmaschine-vollstaendig/>.

у рамках якої GIZ реалізувала програму «Perspektive Heimat», що спрямована на реінтеграцію мігрантів, які повертаються на батьківщину, з одночасною підтримкою місцевого ринку праці.

У межах співпраці з країнами Західних Балкан, особливо з Албанією, Косово та Північною Македонією, Німеччина укладала угоди, які поєднують елементи трудової міграції, професійної підготовки та організованого повернення. Наприклад, Угода між Німеччиною та Косово 2016 року передбачає спрощену реадмісію в обмін на доступ до квот на сезонну зайнятість у Німеччині та фінансування освітніх центрів у Приштині. Подібні механізми були реалізовані й у співпраці з Боснією і Герцеговиною — зокрема, через підтримку регіонального центру з підвищення кваліфікації у Сараєво, який фінансується німецьким BMZ і керується GIZ.¹⁴²

Східна Африка, зокрема Ефіопія, Нігер та Кенія, стала ще одним важливим регіоном, у якому Німеччина поєднує політику стабілізації з міграційним контролем. Наприклад, у 2022 році в Ефіопії було відкрито так званий «Центр з питань міграції, повернення та реінтеграції» за фінансуванням GIZ і у співпраці з MOM. Центр пропонує консультування для потенційних трудових мігрантів, а також підтримку для тих, хто повернувся з-за кордону — у вигляді професійних курсів, мікрокредитів і психологічної допомоги. Схожі ініціативи діють у Кот-д'Івуарі та Сенегалі, де Німеччина фінансує центри для розвитку підприємництва серед молоді — як альтернативу ризикованим шляхам до Європи.¹⁴³

Ці партнерства мають комплексний характер: вони включають юридичні механізми (реадмісійні угоди, двосторонні протоколи про повернення), інфраструктурні проєкти (професійні училища, центри зайнятості), а також інструменти соціального впливу — як-от кампанії з

¹⁴² Germany and Kosovo: Bilateral relations. *German Federal Foreign Office*.

URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/laenderinformationen/kosovo-node/kosovo-228088>.

¹⁴³ Better Migration Management (BMM) Programme in Ethiopia. Brussels, 2025. 4 с.

URL: <https://www.giz.de/en/downloads/giz2025-en-bmm-III-ETH-factsheet.pdf>.

інформування про ризики нелегальної міграції. Загалом така модель співпраці дозволяє Німеччині зміщувати акценти з «реакції на кризу» на управління міграцією на ранніх етапах, ще до моменту, коли людина вирішує покинути країну походження.

На правовому рівні співпраця Німеччини з країнами, що не входять до складу Європейського Союзу, базується переважно на двосторонніх угодах, які регламентують питання реадмісії, тимчасового працевлаштування, взаємного визнання кваліфікацій, а також обміну персональними даними у межах системи міграційного контролю. Ці угоди носять не лише технічний характер, а й відображають політичні компроміси між німецькими інтересами в галузі безпеки та трудового ринку і потребами країн-партнерів у розвитку, стабільності та доступі до європейського ринку праці.

Наприклад, угода між ФРН та Албанією 2002 року¹⁴⁴, як і аналогічні домовленості з Косово (2016) і Північною Македонією (2007)¹⁴⁵, передбачають процедури прискореної реадмісії громадян, які незаконно перебувають на території Німеччини. В обмін на це країни отримують можливості для легального сезонного працевлаштування своїх громадян, квоти на професійні навчальні програми, а також доступ до програм з розвитку регіональної інфраструктури, які фінансуються через німецькі агенції розвитку, такі як GIZ або BMZ.

Угода з Косово, зокрема, включає окремий розділ щодо консультацій у сфері безпеки, що передбачає спільні навчання прикордонників, автоматизований обмін біометричними даними та підтримку локальних структур для повернення та реінтеграції депортованих осіб. Така структура договору перетворює реадмісію на комплексний інструмент двостороннього діалогу, а не лише засіб обмеження мобільності.

¹⁴⁴ Agreement between the Government of the Federal Republic of Germany and the Government of the Republic of Albania on the readmission of persons (Agreement on Readmission) : від 18.11.2002 № 43875. URL: <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210551816s002-c002>.

¹⁴⁵ Agreement between the European Community and the former Yugoslav Republic of Macedonia on the readmission of persons residing without authorisation - Joint Declarations : від 19.12.2007 № 22007A1219(01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22007A1219\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22007A1219(01)).

Починаючи з 2023 року, Німеччина активізувала свою зовнішню міграційну політику через створення ініціативи «Міграційні діалоги з Глобального Півдня» (Migration Dialogues with the Global South). Цей формат передбачає систематичні консультації з країнами Африки, Азії та Латинської Америки на рівні урядів, експертів і громадянського суспільства. У межах цієї платформи особливий акцент робиться не лише на регулюванні міграційних потоків, а й на етичному вимірі співпраці — рівноправному розподілі відповідальності, визнанні соціальних та історичних нерівностей, прозорості угод.

У центрі цієї ініціативи — намір будувати партнерства, які не зводяться до контролю над кордонами, а включають підготовку кадрів, визнання сертифікатів, доступ до цифрової освіти, розвиток малих підприємств у країнах-партнерах. Як приклад — німецько-ганський проєкт із підготовки медичних сестер, реалізований у 2023 році в Аккрі спільно з GIZ і університетськими клініками Баварії, який поєднує локальне навчання зі стажуванням у німецьких закладах охорони здоров'я.

Отже, організаційно-правовий механізм зовнішньої міграційної політики Німеччини поступово трансформується з інструмента стримування мобільності в комплексну модель міждержавного партнерства, що ґрунтується на поєднанні безпекових, соціальних та економічних чинників. Завдяки багаторівневим угодам про реадмісію, партнерствам з мобільності, підтримці розвитку в країнах походження та адаптивним правовим рамкам — як-от Директива про тимчасовий захист — Німеччина не лише координує потоки мігрантів, а й впливає на умови, що формують саму мотивацію до переміщення. Співпраця з Україною, державами Західних Балкан, Північної та Східної Африки демонструє прагнення ФРН до довготривалого і системного підходу, який базується на солідарності, спільній відповідальності та стратегічному баченні ролі міграції в сучасному світі. У цьому контексті зовнішня міграційна політика Німеччини стає важливим інструментом не лише для управління викликами, а й для формування

глобального порядку денного в дусі партнерства, стійкості та взаємної вигоди.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження автор дійшов таких **висновків**:

1. Охарактеризовано понятійно-термінологічну базу та теоретичні підходи до вивчення міграційної політики Німеччини в контексті міжнародно-політичних досліджень. У роботі було розмежовано ключові поняття «міграція», «мігрант», «біженець», «нелегальна міграція», «міграційна політика», що дозволило уникнути плутанини між правовими, соціальними та гуманітарними категоріями. Зазначено, що міграція трактується як багатовимірне явище, що охоплює демографічний, безпековий, економічний, культурний і політичний виміри. Проаналізовано низку сучасних теоретичних підходів, зокрема концепції м'якої та жорсткої сили, сек'юритизації, багаторівневого врядування, інституційного та гуманітарного підходів, а також теорії політики ідентичності, постколоніального і дискурсивного аналізу. Показано, що жоден із них не може бути універсальним — навпаки, лише їхнє поєднання дозволяє адекватно досліджувати складну й динамічну природу міграційної політики Німеччини. Окрему увагу приділено взаємозв'язку міграційної політики з внутрішніми політичними процесами та європейськими інтеграційними механізмами. Зроблено висновок, що вивчення цього феномену вимагає системного міждисциплінарного підходу, що враховує як нормативно-правову базу, так і соціально-політичний контекст.

2. Проаналізовано стан наукової розробки теми міграційної політики Німеччини у вітчизняних, європейських та західних міжнародно-політичних дослідженнях, а також охарактеризовано джерельну базу, що стала основою для подальшого аналізу. Встановлено, що в українській науковій традиції тема німецької міграційної політики висвітлюється передусім у контексті правового регулювання, європейської інтеграції, досвіду реагування на міграційні кризи та пошуку ефективних моделей управління. Праці О. Малиновської, Т. Кортукової, Х. Фогел, О. Костюк та Д. Кішка репрезентують

як інституційно-правовий, так і практико-орієнтований підходи, з акцентом на релевантність німецького досвіду для формування української міграційної політики.

У європейській і західній науковій традиції, представленій працями К. Дж. Баде, К. Босвелл, С. Каслса, Дж. Хемпшира, Р. Гансена, С. Коллінсон та інших, спостерігається комплексний підхід до дослідження міграційної політики ФРН: від історичних передумов і правового розвитку до політичної риторики, ідентичності та етичного виміру інтеграційних процесів. Особливо актуальними є роботи, присвячені аналізу реакції Німеччини на кризу 2015 року, посиленню правопопулістських настроїв, трансформації риторики правлячих партій і балансу між гуманітарними зобов'язаннями та безпековими викликами.

Окремо охарактеризовано багатокomпонентну джерельну базу, що включає нормативно-правові акти ЄС і Німеччини (TFEU, Дублінський регламент III, Fachkräfteeinwanderungsgesetz, Geordnete-Rückkehr-Gesetz тощо), резолюції Європейського парламенту, офіційні виступи політичних лідерів, статистичні матеріали (Eurostat, BAMF, Destatis), аналітичні звіти міжнародних організацій (UNHCR, IOM, OECD) та публікації у провідних ЗМІ (Der Spiegel, Die Zeit, FAZ). Такий підхід забезпечив багатовимірний погляд на політику ФРН: як на рівні формальних рішень, так і в контексті реального їх впровадження, сприйняття в суспільстві та впливу на міжнародну систему міграційного управління.

3. Охарактеризовано теоретико-методологічні засади дослідження, що стали основою для цілісного та міждисциплінарного аналізу міграційної політики Німеччини в сучасному європейському контексті. Було обґрунтовано доцільність застосування принципів об'єктивності, системності, міждисциплінарності та історичності, що дозволило уникнути одновимірності у тлумаченні явища та забезпечити глибоке розуміння його політичної, правової, економічної та соціальної природи. Визначено методи, які були використані в процесі дослідження: аналітичний, синтез, індукція та

дедукція, компаративний аналіз, контент-аналіз, статистичний підхід та кейс-стаді. Кожен із них відіграв роль у виявленні як структурних рис міграційної політики Німеччини, так і її проявів на практиці — зокрема в інтеграційних програмах, законодавчих ініціативах і суспільному дискурсі.

Окрему увагу приділено теоретичним підходам, що дозволили розглядати міграцію не лише як потік населення, а як багатогранний соціополітичний процес. Застосовано концепції неокласичної теорії міграції, теорії світової системи, інтеграції, людського капіталу, соціальних мереж та сек'юритизації. Це забезпечило глибше розуміння не лише причин і форм міграції, а й механізмів адаптації, політичної реакції та інституційної трансформації. Таким чином, сформовано комплексну теоретико-методологічну рамку, яка поєднує абстрактні категорії з практичними викликами, дозволяючи оцінити німецьку міграційну політику у широкому, багатоаспектному контексті.

4. Проаналізовано зміст та форми реалізації спільної міграційної політики Європейського Союзу, що постає не лише як набір регулятивних механізмів, а як комплексна наднаціональна система, спрямована на координацію зусиль країн-членів у відповідь на спільні виклики. Підкреслено, що основою цієї політики є принцип солідарності, закріплений у ст. 80 ДФЄС, який, однак, на практиці часто вступає в суперечність із національними інтересами та політичними реаліями окремих держав. Визначено ключові інституційні та нормативні елементи політики: Дублінський регламент, Пакт про міграцію та притулок, Директива про умови прийому, діяльність агентств Frontex та EUAA, а також фінансові інструменти, зокрема Фонд AMIF.

Окремо охарактеризовано зовнішній вимір міграційної політики ЄС, що включає співпрацю з країнами походження та транзиту мігрантів, укладання угод про реадмісію та реалізацію розвиткових програм. Показано, що реалізація політики здійснюється на декількох рівнях — від правового до комунікаційного, що формує складну багаторівневу архітектуру управління

міграцією. Зроблено висновок, що, попри наявність численних механізмів, міграційна політика ЄС залишається політично вразливою до кризових ситуацій, однак продовжує слугувати важливою складовою європейської ідентичності, заснованої на повазі до прав людини, відповідальності та інтеграції.

5. Охарактеризовано правові аспекти міграційної політики Німеччини як складової спільного правового поля Європейського Союзу. Зазначено, що формування правової бази ФРН у сфері міграції відбувалося в тісному взаємозв'язку з європейськими інтеграційними процесами — від імплементації норм CEAS до адаптації до кризових умов 2015 року. Проаналізовано ключові етапи трансформації законодавства: від ухвалення Закону про міграцію 2005 року до запровадження Asylpaket I та II, що стали відповіддю на виклики масового напливу біженців.

Особливу увагу приділено імплементації європейських директив щодо захисту, умов прийому та возз'єднання родин, а також сучасним змінам у трудовій імміграційній політиці — зокрема Фаховому імміграційному закону 2020 та його оновленням у 2023 році. Визначено, що міграційна політика Німеччини в правовому аспекті є динамічною системою, яка одночасно виконує європейські зобов'язання, відповідає на внутрішньополітичні виклики й забезпечує адаптацію до нових реалій — від війни в Україні до загроз нелегальної міграції. Зроблено висновок, що правова система ФРН демонструє баланс між гуманітарною орієнтацією, європейською солідарністю та національними інтересами безпеки.

6. Висвітлено еволюцію міграційної політики Німеччини крізь призму трансформацій міжнародного міграційного середовища. Простежено, як поступове усвідомлення Німеччиною свого статусу імміграційної держави вплинуло на перехід від фрагментарного реагування до комплексного стратегічного планування. Установлено, що ключові зміни — від Закону про імміграцію 2005 року до масштабної реформи 2023 року — стали відповіддю

не лише на внутрішні демографічні виклики, а й на глобальні кризи, зокрема події 2015 та 2022 років.

Здійснено аналіз трансформації підходів до інтеграції, трудової імміграції та гуманітарного захисту, а також визначено вплив зовнішньої політики на міграційні процеси. Показано, що сучасна модель міграційної політики ФРН базується на поєднанні інструментів залучення кваліфікованих кадрів, захисту прав шукачів притулку та зміцнення контролю над нелегальною міграцією. Акцентовано, що Німеччина дедалі впевненіше вибудовує цілісну та адаптивну систему, яка відповідає як потребам ринку праці, так і європейським гуманітарним зобов'язанням.

7. У підрозділі простежено формування та поступову трансформацію міграційної політики ФРН у контексті європейських інтеграційних процесів. Показано, як Німеччина — спершу як країна, що залучала іноземну робочу силу задля економічного зростання, — згодом стала активним учасником вироблення загальноєвропейського міграційного порядку денного. Від системи тимчасового найму до моделі довготривалої інтеграції — розвиток політики відбувався не лише під впливом внутрішніх потреб, а й у відповідь на глобальні зрушення, кризи та демографічні виклики.

Розкрито роль Німеччини як ініціатора нормативних і інституційних змін на рівні ЄС, зокрема в межах реформи Дублінського регламенту, розвитку програм інтеграції та участі в укладенні міжнародних угод. Акцент зроблено на тому, що еволюція підходів до імміграції відображає ширші зміни у сприйнятті міграції — від тимчасового явища до постійної складової соціальної, економічної та політичної реальності. Цей досвід став підґрунтям для подальшого формування спільної європейської політики, у якій Німеччина зберігає провідні позиції.

8. У підрозділі висвітлено важливу роль міжнародних організацій у формуванні й реалізації міграційної політики ФРН. Показано, що взаємодія Німеччини з такими структурами, як ООН, Європейський Союз, МОМ, УВКБ ООН, МКЧХ та інші, дозволяє не лише адаптувати національну

політику до глобальних викликів, а й забезпечити її відповідність міжнародним стандартам. Залучення до міжнародних ініціатив, таких як Глобальний договір про міграцію, співпраця у рамках механізмів реадмісії, обмін досвідом і спільна розробка стратегій, підсилюють здатність ФРН ефективно реагувати на кризові ситуації.

Значення міжнародної підтримки виявляється не лише на рівні технічної чи фінансової допомоги, а й через формування загальної філософії міграційного врегулювання — заснованої на повазі до прав людини, багаторівневого партнерстві й довгострокових рішеннях. У такому контексті Німеччина виступає не лише бенефіціаром, але й активним актором глобального міграційного управління, формуючи підходи, які дедалі більше інтегрують національний та міжнародний виміри політики.

9. Розгляд партнерських підходів Німеччини до врегулювання міграційних питань дозволяє простежити системність і далекоглядність її зовнішньої та внутрішньої політики у цій сфері. Співпраця з міжнародними організаціями, країнами походження та іншими державами ЄС демонструє, що ФРН розглядає міграцію не як вузько національну проблему, а як спільну відповідальність у межах глобального порядку денного.

Застосовуючи широкий інструментарій – від фінансування програм розвитку до впровадження механізмів розподілу біженців та зміцнення кордонів, Німеччина поступово формує комплексну модель взаємодії, що поєднує ефективність, гуманізм і стратегічне бачення. Перспективи подальшої співпраці в межах ЄС та з країнами-партнерами свідчать про прагнення до формування узгоджених підходів, які б відповідали як на виклики масової міграції, так і на потреби інтеграції в приймаючих державах.

10. Таким чином, система інтеграційних програм у Німеччині є прикладом комплексного і багаторівневого підходу до адаптації мігрантів. Від базових мовних курсів та орієнтаційних блоків до спеціалізованих програм, як-от Alphabetisierungskurse чи Integrationskurse für Frauen, — кожен сегмент спрямований на конкретні потреби певних цільових груп. Ініціативи на

зразок IQ Netzwerk і DeuFöV свідчать про прагнення поєднати мовну інтеграцію з професійною реалізацією. Водночас підтримка з боку Caritas, Jugendmigrationsdienste та PRO ASYL підкреслює значущість соціального супроводу та правозахисту.

Попри високу ефективність, що підтверджується даними BAMF (зокрема, 90% успішного засвоєння мови у 2021 році), система залишається вразливою до нерівного доступу, браку гнучкості, проблем із визнанням дипломів і культурних бар'єрів — особливо серед жінок. Це вказує на необхідність постійного оновлення політики, з урахуванням змінної структури мігрантського населення, регіональних особливостей і соціального контексту. Інтеграція в Німеччині — це не тільки адміністративна процедура, а тривалий соціальний процес, успіх якого залежить від спільної відповідальності держави, громадянського суспільства та самих мігрантів.

11. Інтеграція мігрантів у Німеччині наочно демонструє складність поєднання політичних рішень із соціальними реаліями. Попри наявність численних програм — від мовних курсів до мереж співпраці з мігрантськими діаспорами — на практиці виявляються структурні бар'єри. Серед них — дефіцит житла у великих містах, сегрегація в освіті, обмежений доступ до політичної участі, а також суспільна напруга, підживлювана зростанням популярності правопопулістської риторики. Так, згідно з опитуванням ARD-DeutschlandTrend, 77% німців підтримують радикальні зміни у сфері притулку та міграції, а AfD стабільно посідає друге місце в рейтингах.

Фільм «Er ist wieder da» та підтримка партій, що експлуатують страхи щодо «ісламізації» або втрати ідентичності, лише підкреслюють глибину суспільного розколу. Водночас, країна має численні приклади успішної інтеграції: понад 20% МСП засновано людьми з міграційним минулим, а мігранти дедалі активніше долучаються до культурних, соціальних та міжрелігійних ініціатив. Це підтверджує: потенціал для позитивних змін є, але його реалізація потребує переходу від моделі односторонньої адаптації до

рівноправного співтворення суспільства. Тільки так багатокультурність перестане сприйматись як виклик і стане нормою.

12. З'ясовано, що організаційно-правова модель зовнішньої міграційної політики Німеччини базується на принципах багаторівневого партнерства, в якому поєднуються контроль над міграційними потоками, підтримка розвитку та юридичне забезпечення двосторонньої співпраці. Угоди про рeadмісію з Албанією, Косово чи Тунісом поєднуються з фінансуванням навчальних центрів, програм зайнятості й безпекових механізмів. Партнерства з мобільності — як у випадку з Марокко чи Тунісом — демонструють прагнення інтегрувати легальну міграцію в ширший контекст розвитку. Ініціативи на кшталт «Returning to New Opportunities» або «ТНАММ» ілюструють, що ставка робиться не лише на стримування, а на створення умов для самореалізації мігрантів у їхніх країнах походження.

Співпраця з Україною після 2022 року показала готовність Німеччини оперативно застосовувати наявні правові механізми (Директива про тимчасовий захист), адаптувати інституційну інфраструктуру та формувати нові підходи до кваліфікованої міграції. При цьому формат «міграційних діалогів» із Глобальним Півднем сигналізує про зміну логіки: від одностороннього регулювання — до кооперації з урахуванням історичних, соціальних та етичних контекстів.

У такому вигляді зовнішня міграційна політика Німеччини перетворюється на інструмент м'якої сили, який не лише захищає інтереси держави, а й формує довготривалі партнерства, здатні стабілізувати регіони походження мігрантів і запропонувати нові рамки глобального співжиття.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Документи глав держав та урядів

1. Agreement between the Government of the Federal Republic of Germany and the Government of the Republic of Albania on the readmission of persons (Agreement on Readmission) : від 18.11.2002 № 43875. URL: <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210551816s002-c002>.
2. Agreement between the Government of the Federal Republic of Germany and the Government of the Republic of Albania on the readmission of persons (Agreement on Readmission) : від 18.11.2002 № 43875. URL: <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210551816s002-c002>
3. Asylverfahrensbeschleunigungsgesetz : від 24.10.2015 № 69467. URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/asylverfahrensbeschleunigungsgesetz/69467>
4. Der Nationale Integrationsplan : від 01.07.2007. URL: <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/2065474/441038/acdb01cb90b28205d452c83d2fde84a2/2007-08-30-nationaler-integrationsplan-data.pdf>
5. Federal Ministry of the Interior and Community. Immigration by skilled workers up considerably, irregular migration drops significantly. *Federal Ministry of the Interior and Community*. URL: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/EN/2025/04/bpk-bilanz-en.html>.
6. Federal Ministry of the Interior and Community. Migration partnerships. *Federal Ministry of the Interior and Community*. URL: <https://www.bmi.bund.de/EN/topics/migration/migration-partnerships/migrationsabkommen-artikel.html>.
7. Fachkräfteeinwanderungsgesetz : офіц. текст. *Bundesanzeiger Verlag*. 2019. Teil I Nr. 31. S. 1307–1324. URL: <https://fachkraefteeinwanderungsgesetz.de/gesetzestext-als-pdf/>

8. Geordnete-Rückkehr-Gesetz : офіц. текст. *Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat*. 2019. URL: https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzgebungsverfahren/DE/Downloads/kabinettsfassung/geordnete-rueckkehr-ges-2019-kabinettsfassung.pdf?__blob=publicationFile&v=6

9. Germany and Kosovo: Bilateral relations. *German Federal Foreign Office*. URL: <https://www.auswaertigesamt.de/en/aussenpolitik/laenderinformationen/kosovo-node/kosovo-228088>

10. Gesetz zur Einführung beschleunigter Asylverfahren : від 17.03.2016 № 72363. URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-einfuehrung-beschleunigter-asylverfahren/72363>

11. Gesetz zur Regelung eines Sofortzuschlags i einer Einmalzahlung für Leistungsberechtigte in der Grundsicherung sowie zur Änderung weiterer Vorschriften : офіц. текст. Bundestag. 2022. URL: <https://dserver.bundestag.de/btd/20/017/2001785.pdf>

12. Gesetz zur Steuerung und Begrenzung der Zuwanderung und zur Regelung des Aufenthalts und der Integration von Unionsbürgern und Ausländern (Zuwanderungsgesetz) : офіц. текст. *Bundesgesetzblatt*. 2004. Teil I Nr. 41. S. 1950–

2014. URL: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzestexte/DE/Zuwanderungsgesetz.pdf>.

13. Gesetz zur Weiterentwicklung der Fachkräfteeinwanderung : від 18.08.2023 № 217. URL: <https://www.recht.bund.de/bgbl/1/2023/217/VO.html>

14. Migrationsbericht der Bundesregierung 2022. Berlin : Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2022. 303 c. URL: https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/Migrationsberichte/migrationsbericht-2022.pdf?__blob=publicationFile&v=17

15. Ukraine-Aufenthalts-Übergangsverordnung (Ukraine-AufenthÜV), Fünfte Verordnung : офіц. текст. *Bundesministerium der Justiz*. 2024. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/ukraineaufenth_v/BJNR606700022.html

Документи міжнародних організацій

16. 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof : Council Directive від 20.07.2001 № 32001L0055. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj/eng>

17. 2003/109/EC of 25 November 2003 concerning the status of third-country nationals who are long-term residents : Council Directive від 23.01.2004 № 32003L0109. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2003/109/oj/eng>

18. 2003/86/EC of 22 September 2003 on the right to family reunification : Council Directive від 03.10.2003 № 32003L0086. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2003/86/oj/eng>

19. Agreement between the European Community and the former Yugoslav Republic of Macedonia on the readmission of persons residing without authorisation - Joint Declarations : від 19.12.2007 № 22007A1219(01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22007A1219\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22007A1219(01))

20. Article 18 - Right to asylum. *European Union Agency for Fundamental Rights*. URL: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/18-right-asylum>

21. Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 : від 20.12.2011 № 32011L0095. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/95/oj/eng>

22. Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 : від 29.06.2013 № 32013L0033. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/33/oj/eng>

23. EU-TURKEY STATEMENT & ACTION PLAN | Legislative Train Schedule. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-towards-a-new-policy-on-migration/file-eu-turkey-statement-action-plan>

24. European Convention on Human Rights : Конвенція від 04.11.1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG

25. External dimension of the EU's asylum policy. *European Union Agency for Asylum*. URL: <https://euaa.europa.eu/asylum-report-2023/25-external-dimension-eus-asylum-policy>
26. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration : від 11.07.2018. URL: https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180711_final_draft_0.pdf
27. Pact on Migration and Asylum : офіц. текст. *European Commission*. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0609>
28. Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 : офіц. текст. *Official Journal of the European Union*. 2013. Vol. 56, L180. P. 31– 59. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0604>
29. The 1951 Refugee Convention and 1967 Protocol relating to the Status of Refugees : Convention від 28.07.1951. URL: <https://www.unhcr.org/media/1951-refugee-convention-and-1967-protocol-relating-status-refugees>
30. Treaty of Amsterdam. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>
31. Treaty on the Functioning of the European Union : офіц. текст. Brussels : *EU Publications*, 2012. 412 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>
32. United Nations. "Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration." *OHCHR*. URL: <https://www.ohchr.org/en/migration/global-compact-safe-orderly-and-regular-migration-gcm>

Виступи, заяви, інтерв'ю політичних діячів

33. *Faeser N.* Виступ на Конференції міністрів внутрішніх справ ЄС, лютий 2022 р. // *Bundesministerium des Innern und für Heimat*. URL: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/kurzmeldungen/EN/2022/03/ji-rat-20220303-ukr.html>

34. *Merkel A.* Rede auf dem 28. Bundesparteitag der CDU Deutschlands, Karlsruhe, 14. Dez. 2015. *Konrad-Adenauer-Stiftung*. 2015. S. 1–15. URL: https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_file_storage_file_21232_1.pdf/51820aaa-2f21-e948-9544-ffbf29dc9499

35. *von der Leyen U.* State of the Union Address, 16 September 2020 // *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_20_1655

36. *Wesel, B.* Wir schaffen die Festung Europa. *Deutsche Welle*. 24.06.2018. URL: <https://www.dw.com/de/kommentar-wir-schaffen-die-festung-europa/a-44376742>

Офіційні звіти та аналітичні документи

37. 2023 Country Report. Germany. Luxembourg : European Union, 2023. 92 с. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-06/ip229_en.pdf

4.1 million under temporary protection. *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230908-2>

38. Annual Report on Migration and Asylum 2023 : офіц. звіт. *European Commission*. 2023. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2024-07/EMN_ARM2023_final_110724_0.pdf

39. Bericht zur Lage der Asyl- und Flüchtlingspolitik in Deutschland 2021 : офіц. звіт. Bundesministerium des Innern und für Heimat. 2021. URL: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2022/01/asylantraege2021.html>

40. Better Migration Management (BMM) Programme in Ethiopia. Brussels, 2025. 4 с. URL: <https://www.giz.de/en/downloads/giz2025-en-bmm-III-ETH-factsheet.pdf>

41. Creating opportunities for displaced people returning home. *The Global Compact on Refugees*. URL: <https://globalcompactrefugees.org/good-practices/creating-opportunities-displaced-people-returning-home>
42. Global Trends: Forced Displacement in 2021 : офіц. звіт. UNHCR. 2021. URL: <https://www.unhcr.org/publications/global-trends-2021>
43. Migrant Integration Statistics : офіц. звіт. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/migration-asylum/migrant-integration>
44. Nationaler Integrationsplan : офіц. звіт. Bundesregierung. 2009. URL: <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/976020/476912/fb1f596252136f7d8daaddf0ded36a59/2009-04-22-kurzfassung-nip-fortschrittsbericht-de-data.pdf?download=1>
45. Rietig V. The political economy of migration policies in Germany. Brussels : Foundation for European Progressive Studies, 2023. 12 с. URL: <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2023/11/FEPS-POLICY-BRIEF-GERMANY.pdf>
46. Statistisches Jahrbuch Deutschland 2019 : офіц. звіт. Destatis. 2019. URL: https://www.destatis.de/DE/Themen/Querschnitt/Jahrbuch/_inhalt.html
47. World Employment and Social Outlook: Trends 2023 : офіц. звіт. International Labour Organization (ILO). 2023. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40dgreports/%40inst/documents/publication/wcms_865332.pdf
48. World Migration Report 2022 : офіц. звіт. International Organization for Migration (IOM). 2022. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
49. Європейський парламент. Towards a New Pact on Migration and Asylum : звіт. URL: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/carriage/a-new-pact-on-migration-and-asylum/report?sid=8501>

Офіційні сайти німецьких програм адаптації для біженців

50. Alphabetisierungskurs. BAMF - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. URL: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/Integrationskurse/SpezielleKursarten/Alphabetisierung/alphabetisierung-node.html>

51. BMAS - Förderprogramm "Integration durch Qualifizierung – IQ". Webseite des Bundesministerium für Arbeit und Soziales. URL: <https://www.bmas.de/DE/Arbeit/Migration-und-Arbeit/Anerkennung-und-Qualifizierung/Foerderprogramm-IQ/foerderprogramm-iq.html>

52. Creating a just society in Germany. *Caritas Germany - See a Need and Act on it*. URL: <https://www.caritas-germany.org/germancaritasassociation/aboutus/representingdisadvantagedpeople>

53. Erstorientierungskurse (EOK) für Schutzsuchende und Zugewanderte. *BAMF – Bundesamt für Migration und Flüchtlinge*. URL: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/ErsteOrientierung/Erstorientierungskurse/erstorientierungskurse-node.html>

54. Inhalt und Ablauf. BAMF - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. URL: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/Integrationskurse/InhaltAblauf/inhaltablauf-node.html>

55. Integrationskurse für Frauen. BAMF - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. URL: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/Integrationskurse/SpezielleKursarten/Frauen/frauen-node.html>

56. Integration durch Qualifizierung (IQ) - Netzwerk-IQ. *netzwerk-iq*. URL: <https://www.netzwerk-iq.de/foerderprogramm-iq/programmuebersicht>

57. Jugendintegrationskurs. BAMF - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. URL: <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/Integrationskurse/SpezielleKursarten/Jugend/jugend-node.html>

58. Opportunity Card: Info for candidates and employers. *Chancenkarte*. URL: <https://chancenkarte.com/en/>

59. Who we are. *PRO ASYL* –

Der Einzelfall zählt. URL: <https://www.proasyl.de/en/who-we-are/>

Публікації ЗМІ

60. ARD-"Deutschlandtrend": Große Mehrheit befürwortet grundsätzlich andere Asylpolitik. *ZEIT ONLINE*. URL: <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2024-09/ard-deutschlandtrend-asyl-gefluechtete-politik>

61. Astrid Prange de Oliveira. How is Germany handling its migration partnerships? – DW – 02/09/2024. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/en/how-is-germany-handling-its-migration-partnerships/a-68206296>

62. BILD. "Migration: Überraschung! Zahl illegaler Einreisen sinkt um 70 Prozent." URL: <https://bit.ly/3VPKCcl>

63. Bundeszentrale für politische Bildung. Historical and Current Development of Migration to and from Germany. *bpb.de*. URL: <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/regionalprofile/english-version-country-profiles/262758/historical-and-current-development-of-migration-to-and-from-germany/>.

64. European Union: Agency for Asylum (EUAA). *Refworld*. URL: <https://www.refworld.org/document-sources/european-union-agency-asylum-euaa>

65. Fuhr L. "Ministerpräsidenten fordern überparteiliche Migrationspolitik." *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 25 October 2024, 14:40. URL: <https://bit.ly/4iKX72H>

66. GER-many opportunities for Indian students as European bigwig looks to fill labour gap. *The Economic Times*. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/nri/study/ger-many-opportunities-for-indian-students-as-european-bigwig-looks-to-fill-labour-gap/articleshow/109589718.cms>

67. Hauenstein H. "The AfD has stunned Germany – but this was no surprise victory." *The Guardian*, 2 September 2024. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/article/2024/sep/02/afd-thuringia-saxony-germany-migration>

68. Hein de Haas. "Eight Myths About Migration and Refugees Explained." *Der Spiegel*, 21 March 2017. URL: <https://www.spiegel.de/international/world/eight-myths-about-migration-and-refugees-explained-a-1138053.html>
69. Karnitschnig M. Germany's never-ending migration crisis. *POLITICO*. URL: <https://www.politico.eu/article/germanys-never-ending-migration-crisis/>
70. Kinkartz S. Germany: Growing dissatisfaction with migration policy – DW – 09/29/2023. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/en/germany-growing-dissatisfaction-with-migration-policy/a-66961728>
71. Migrants account for 21% of business founders in Germany | *KfW. Bank aus Verantwortung* | KfW. URL: https://www.kfw.de/About-KfW/Newsroom/Latest-News/Pressemitteilungen-Details_432960.html
72. Roßbach H. "Regierung schwächt Sicherheitspaket ab." *Süddeutsche Zeitung*, 13 October 2024. URL: <https://bit.ly/4iRmhNk>
73. The EU Pact on Migration and Asylum—A Bold Move to Avoid the Abyss?. *Migration Policy Institute*. URL: <https://www.migrationpolicy.org/news/eu-pact-migration-asylum-bold-move-avoid-abyss>
74. The Potential of Bilateral Migration Agreements. *Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)*. URL: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2024C47/>
75. Towards a Holistic Approach to Labour Migration Governance and Labour Mobility in North Africa. *Emergency Trust Fund for Africa*. URL: https://trust-fund-for-africa.europa.eu/our-programmes/towards-holistic-approach-labour-migration-governance-and-labour-mobility-north-africa_en
76. Tumann M. "Migration: Die Grenzen der Belastbarkeit." *Die Zeit*, 14 September 2024. URL: <https://www.zeit.de/wirtschaft/2024-09/migration-diskurs-gefluechtete-asylpolitik-zuwanderung>
77. Why the AfD is now Germany's most popular party - Euractiv. *Euractiv*. URL: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/germany-is-approaching-a-far-right-watershed/>

78. Білик Д. Прихисток у Німеччині за 70 років знайшли 2,3 мільйона людей – DW – 20.06.2022. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/prykhystok-u-nimechchyni-za-70-rokiv-znaishly-23-miliona-liudei/a-6218994>

79. Гассельбах К. П'ять років з біженцями: чи впоралася ФРН з кризою 2015 року – DW – 31.08.2020. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/piat-rokiv-z-bizhentsiamy-chy-vporalasia-nimechchyna-z-kryzoiu-2015-roku/a-54690799>

80. Теорія світових систем. LibreTexts -
Ukrayinska. URL: <https://bit.ly/4gowxLd>

81. Теорія та методологія НПД: Індукція та дедукція. Система електронного забезпечення навчання ЗНУ. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/page/view.php?id=489535>

ЛІТЕРАТУРА

Монографії, підручники, посібники

82. *Bade Klaus J.* Migration in European History / Klaus J. Bade ; *Wiley-Blackwell*. 2003. С. 50–75.

83. *Boswell C.* The Ethics of Refugee Policy. *Routledge*, 2005. 240 p.

84. *Castles S.* Migration, Citizenship and Identity: Selected Essays. *Edward Elgar Publishing*, 2017. 320 p.

85. *Collinson S.* Globalization and the Dynamics of International Migration: Implications for the Refugee Regime. *UNHCR*, 1999. 45 p.

86. *de Haas H., Castles S., Miller M. J.* The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. *Cambridge University Press*, 2020. 456 p.

87. *Guiraudon V., Lahav G.* Immigration Policy in Europe: The Politics of Control. *Routledge*, 2006. 256 p.

88. *Hollifield J. F.* The Politics of International Migration: How Can We Bring the State Back In? In: *Migration Theory: Talking across Disciplines* / eds. Caroline B. Brettell, James F. Hollifield. *Routledge*, 2007. P. 183–210.

89. Hooghe L., Marks G. Multi-Level Governance and European Integration. *Chappel Hill : Rowman & Littlefield Publishers, Inc.*, 2001. 167 c.
90. Lavenex S. Multilevelling EU External Governance: The Role of International Organizations in the Diffusion of EU Migration Policies. *ResearchGate*, 2016. 152 p.
91. Tim D. European Migration Law. *Oxford University Press*, 2023. 432 p.
92. Thränhardt D. Germany's Immigration Policies and Politics. In: Brochmann G., Hammar T. (eds.) Mechanisms of Immigration Control: A Comparative Analysis of European Regulation Policies. *Routledge*, 2020. P. 29–57.
93. Wagner A. Asylum Policy and European Union Enlargement: A Case Study of Germany and the Western Balkans. 2017. 200 c.
94. Zetter R. Protection in Crisis: Forced Migration and Protection in a Global Era. *Migration Policy Institute*, 2017. 250 p.

СТАТТИ

95. Becker E. Migration and Cultural Integration in Germany. *International Journal of Sociology*. 2024. № 8. C. 25–35. URL: https://www.researchgate.net/publication/381016143_Migration_and_Cultural_Integration_in_Germany.
96. Benson M., Sigona N. Within and Beyond Citizenship: Borders, Membership and Belonging. *Routledge*, 2013. 288 p.
97. Borkert M., Bosswick W. Migration Policy-Making in Germany – between national reluctance and local pragmatism?. *IMISCOE Working Paper*. 2007. № 20. C. 29. URL: https://migrant-integration.ec.europa.eu/sites/default/files/2008-08/doc1_1453_955927173.pdf.
98. de Haas H. Migration and Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Review*. 2010. T. 1, № 44. C. 227–264.
99. Gärtner I. Germany as 'a Country of Integration'? The CDU/CSU's Policies and Discourses on Immigration during Angela Merkel's Chancellorship. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2021. Vol. 47, No 9. P. 1807–1825.

100. Green S. Germany: A Changing Country of Immigration. *German Politics*. 2013. Vol. 22, No 4. P. 500–519.
101. Hampshire J. The Politics of Immigration: Contradictions of the Liberal State. *Polity Press*, 2013. 240 p.
102. Hansen R. Immigration and Asylum Policy in Europe. *Cambridge University Press*, 2014. 320 p.
103. Henley J. Why immigration is back on the European Union's agenda. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/oct/17/why-immigration-back-european-union-agenda-far-right>
104. Küçük E. The Principle of Solidarity and Fairness in Sharing Responsibility: More than Window Dressing?. *European Law Journal. Review of European Law in Context*. 2016. Vol. 4, no. 22. P. 448–469. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/eulj.12185>.
105. Lindsay F. Coordination Breakdown. The Impacts of COVID-19 on Migration in Europe. *Migration Policy Institute*. 2024. C. 31. URL: https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/mpi_covid-mobility-europe_final.pdf
106. Mushaben J. M. A Spectre Haunting Europe: Angela Merkel and the Challenges of Far-Right Populism. *German Politics and Society*. 2020. Vol. 38, No 1. P. 7–29.
107. Nye Jr J. S. Soft Power. *Washingtonpost. Newsweek Interactive, LLC*. 1990. No. 80. P. 153–171. URL: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/page/joseph_nye_soft_power_journal.pdf.
108. Oezcan V. Germany: Immigration in Transition. *The online journal of the Migration Policy Institute*. 2004. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/germany-immigration-transition>
109. Piatkowska S. J., Hövermann A., Yang T.-C. Immigration Influx as a Trigger for Right-Wing Crime: A Temporal Analysis of Hate Crimes in Germany in

the Light of the 'Refugee Crisis'. *The British Journal of Criminology*. 2020. Vol. 60, No 3. P. 620–641.

110. Schmidt-Catran A. W., Spies D. C. Immigration and Welfare Support in Germany. *American Sociological Review*. 2016. Vol. 81, No 2. P. 242–261.

111. Schwiertz H. Mobilitätspartnerschaften als Kooperationsmaschine. *Europas Abschottung*. 2015. № 208. URL: <https://www.humanistische-union.de/publikationen/vorgaenge/208/publikation/mobilitaetspartnerschaften-als-kooperationsmaschine-vollstaendig/>.

112. Thränhardt D. Germany's Immigration Policies and Politics. In: Brochmann G., Hammar T. (eds.) Mechanisms of Immigration Control: A Comparative Analysis of European Regulation Policies. *Routledge*, 2020. P. 29–57.

113. Vierra S. T. Turkish Germans in the Federal Republic of Germany: Immigration, Space, and Belonging, 1961–1990. *Cambridge University Press*, 2018. 282 p.

114. Zentz J. Germany's Immigration Policy: A Paradigm Shift? *German Studies Review*. 2010. Vol. 33, No 2. P. 349–367.

115. Алексеєнко Ю. О. Соціальні медіа й соціальні мережі в процесі конвергенції старих і нових медіа. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*.

2021. Т. 32, № 5. С. 164. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/5_2021/part_2/27.pdf

116. Горбачова І. Глобальний договір про міграцію: можливості для України. *Держава та регіони*. 2019. Т. 1, № 106. С. 6. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2019/1_2019/5.pdf.

117. Гнатюк Н. О., Городецька О. В. Загальнонаукові методи дослідження // *Природничі науки і освіта: зб. наук. праць*. 2016. С. 26–29.

118. Івакін О. А. Об'єктивність як неодмінний принцип пізнання. *Актуальні проблеми держави та права*. 2006. 99 с.

119. *Коппель О., Пархомчук О.* Виникнення системності в міжнародних відносинах // *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії.* 2017. Вип. 15. С. 189.
120. Костюк Л. Міграційна політика Німеччини на початку XXI століття // *Україна–Європа–Світ. Збірник наукових праць.* Київ, 2014.
121. Курилюк Ю. Б., Родінова Н. Л., Овчар П. А. Проблеми та перспективи міграційної політики ЄС. *Економіка та суспільство.* 2022. № 46. С. 8. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2047/1976>.
122. *Малиновська О. А.* Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України : аналіт. доп. Київ : *Нац. ін-т стратегічних досліджень*, 2014. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/migr_pol-68fld.pdf
123. *Насінник І. І., Шафарчук С. П.* Метод кейс-стаді як спосіб формування життєвих компетентностей студентів. Житомир, 2020. С. 101. URL: <http://repozitory.zhatk.zt.ua/bitstream/123456789/166/1/Метод%20кейс-стаді%20як%20спосіб.pdf>
124. *Роговенко О. В.* Теорії міграції: соціально-трудова аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2021. Т. 1, № 54. С. 105. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc54/part_1/24.pdf
125. Семенов Г. Кейс міграційної кризи 2015 року: наслідки для безпеки Німеччини. *Старожитності Лукомор'я.* 2025. (1), С. 260–270. <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.1.326>
126. Фем'як С., Моренчук А. Особливості сучасної міграційної політики ФРН. *Вісник СНУ ім. Лесі Українки.* 2014. С. 97.
127. Філіппов С., Мота А., Петреченко С. Міграційна політика Німеччини та її значення для національних прикордонних служб. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* 2021. № 67. С. 6. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/01/45.pdf>

128. *Шахов С. В.* Історичний підхід у парадигмі методології наукового пізнання феномену ефективності норм адміністративного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. 41 с.

Дисертації та дипломні роботи

129. *Кортукова Т. О.* Правове регулювання спільної імміграційної політики Європейського Союзу : дис. ... д-ра філос. наук : 293 «Міжнародне право» / *Київський університет права НАН України*; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021.

130. *Кішко Д. А.* Особливості протидії нелегальній міграції у контексті євроінтеграції : кваліфікац. робота за другим рівнем вищої освіти (магістр) / *Чорноморський національний університет імені Петра Могили*. Миколаїв, 2022.

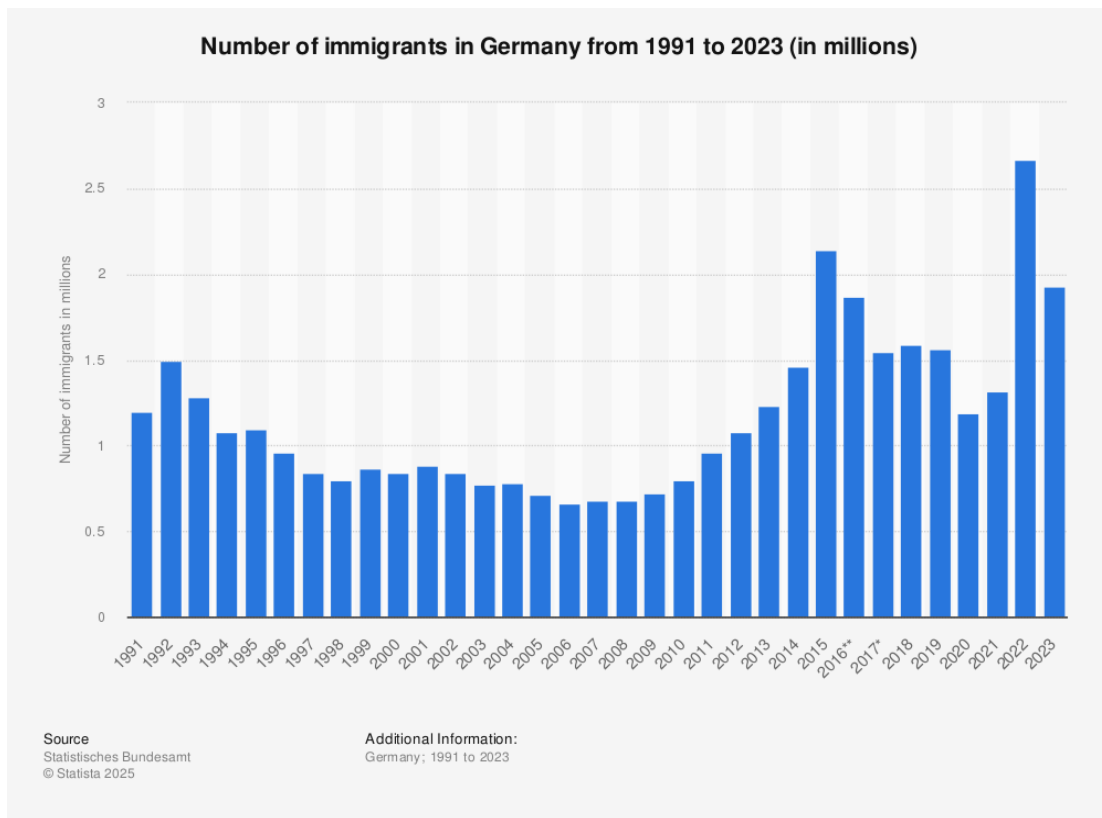
131. *Фогел Х. Є.* Політичні аспекти становлення та розвитку міграційної політики Європейського Союзу : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку / *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*. Чернівці, 2018.

132. *Хрипін А. Ю.* Міграційна політика сучасної Німеччини = Migration policy of modern Germany : дипломна робота магістра / А. Ю. Хрипін. Одеса, 2021. 79 с.

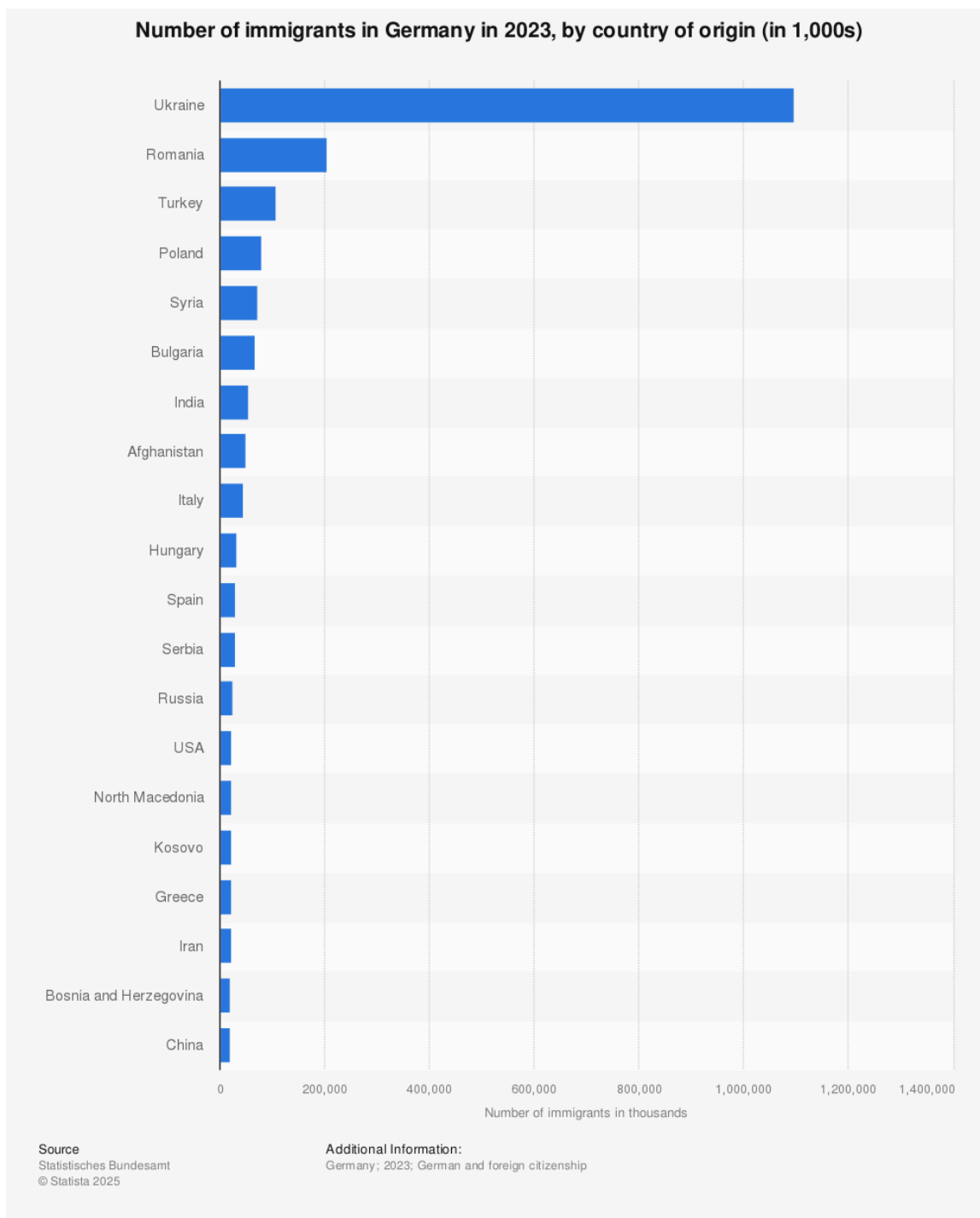
ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка імміграції до Німеччини у 1991–2023 роках (у мільйонах осіб)

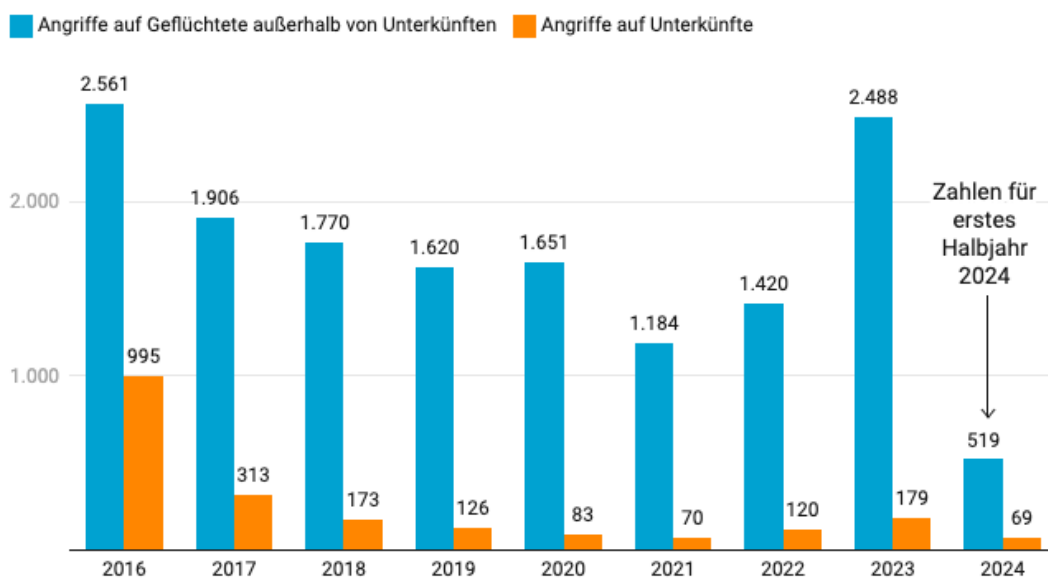
Джерело: Germany immigration statistics 1991-2023 | Statista. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/894223/immigrant-numbers-germany/>.

Основні країни походження імігрантів у Німеччині у 2023 році (у тис. осіб)

Джерело: Immigrants in Germany by country 2023 | Statista. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/894238/immigrant-numbers-by-country-of-origin-germany/>.

Кількість нападів на біженців та притулки в Німеччині у 2016–2024 роках

Angriffe auf Flüchtlinge

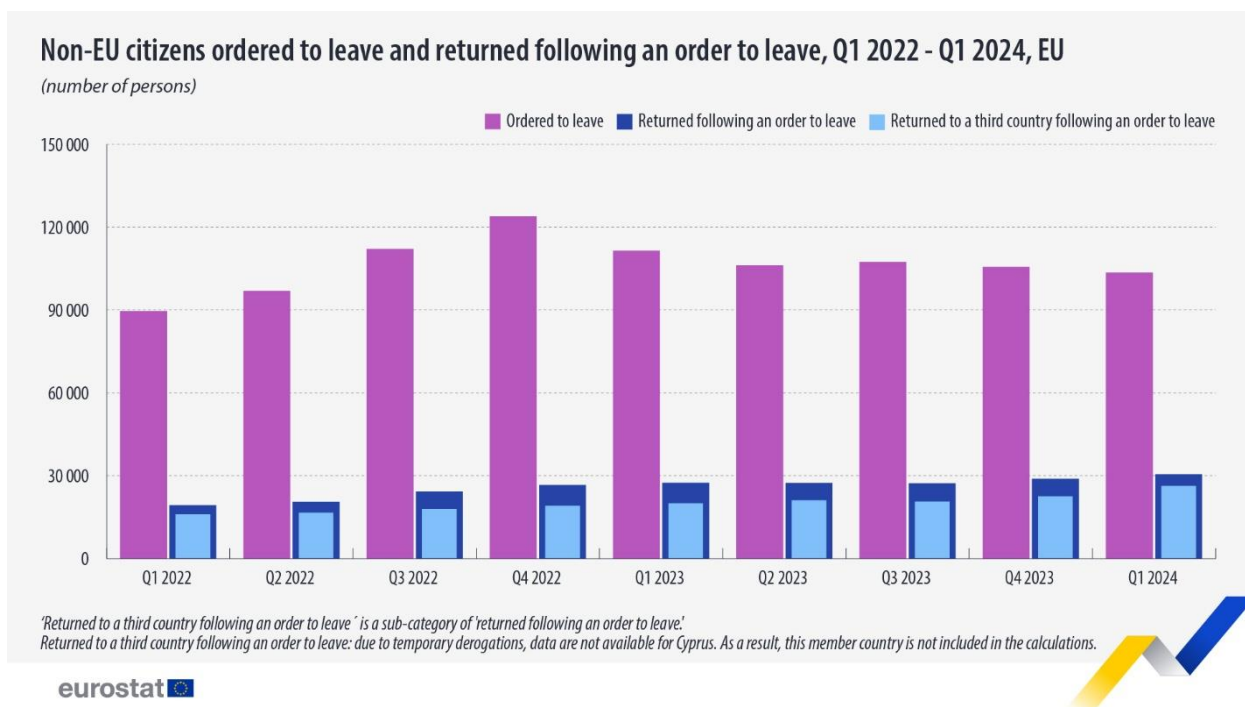

*Zahlen für 2023/24 sind vorläufig, es können Nach- und Änderungsmeldungen folgen.

Grafik: © MEDIENDIENST INTEGRATION 2024 • Quelle: Deutscher Bundestag (2024): Drucksache 20/12336, auf Anfrage vom MEDIENDIENST; Bundesinnenministerium (BMI); eigene Berechnungen; BMI (2023): [Neuer Höchststand politisch motivierter Kriminalität](#), Deutscher Bundestag (2024): [Drucksache 20/11263](#); BMI (2024): [Politisch motivierte Kriminalität in Deutschland erreicht neuen Höchststand](#), Deutscher Bundestag (2024): [Drucksache 20/12506](#) • Daten herunterladen • Erstellt mit [Datawrapper](#)

Джерело: Mellersh N. Behind the statistics: Crime, migration and labor shortages in Germany. *InfoMigrants*. URL: <https://www.infomigrants.net/ar/post/60311/behind-the-statistics-crime-migration-and-labor-shortages-in-germany>.

Міграційна статистика ЄС: Накази про виїзд і повернення громадян третіх країн (Q1 2022 – Q1 2024)

Джерело: Q1 2024: migrants ordered to leave down by 2%. *Language selection* | *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240628-2>.